

PAX NONSYLVANICA

A szomszéd népek valós viszonyulása a magyarokhoz úgy, ahogyan azt a sajtó sohasem közölte

Közismert történelmi tény, hogy Magyarország – akkor még *Hungária* – régi néprajzi állapotát a török hódoltság korának eseményei teljesen felforgatták. Az utána következő százötven év alatti, az őslakosság számát meghaladó tömegű népesség betelepítése pedig állandósította a nemzetiségek egymással szembeni aránytalanságait. 1848-ig, ha voltak is társadalmi viszályok, fegyveres lázadások, azoknak társadalmi alapjai voltak és nem nemzetiségiek. A nyolc-tíz hazai nemzetiség – köztük a legnagyobb számú *magyarság* – mind elfért az államalkotó *hungár nemzet* egységében. Amikor azonban a liberális reformok az ország nevét Hungáriáról Magyarországra változtatták, a többi nemzetiség úgy érezte, hogy a magyar anyanyelvűeknek több jut a közös Hungáriából, mint nekik – okkal vagy ok nélkül –, szembe fordultak a magyarokkal és a magyarok mellett kitartókkal. Hiába jöttek azután az együttélés gyümölcsöző évtizedei, az ország népcsoportjai közötti választóvonal sánccá és szakadékká mélyült, annyira, hogy a világháború első menetének végén már fel is szabdalták az ország ezeréves történelmében jónak bizonyult területi egységét. Mivel pedig az akkori döntéshozók Magyarországot egyszerűen zsákmánynak, felosztandó prédának tekintették – mintha elejtett vad teteme volna, nem pedig *mindenki számára* életlehetőséget biztosító természeti alap –, eljárásukban csak indulataikat követték, de semmiféle ésszerűségű vagy más szabályt nem – persze, erkölcsit a legkevésbé. Nemhogy a földrajzi, gazdasági, közlekedési, természeti és társadalmi tényezőket figyelembe vették volna, még arra sem vigyáztak, hogy az új határvonalak lehetőség szerint etnikailag többségi területeket válasszanak el, hogy a felosztás, *béke helyett, ne engesztelhetetlen viszály forrása legyen*. Évszázad múltán megállapíthatjuk, hogy annak idején csak a dolgok intézésénél minimálisan elvárható *jóhiszeműség* kellett volna ahhoz, hogy a kérdések nyugodt, tárgyilagos megvitatásával a megingott bizalom helyre álljon a viszálykodó felek között, most már késő, az akkori lehetőségek már végleg oda vannak. A megszülető Európai Unió hiába szünteti meg, vagy teszi átjárhatóvá az államhatárokat, azok továbbra is *elválasztják egymástól a szomszéd népek közigazgatását*. Az *idegen igazgatás* pedig, *közelebbi lévén* a társadalmi valóságban, sokkal fájdalmasabb, mint az *idegen kormányzat*.

A történelmi Magyarországnak a trianoni szerződés általi felosztása után a magyar értelmiség figyelmét a védekezési ösztön a nemzetiségi kérdésre irányította, hiszen a romlás közvetlen oka – erre támaszkodtak Wilson elnöknek a népek önrendelkezési jogát követelő pontjai – Magyarország *etnikai heterogenitása* volt. A magyarság *határrevíziós* igényének alátámasztására indult *tudományos* kutatások azonban a néprajzi és történelmi, azaz néptörténeti és jogtörténeti területre szorítkoztak, azaz csak tudományosan szigorúan bizonyított társadalomtörténeti adatokat dolgoztak fel tudományos módszerekkel, oda sem figyeltek az akkori társadalmi valóságra, világpolitikai helyzetre, még a közvéleményt irányító sajtóra, propagandára sem. Azt sem vették észre, hogy az országot felosztó szomszéd népek már fél évszázada nép-nemzeti legendáriumaik alapján formált *történelmi jogaik*

érvényesítésére fordították minden társadalmi, politikai, katonai erejüket. A *politikai folklór* gyér adatait többnyire kitalált történelmi tényekkel bőségesen feldúsítva egyszerűen a népoktatás *iskolai tananyagává* tették. A világ közvéleményének meggyőzésére hivatott propagandájukat pedig, a *bulvársajtóban* terjesztették, messze elkerülve a tudományos akadémiákat és a nemzetközi politika hivatalos színtereit. Fanatikus magyarellenes népnevelésük elméleti tananyagát sikerült gyakorlattal is demonstrálni, bemutatni igényeik kivitelezhetőségét: az első világháború utáni politikai rendezés előtt katonai megszállásuk alá vették Magyarország igényelt részeit. A hivatalos magyar politika tudományos alapokon állt, a józan emberi belátásra számított, figyelmen kívül hagyva a népi tömegek *ösztönös indulatait*. A „boldog békeidők” pozitív emléke a '20-as évek elején egy népszavazást még Magyarország melletti döntésre készítetett volna. A pozitív emlékek azonban a régi nemzedék öregedésével elhalványultak, az új nemzedék pedig, már ősi jussának érezte a legendákon alapuló nemzeti igényeket.

Ezt a tárgyilagos eszmefuttatást személyes élményeimmel támasztom alá. Mi, az első világháború után született erdélyi magyar nemzedék, until hallottuk a dákó-román elméletet és bizonyosan más megszállt területek magyarsága is az ő szülőföldjükre vonatkozóakat, de – a Millennium verőfényében nevelkedett, minket oktató és nevelő értelmiségiek hatása alatt – nem tulajdonítottunk kellő fontosságot a problémának. *Nem vettük észre magát az életet*: napról napra, évről évre gyermekek születnek, ezek egy-két évtized alatt új román nemzedéket alkotnak, akiknek már az ősök vérével megszentelt nemzeti hagyományaikká válik a régi propagandaanyag, tekintve, hogy milliónyi román katona esett el a világháborúban.

Amikor 1957-ben a *Boldogok a békességre igyekezők* elaborátum megírása után börtönbe kerültem, ott szembesültem a kérlelhetetlen nyers társadalomtörténeti valósággal. A román társadalom minden rétegéből, minden politikai és szellemi irányzatából börtönbe került rabtársaim mellett, mindig volt annyi más nemzetiségű és vallású – német, szerb, rutén, zsidó, szlovák, görög, bolgár, török és egyéb –, hogy korunk minden problémáját minden oldalról megvilágíthassuk és megvitathassuk. A román nemzetpolitika kérdéseit román rabtársaink a mi jelenlétünkben voltak kénytelenek megtárgyalni, mi viszont kénytelenek voltunk végighallgatni magyar ember számára elviselhetetlen tartalmú beszélgetéseiket, vitáikat. Alaposan megismerhettük így a románok és más szomszédaink magatartását irányító minden indulati és tudati, érzelmi és értelmi tényezőt, az östörténeti kezdetektől a – reményeik szerint Magyarország teljes felosztását és a magyar nép megsemmisítését jelentő – belátható jövőig. Bizony, a sok száz más börtönbeli vitatéma között nagyon sokszor visszatért az államhatárok kérdésével együtt a magyarság jövőjének – *életének vagy halálának* – a sorsa, egészben vagy részben, és – a legszélsőségesebb sovíniszták lévén a lehangosabbak – mindig a magyarok számára elfogadhatatlan, elviselhetetlen vagy még elviselhetlenebb módon és tartalommal.

Megismerhettük és megtanulhattuk hát a börtönben *a szomszéd népek valós viszonyulását a magyarokhoz*, a magyarság múltjához, jelenéhez és jövőjéhez. Az akarati cselekvés pszichológiai indítékául szolgáló *vágyat és törekvést*, nem az erkölcsi és értelmi mérlegelés utáni cselekvési akaratot, hanem a minden természeti és társadalmi akadályt elsöpörni igyekvő ösztönös indulatok diktálta *nemzeti tömegvágyat* – a nyers *magyargyűlöletet* – ismerhettük meg, úgy, ahogyan azt a sajtó soha nem közölte, és mindmáig elhallgatja.

Sorra vesszük a Kárpát-medence területére igényt tartó magyarokat, valamint nemzetiségeinket és szomszédainkat. Először minden esetben a történettudomány általánosan elfogadott álláspontját ismertetjük, utána pedig az illető nemzetiségnek a *publicisztikai folklór* szerinti közvélemény alapján kialakított *szubjektív állásfoglalását*.

I. A Kárpát-medence, azaz Hungária nemzetiségei

1. A magyarok

A társadalomtörténet *logikai* fejlődés vonalán az időben visszafelé haladva arra a következtetésre jutunk, hogy a Kárpát-medence őslakói, első letelepedői *kaledobalti fajtájú, csúd* – ma finnugornak mondott – *nyelvű* nép volt, az, amelyet *magyarnak* nevezünk. Az őskorban ez a nép nagyon kezdetleges alacsony műveltségű szinten, fejlődésképtelen *anyajogú* társadalmi rendszerben, létét tudatos gazdálkodás nélküli, *gyűjtögető*, halász-vadász tevékenységgel tartotta fenn, nem „biztosította”, hanem nagyon is bizonytalanul, állandó koplalással, gyakori éhhalállal. Kr.e. kb. 3000 táján Közép-Európa turáni fajtájú, türk nyelvű szkíta, azaz lótenyésztő, lovas *gazdálkodó ogur* hódító nép uralma alá került. Ezek a hódítók az itt talált *földnépét* magasabb, fejlődőképes társadalmi szervezetbe, apajogú aulokba emelték, gazdálkodásra, földművelésre, növénytermesztésre, állattenyésztésre tanították, szoktatták. Kényszeríteni nem kellett, mert a kétféle nép kitűnő életközösséget alkotott egymással: Az uralkodó fegyveres ogurok megvédelmezték a föld magyar népének egyéni és családi életét, vagyonát, gazdaságát, vetéseit és nyájait minden rablótól és újabb hódítótól. Cserében a föld népe eltartotta urait. A Kr. e. 3. évezred során újabb hódítók – árja fajtájú, indogermán nyelvű kelták, görögök, latinok, germánok, szlávok, szarmaták – érkeztek Kelet felől és a régi földnépével elkeveredett urakat hódoltatva a maguk uralma alá vetették Európát. Közép-Európa *szarmata-szkíta* hódítók uralma alá került. Ez az uralkodó katonanép néhány emberöltő alatt – valószínű – átvette legnagyobb számú hódolt népétől a *szláv* nyelvet, úgy, hogy egymást az uralomban követő törzseik – dákok, géták, jazigok, roxolánok, trákok, albánok, illírek – többségükben már nem is ősi nyelvüket, hanem a szlávot beszélték, egész Kelet-Európában, meghagyva, persze, a földnépének magyar vagy más anyanyelvét.

Az átmeneti kelta és római uralom, valamint az azokat követő rövid hun és germán főhatalom alatt nem változtak Közép-Európa néprajzi viszonyai. A Kr. u. 6. században a szkíta, akkorra magas szintű, vérségi társadalmi szerkezetben fejlődött, turáni fajtájú, türk nyelvű *avarok* uralma már gyökeres változásokat hozott. Szláv alattvalóikkal elkeveredve azok nyelvét vették át, viszont magas szintű, differenciált szerkezetű vérségi politikai rendbe szervezték népüket. Nemcsak az Elbáig és Alpokig terjedő birodalmuk területén élő népek társadalmi szervezetét alakították ki, de hatásuk egész Európa társadalomfejlődésén megérzett. Jellemző, hogy a legmagasabb természetes társadalmi közösség, a *nemzet uralkodójának* a neve az európai nyelvekben – a könig, kunink, king, király, král, knáz – mind az avar *kagán* szóból ered. Az avar *bán*, pán = tartományúr, herceg méltóságnevet azóta is használják Közép-Európa népei. A 9. század második felében, az *Árpád kagán* vezérlete alatt érkező turáni fajtájú, türk nyelvű *onogurok, hungárok* uralma alá került a Kárpát-medence, és ezért lett az akkor itt alapított, és azóta is fennálló állam neve *Onogurország, Hungária, Ungárn, Ungária, Vengria*. Az országon uralkodók nyelve először a türk nyelvek közé tartozó *ogur* volt, amíg a föld népe,

kezdetől fogva – már 4000 éve – a magyar nyelvet beszélte. A keresztyén királyság kezdete óta a legújabb időkig a hivatalok írásbeli nyelve *a latin* volt, de a nemesség még sokáig megőrizte a maga külön ogur nyelvét, miközben a föld népe a magyar nyelvet beszélte, végig az idők során. A lakosság által használt *köznyelv* előbb az Árpád előtt meghódoló avar-ivadék urak nyelve, *a szláv* volt. A királyi udvar nyelve Szent László uralkodásáig az avar uralommal elterjedt szláv nyelv volt. A *magyar nyelv* – bár Európa legrégebbi ma is beszélt nyelve, és legnagyobb számú föld népének anyanyelve a magyar volt – használata csak Szent László uralkodása alatt kezdődött, és csak a 14. században általánosult. Államnyelvvé a magyar a reformáció korában lett, Hungária keleti részén, *Erdélyországban*.

A magyarság kezdetől fogva sorsközösséget vállalt a hungárokkal, azok egész társadalmi és művelődési örökségét magáénak érezte, úgyannnyira, hogy a *hungár* kifejezést nem más nép nevének, hanem a *magyar* elnevezés fordításának érzi és tudja. A magyarság az onogur-hungár hagyomány örökségét egészében magáénak vallja és vállalja. A 19. század közepéig ezt Hungária más nemzetiségei is természetesnek tartották, akkor azonban – nem érezvén többé magukat a hungár nemzet részeinek – nemzetiségi érdekeikre sérelmesnek vették a magyarságnak Hungária egész hagyatékára vonatkozó kizárólagos igényét, elsősorban az *ország területére* vonatkozóan. A liberalizmus mellett ugyanis *a nemzetiség* lévén a 19. század uralkodó eszméje, az európai politikai közvélemény kedvezett a *népek önrendelkezési jogának* elvére támaszkodó nemzetiségi igényeknek. Mint tudjuk a világháború első menetének a végén az országnak a Hungária történelmi, erkölcsi hagyatékát nem vállaló nemzetiségei felosztották az ország területét, mindegyik kivette abból a jogosnak vélt örökrészt.

Magyarország területi felosztásának nemcsak méltánytalan, de ésszerűtlen kivitelezése a magyarság számára elfogadhatatlanná tette az egész eljárást. Békés, de következetes és kitartó politikával elérte a magyarság, hogy a világháború második menetének kezdetéig a Trianonban meghúzott országhatárok *méltányossá*, elfogadhatóvá változzanak. A háború végén azonban a győztes antifasiszta szövetségesek nemcsak a trianoni határokat állították vissza, hanem még az ezeréves magyar államhatalom folytonosságát is megszüntették. Nemcsak a politikai, de az egész magyar történelmi hagyaték megtagadására kötelező olyan új Magyarországot létesítettek 1945-ben, amely még *emberiség elleni bűnként* üldözte a határok megváltoztatására irányuló törekvéseket is. Az országra nehezedő elviselhetetlen szovjet katonai megszállás és az antifasiszta világsajtó egyértelmű magyarellenes propagandájának nyomása alatt a magyar nemzeti egység megtört, és egy kisebb, de annál hangosabb csoport hajlandónak mutatkozott a történelmi örökség feladására. A feldarabolt, *csonkává* tett Magyarországra utalóan, *csonka magyarnak* nevezhetjük azokat, akik, a nemzet nagy részével ellentétben, elfogadták a magyargyűlölő szomszédok ún. kisantant-*doktrínáját*. Ez pedig egyenesen magyar nemzeti érdeknek minősíti az ország területi felosztását, az annak megfelelő történelmi, művelődési, erkölcsi hagyatékról való lemondással együtt. A magyarság többsége a fölényes világhatalmi, politikai, katonai, gazdasági és propaganda nyomás alatt kénytelen a csonka magyar uralmat elviselni egy akár távoli, de jobb jövőre reményében.

2. A hazai németek

A magyarság évezredes *szövetségesei*, mint becenevük jelzi, *nem testvérei*, hanem *sógorai* a magyaroknak, akiket *nem érzelmi tényezők*, hanem jól megfontolt *érdekeik* kötöttek és kötnek a magyarokhoz. Különböző időben, különböző körülmények közül, különböző természeti és jogi körülmények közé telepedtek Magyarországra, nyilvánvaló tehát a különböző csoportoknak hozzánk való viszonyulása. A 12-13. században *szászok* telepedtek Erdélybe, a Déli-Kárpátok és a Küküllő közé, az ún. *Királyföldre*, valamint az Északi-Kárpátok alá, a *Szepességbe*. Az *erdélyi szászok* egész tartományt kaptak kiváltságos birtokul Hungária királyaitól. Autonómiájuk, öntörvényűségük, önkormányzatuk, öngazgatásuk kiterjedt az élet egész területére, éppen csak állami szuverenitásuk, külpolitikai önállóságuk hiányzott. Mint az erdélyi Három Nemzet egyike a szász tartomány békéjének és biztonságának a védelmét elsősorban az ország erős központi hadereje biztosította, persze, a szászok részvételével. Így az erdélyi szászok Hungáriával való viszonya hasonló volt a hajdani Római Impérium limes-városaiéhoz: a polgárok birodalmi területen, biztonságban végezhatték termelő, ipari, kereskedelmi munkájukat, a limesen kívüli Barbaricum fogyasztó lakosságának az ellátására. Az szász városok fogyasztó piaca volt nemcsak a szomszédos Valahia, hanem az egész Balkán is. Az erdélyi szász városok lakossága – a balti szász testvéreik Hanza-városaiéhoz hasonlóan – szorgalmas, becsületes, fegyelmezett munkájuk nyomán, megérdemelten, nagyon meggazdagodtak. Hungária fennhatóságát a szászok mindig elismerték annak nyilvánvaló előnyei miatt, de erdélyi nemzettársaikkal, a magyarokkal és székelyekkel szemben, gögösen lenézően viselkedtek. Még a magyarok összességével és a magyarok országával szemben is – bár minden kötelezettségüket maradéktalanul teljesítették – elzárkózóan, ridegen viselkedtek a szászok. A magyarok azonban tudomásul vették, hogy ilyenek a szászok, nem haragudtak érte, legfeljebb megmosolyogták magatartásukat. Amikor követek még a fejedelem előtt is tiszteletlenül kérkedtek vagyonukkal, Bethlen Gábor azzal csendesítette le tanácsosai felháborodását, hogy: „Hagyjátok őket, csak gyarapodjanak, hiszen minden vagyonuk az országot gazdagítja!” Még művelődési téren is különállásra törekedtek.

Már a középkorban rávették a királyt, hogy egyházi hatóságukat, a szebeni prépostot, vegyék ki az erdélyi püspök felügyelete alól, hogy közvetlenül az esztergomi érsek főhatósága alá kerüljenek. A reformáció után pedig anyanemzetükhöz csatlakozva, a lutheri irányzatot választották, és ki is tartottak mellette végig, és Erdély többi lakosaitól – katolikusoktól, reformátusoktól, unitáriusoktól – független, saját egyházi szervezetet hoztak létre. Az akkori európai átlagon felüli, gazdag művelődési intézményeket létesítettek maguknak, és – mert gazdagságuk megengedte – bőséges segélyben részesítették anyaországuk birodalmi egyetemeit és egyéb intézményeit. A Szatmári Béke utáni általános, lendületes fejlődésből is bőségesen kivették a részüket, élve – néha visszaélve is – a Habsburg császár német és németesítő politikájának számukra kedvező voltával. Hiába volt Kolozsváron Erdély kormányzó főhatósága, Nagyszebent tette az ország tényleges fővárosává a bécsi udvari Főhaditanács és Kamara, erdélyi kirendeltségeinek és ezek nagyszámú s jól fizetett tisztviselőikárának odatelepítésével.

A Felvilágosodás folytán indult nagy művelődési fellendülés is a szászok számára termett először gyümölcsöt korszerű, tudományos és művészeti intézmények megalakulásával. A Felvilágosodás azonban felülbírálta Európa nemzeti-keresztyén hagyományait, előbb az anyanyelv alapján az azonos származásúak közösségtudata erősödött meg, és ez nem kedvezett

a magyar-szász viszonyoknak, és csak fokozta az erdélyi szászoknak a magyarságtól való eltávolodását. Például a szász történettudományi kutatás fogalmazta meg a *dákó-román kontinuitás* elméletet a maguk germán-gót-gepida-teuton-szász történelmi folytonosság-elméletének támogatására, de mindenképpen a hungár-magyar történelmi hagyomány rontására, amely azonban csak 1848-ra vált végzetessé.

Az 1848-as mozgalmakban a császár oldalán álltak. Közismert, hogy a szászok uszítása vezette a mócokat a magyar szabadságmozgalom elleni, semmivel sem indokolható, szégyenletes lázadásra. Körömszakadtáig elleneztek Erdélynek Magyarországgal való unióját, és amikor ez mégis megtörtént, mindent megtettek, hogy az általános jogegyenlőséget biztosító magyar liberális jogállam adminisztrációjával szemben megmaradjanak a szászok számára előnytelenebb feudális privilégiumok. Annak ellenére, hogy a magyar közigazgatási törvény értelmében a szászok lakta vidékre csak németül jól beszélő köztisztviselőt neveztek ki, tiltakoztak a magyar *államnyelv* bevezetése ellen, és iskoláikban végig szabotálták a magyar nyelv oktatását. A '67-es korban a szászok nemzeti ünnepként ülték meg március 4-ét, az 1849-es oktrojált alkotmány kibocsátási napját. Iskolai ünnepélyeiken megemlékeztek nagy szabadsághősükről, *Stefan Ludvig Roth*-ról, akit a „lázkodó” magyar hadbíróság kémkedésért halálra ítelt, és kivégeztetett.

Az erdélyi szász küldöttek ott voltak 1918. december 1-én a gyulafehérvári *román nemzetgyűlésen*, és *feltétel nélkül* elfogadták Erdélynek Romániához való csatolását. Nem óhajtottak élni a Kisebbségi Szerződés számukra kulturális autonómiát biztosító lehetőségével sem. Nem tiltakoztak németül nem beszélő román tisztviselőknek vidékükre való kinevezése ellen, és iskoláikban lelkes odaadással tanulták a román államnyelvet. Nem vállaltak sorsközösséget a kisebbségbe került magyarokkal, sőt mereven elutasították azoknak minden közeledési próbálkozását. Lelkesen csatlakoztak a hitlerista mozgalomhoz, és elősegítették a német-román szövetséget minden tekintetben. Miután háborús viselkedésükre hivatkozva az antifasiszta győztesek Németországba kitelepítették az erdélyi szászokat, ők még akkor sem hagytak fel magyarellenességükkel. Még mindig a Trianon előtti magyar elnyomást panaszolják, sőt a szülőföldjükről való elűzetetésükért is a magyarokat teszik felelőssé. Hogy ez miként történhetett? Kérdésünkre azt mondják, hogy valóban a szovjet-orosz főhatalom, a kommunisták voltak a tettesek, de a kommunista diktatúrát a magyarok csinálták. A magyar-román vitás kérdésekben, Németországban az erdélyi szászok a románok mellett foglalnak állást, és agitációjuk még most is egyik legfőbb akadálya a magyarság Európába való természetes integrálódásának.

Bizony, az erdélyi szászok viselkedése jó bizonyítéka annak, hogy a nemzeti gyűlöletnek nincs szüksége semmiféle tárgyi alapra, okra, még megfogalmazható ürügyre sem.

A *szepesi szászok*, „cipszerek” őseit a 12. században határőrökül telepítette II. Géza király az Északi-Kárpátok hegyei közé. A katonai kötelezettségük jól összefért polgári ipari, kereskedelmi tevékenységükkel, és városaik – inkább városkaik – csakhamar anyagi jólétükről híresültek el. A környező szláv lakossággal kezdettől fogva végig kitűnő gazdasági és társadalmi kapcsolatban voltak. Katonai kötelezettségük, királyi szolgálatuk kiemelte őket a szlávok jobbágykörnyezetéből, és szabad városi polgár státusuk megőrzése mellett speciális, nemesihez hasonló, *szepesi lándzsásnak* nevezett jogállapotba kerültek. Később fiaiknak a

rendes királyi-császári hadseregben való szolgálatával többségük tényleges nemesi rangot szerzett. Bár mindenkinek felett büszkék szász eredetükre, hungár, majd magyar nemzetiségűnek mondták magukat, a magyarsággal példás sorsközösségben éltek a legutóbbi időkig. A környező szláv lakossággal is megőrizték és fejlesztették társadalmi kapcsolataikat úgy, hogy valóságos művelődési hidat alkottak a magyarok, szlovákok és a birodalmi szászok között. A magyarság fegyveres és szellemi szabadságharcaiból is bőven kivették részüket mindenkor. Élenjáró szerepük volt a kuruc mozgalmakban, döntő részük a Rákóczi-féle szabadságharcban. Az 1848-49-es tevékenységükről elegendő csak a honvédseregeket diadalra vezető *Görgey Artúr* tábornok cipszer voltát megemlítenünk. A cipszerek magyar nemzeti öntudatára biztonsággal lehetett építeni a világháború második menetéig. Valószínű, hogy azóta az ellenséges antifasiszta proletárdiktatúra eltávolította őket a magyarság mellől, de nem lettek ellenségei történelmi sorstársaiknak.

A kiváltságos közösségi jogi helyzetbe, tömegesen betelepedett szászok mellett, a magyar történelem egésze során folyamatos volt a *németek* betelepedése. Egyénenként, családonként, kisebb csoportonként jöttek Németország minden vidékéről a számukra létesített németjogú városokba, a felvidéki bányavárosokba és minden más magyarországi településre mesterlegények, polgárok, bányászok, iparosok, kereskedők, szerzetesek, papok, tanítók, művészek, orvosok, hivatalnokok, katonák, szőlőmunkások, urasági inasok, fogadósok, fuvarosok és mindenféle más foglalkozású németek, mert Magyarországon megbízható, tisztességes munkájuk miatt, mindig és mindenütt szívesen fogadták őket. Anyanyelvüket és származási identitásukat igyekeztek megőrizni, természetes volt a magyarokhoz és más hazai nemzetiségekhez való állandó, természetes asszimilálódásuk. Bár magyar szakmai versenytársaikkal sokszor kerültek hétköznapi viszályba, de az országot mindig hazájuknak tekintették, a magyarság melletti szolidaritásukat még áldozatvállalással is bizonyították. Az 1848-as szabadságharcban még a magyarságnál is nagyobb arányszámban vettek részt a – sok esetben magyarul sem tudó – hazai német polgárok.

A legnagyobb tömegű német betelepedés a török pusztítás folytán elnéptelenedett vidékekre a 18. századi *sváb földművesek* bejövetele volt. A nyugati határ mentén, Buda környékén, a Dunántúl dél-keleti részén a lakosság többsége is német lett. A magyar Délvidéken, a Bácskában és a temesi Bánságban pedig szintén úgy, hogy ezt a területet méltán nevezték *Schwäbische Türkei*-nak, a szerbek viszont – bár kisebbségben voltak – Szerb Vojvodínának. A török alól 1718-ban felszabadult temesi Bánságot a bécsi udvari haditanács nem adta magyar vármegyei adminisztráció alá, hanem a maga közvetlen kormányzata alatt sváb jellegű kormányzatot létesített, Temesvár székhellyel. Erre támaszkodva a délvidéki svábságnak úgy megnövekedett számbeli, társadalmi, gazdasági és művelődési fölényük más nemzetiségekkel szemben, hogy az egész Egyesített Habsburg Monarchiából kiemelkedett mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi tekintetben. Művelődési és gazdasági szervezete mintaszerű, közművei, közlekedési infrastruktúrája tekintetében pedig élenjáró volt. Temesvár európai viszonylatban is az elsők között modernizálódott – például: a legelsők között lett itt villanyvilágítás és villamosközlekedés. A katonai kormányzat megszűnte után is megőrizte a svábság a befolyását, nemcsak a maga többségi területén, hanem az egész Bánságban és annak környékén. Nemcsak a bányászatot, kohászatot, vasútépítést, gépgyártást vette saját kezelésbe a délvidéki németiség,

hanem az újabb népesség betelepítésének szervezését is. El kell ismerni, hogy mindent jól végeztek.

1848-ban még ingadoztak a német császári hadsereg és a honvédség támogatása között, de utána egyértelműen a magyarság oldalára álltak, bár az országot ők szívesebben nevezték *Österreich-Ungarn*-nak. Megtanultak magyarul, elmagyarosodtak, de sajátos, kettős identitással, osztrák-német öntudatukat is megőrizték. Magyarországnak az első világháború végén történt felosztásakor nem szívesen, de elfogadták a sváb társadalmi fölényt továbbra is támogató román és jugoszláv uralomváltást.

Külön zárt közösséget alkottak az 1730-as években Szatmár megyébe a Károlyi-birtokokra telepített svábok. Bár katolikus vallásuk miatt nehezen hasonulhattak a vidék református magyarságához, a magyarsággal szembeni rokonszenvük közismert volt. A második világháborúig nyelvükben is elmagyarosodtak, pedig – nehezen magyarázható társadalmi jelenség – településeiken nem voltak elkeveredve a magyarokkal. A szatmári svábok, a régebben betelepedett népcsoportok, a székelyek, palócok, kunokhoz hasonlóan, *magyar népcsoporttá* lettek.

A hazai német nemzetiségűek a történelem során végig Magyarország legértékesebb állampolgárai közé tartoztak. A második világháború utáni kitelepíttetésük pótolhatatlan veszteséget jelentett úgy Magyarországnak, mint a magyar nemzetnek.

Mint az előzőekben láttuk – az erdélyi szászokat kivéve – a hazai németiség az egész történelem folyamán végig, sorközösséget vállalt a magyarsággal. Részükről nem volt tehát semmi szembenállás. A szomszéd *osztrák-német* népnek már bizonytalanabb a magyarsághoz való viszonya. Országuk, Ausztria lakossága előbb szláv nyelven beszélt, és csak az után, de még a középkorban, németesedett el. Nemzeti öntudata – német-e vagy osztrák – még mindig kialakulatlan. A magyarokhoz és a magyarok országához való viszonyukat erősen a bécsi polgárság sznobisa és felemás szemlélete határozza meg: a magyar arisztokrácia *feltétlen tisztelete*, valóságos bálványozása, a magyarországi polgárság – talán nagyrészből német eredete miatt – jóindulatú *elfogadása*, de a magyar nép *teljes lenézése* az általános. Valószínű, ezt a magyarok velük szembeni gögös, lenéző viselkedése váltja ki. Bár szláv szomszédaik, szlovének és csehek viszonylatában természetesnek tartják azoknak Ausztriától való függetlenségét, történelmi jogaikra hivatkozva egész Hungária feletti politikai uralmat igényelnének maguknak.

Szélsőséges nacionalistáik egészen kisantant-szellemben beszélnek a magyarokról: a *német* érdekek képviseletére Ausztria lett volna hivatott, az azonban a világháború vesztese lévén, nem tudott aktív szerephez jutni, meg kellett elégedniük egy szűk határmenti sávval, és tehetetlenül kellett nézniük „történelmi birtokuk”, egész Magyarország elszakítását. Mint ahogyan a magyarofóbiájáról elhíresült *Maderspach* nevű bánáti bányamérnök – nem tudom, rokona-e a neves vadász-írónak, Maderspach Viktornak – hangoztatta a börtönben: „*Franz Joseph* 1867-es árulása már kétségbe vonta a német nemzetnek ezer év alatt nagy áldozatokkal kiépített Duna-völgyi szupremáciáját, és *Österreich* határait a Keleti-Kárpátokról ide hozta Bécs alá, a barbár, durva, műveletlen, cigány magyarok duhaj szeszélyeinek szolgáltatva ki Ungarn egész népességét, köztük a rómaiakat Daciában felváltó gót-szász kultúrnépet, az *österreichisch-deutsch-öntudatú* nagy Leopold császár (akire jellemző, hogy a karlowitzi

békeszerződés latin szövege szerint, a meghódított területet egyszerűen Austriához csatolta, említést sem téve sem a magyarokról, sem országukról) alatti nagy áldozatokkal a törököktől elhódított területen civilizációt teremtő sváb és más német polgárságot és az ezeréves magyar iga alatt szenvedő mindenféle más népet.” Azzal folytatta, hogy „Ungarn” felosztásakor feltétlen igényt tartanak a Dunántúl német részére, azaz a Balatontól nyugatra eső területre, továbbá legalább Fehér vármegyére és Budapestre.

Meg kell mondanom, hogy az ilyen és az ehhez hasonló megnyilatkozások, noha soha nem jelentek meg a sajtóban, a magánbeszélgetésekből kiderült, hogy ez a svábság általános véleménye. Semmiképpen sem szabad megengednünk, hogy az efféle komolytalanságok bármiképpen is befolyásolják a németekhez való viszonyunkat.

3. A Kárpát-medence szláv lakossága

A most általánosan elfogadott történettudományi nézet szerint, az árja népfajhoz, az indogermán nyelvcsaládhoz tartozó szlávok ősei Kr.e. 2000 körül jöttek Ázsiából és telepedtek meg az Elbától keletre fekvő európai területen, valószínűleg a Balkánon is.

Hogy az idetelepedésüket a velük rokon fajú katona hódító *szarmaták* szervezték, az valószínű. Erre lehet következtetni abból, hogy a történettudomány meg sem különböztetett, nem is ismert szarmatától különböző szlávokra vonatkozó nép nevet, másrészt, hogy a jazig, dák, géta, rokszolán, trák és más népnevek mind szarmatákra vonatkoznak, de nem említik ezek által beszélt nyelvet.

A szlávok a Kr.u. 6. évszázadban a remek katona és kitűnő szervező avar hódítók uralma alá kerültek. Egy-két emberöltő alatt a nagyon kisszámú avar hódító nyomtalanul beolvadt a szlávokba, de társadalmi és politikai szervezeti rendszerük – az *aul*, az apajogú *háznép*, nagycsalád, amely a tágabb és magasabb vérségi társadalmi szerveződést lehetővé tette – megmaradt nemcsak a szlávoknál, hanem a germán és más európai barbár népek között is. Illik tudni, hogy az európai nyelvekben a legmagasabb természetes közösség, a nemzet uralkodójának méltóságneve – kunink, könig, king, király, král, kneáz szavak – mind az avar *kagán* szóból ered. A tartományurat, herceget, markgráfort jelentő *bán*, *pán* szintén avar eredetű. Az avar korban, tehát valószínű avar szervezetben, *avar faji eredetű*, de már szláv nyelvű uralkodók vezetése alatt ismerte meg a világ a szlávokat, mint a Keletrómai Impérium ellen harcoló avar hadsereg katonáit, így kerültek be az írott történelembe.

A 7. évszázad elején Herakliosz kelet-római császár, az Impérium védelmére *szláv nyelvű horvát népet* telepített az Odera-Visztula vidékéről a Száva és az Adriai-tenger közötti területre, Illíriába. Egy évszázad alatt a horvátok saját politikai szervezetet, *bánságot* hoztak létre, amelyből a 9. századra horvát királyság fejlődött. *Horvátországtól* északra, a nyugatrómai-germán impérium keleti határa mentén, a Balti-tengerig sok más apró *avar-szláv* politikai szervezet, *bánság*, hercegség létesült a 7. és 8. század folyamán, és került Karoling fennhatóság alá 800-ban, amikor Nagy Károly császár hadai az avar kagán birodalmát felszámolták.

A 7. évszázad utolsó harmadában, *Iszperik* onogur kagán, nem akarván meghódolni a Szkítiát akkoriban elfoglaló *kazárok* előtt, az Al-Duna mentén a Kárpátok és a Balkán-hegység között saját birodalmat, bolgár országot, hozott létre. Ő és utódai elfoglalták a Keletrómai

Impérium észak-nyugati részét az Adriai-tengerig és Horvátországig, hódoltatván eme terület akkor már egészen szláv nyelvű népét. Ennek a Bolgárországnak a hatalma váltotta fel a 9. században megszűnő avar uralmat a Kárpát-medence keleti felében, és lett határos a Duna mentén az ún. *Nagy-Morvaországgal*, amely – valószínű – a mai Kelet-Ausztria, Észak-Dunántúl, Vág és Garam völgye, Moravia és talán még nagyobb területen feküdt, Bécs környéki központtal.

Szvatopluk, morva uralkodó hódolt meg annak idején a honfoglaló Árpád előtt. Egy országnak a hódító előtti együttes *meghódolása* a turáni népek politikai rendszerében nagyon fontos alkotmányjogi aktus, mert ebben az esetben a meghódolók addigi birtokaik nemes urai maradnak a hódító fennhatósága alatt. Így maradt Hungária nyugati fele avar-szláv urak hatalma alatt és lett az ezredik évben megszületett keresztyén királyság *udvari nyelve* a szláv, kb. Szent László király koráig. Hogy a Kárpát-medence keleti felén csak a 9. század elejétől, a bolgár hódítástól általánosult a szláv nyelv használata, az nem valószínű. Inkább az itteni szarmata-dák uralom korára látszik valószínűbbnek. Persze, a szláv nyelvűség csak az itteni őslakos földnépe nyelve fölé helyezkedett. Ez a földnépe pedig már a Krisztus előtti harmadik évezred óta többségében *a magyar volt*. A földrajzi nevekből visszakövetkeztetve a Hungária szláv lakossága többféle nyelvjárást beszélt: a dél-keleti részen bolgár-szerb-horvát nyelven, dél-nyugaton szlovénül. Az északi részen – bár nem vagyok nyelvész – két szláv nyelvjárást tudok megkülönböztetni: a ma beszélt cseh-morva-szlovák – a *g* hangot *h*-nak ejtő – nyelvet megelőzte Észak-Hungáriában a minden szláv nép által használatos *g* hangú kiejtés. Ennek bizonyossága a Vág, Garam folyó neveknek, a leírt hangzástól való eltérő mai szlovák kiejtése: Vah, Hrán stb.

Vitathatatlan, hogy az észak-nyugati felvidéken már Hungária megalapítása előtt – nem a magyar nyelvűek letelepedése előtt! – szláv volt a lakosság nyelve. Észak-Keleten, Kárpátalján pedig szintén, és minden valószínűség szerint ezeken a helyeken a mai szlovákok és rutének ősei éltek. Ugyancsak valószínű, hogy Hungária déli területein már a Honfoglalás előtt szlávok éltek a magyarokkal vegyesen. Hogy a szláv-magyar nyelvhatár hol húzódott a középkorban, annak ma már csak nyelvtörténeti fontossága lehet, mert a 16-17. századi, két évszázados török háborúk egészen felborították a Kárpát-medence etnikai helyzetét. Politikai, gazdasági, művelődési szempontból ma már csak a török korszak után kialakult néprajzi helyzet vehető figyelembe, úgy és azokkal a népekkel, akiket a történelem a 19. században itt talált.

4. A délszlávok területi igényei

Az általánosan elfogadott történettudomány megállapítása szerint, a *szerbek ősei* a mai Szerbia déli részén, Koszovótól északra, *Rasciában*, Rácországban éltek. Délszláv testvéreiktől, a bolgároktól és a horvátoktól társadalmi szervezetük különböztette meg őket. A Dinári Alpok és a Balkán hegység völgyeiben élő szláv lakosságot az *avar uralom* annak idején nem szervezte be saját auljaiba, a bánság főhatósága alá, így azok szabadok – szerb = szabad – maradtak. Ugyanez történt a 7. századi bolgár hódítás idején is, a szerbek ősei azoktól is szabadok maradtak és csak később szerveződtek a rájuk jellemző zadrugákba. Sovány természeti körülmények között éltek hegyeik között évszázadokig, sertés, kecske és juhtenyésztéssel, pásztorkodással foglalkozva, a szervezett szomszéd államok, Hungária,

Bulgárország és a Keletrómai Impérium többnyire csak névleges fennhatósága alatt: mindegyiknek hódolatukat jelentették, ha az követelte, de földrajzi elzártságuk miatt ennek semmi tartalma nem volt egyik hatalom irányában sem.

A Keletrómai Impériumot az ortodox keresztyén vallás belső viszályai elgyengítették úgy, hogy a 7. századtól kezdődően az iszlám hit által erkölcsileg megerősített arabok hódításának nem volt képes ellenállni és azok az első évezred végére az egész Közel-Keletet elhódították. A 10.- 12. évszázadban az arab uralmat előbb a *szeldzsuk*, azután a 13. századtól kezdődően a *türkmén Ozmán* uralom váltotta fel. A 13. században az ozmánok egész, nemcsak kitűnő, állandó hadsereget szerveztek, de az ókor minden szellemi vagyonát öröklő iszlám tudományosság birtokában birodalmuk kormányzatát is a kor legmagasabb színvonalára emelték. Az ozmán közhatalmi szervezet egészében *katonai jellegű*. Legfelső szinten minden kényszerhatalom a *szultán* kezében összpontosulván, az ozmán birodalom a szélsőséges önkényuralmi, *katonai autokrácia* mintája. A kormányzat felső szintjén a szultánnak személyesen alávetett fő parancsnokok, beglerbégek, pasák, bégek, bejek *katonai arisztokráciájának* a kezében van, a területi közigazgatás főnökei pedig a szintén katonai parancsnokok, bégek és agák. Kis-Ázsia meghódítása és megszervezése után, 1356-ban *I. Murád* szultán hadaival átkelt a Helles-Pontuson Európába, elfoglalta a Balkán dél-keleti részét, Bizánc falai közé szorította vissza az Impérium fennhatóságát, és 1365-ben fővárosát is Európába, Drinápoly-Edirnébe tette át. Egy emberöltőre lelassult az ozmán katonai előnyomulás, hogy a folytatás politikai- diplomáciai előkészítését elvégezhesse. Előbb Bulgárországot kényszerítették hűbéri esküre, utána albánokat, rácokat és szerbeket. Az addigi stratégiájukat követve előbb kikémlelték és megismerték úgy a célterület földjét és népét, hogy utána könnyű szerrel behálózhasák kereskedelmi, társadalmi eszközeikkel. Már az előzőekben megismerték az ortodox egyház gyengéjét: A görög klérus nemzeti göggel, féltékeny ellenszenvvel kezelte – a szlávok kivételével – a Balkán régi népeit, az albán, türk és valah lakosságot. Ezeket felületesen megkeresztelték ugyan, de – liturgiájuk görög és szláv nyelvű lévén – hitüket tanítással el nem mélyítették, megkönnyítve ezek muzulmán misszióját. A muzulmán-ozmán törökök először Kelet-Trácia török nyelvű népét nyerték meg az iszlám anyanyelvi tanításával, azután az albán törzsek hadurait. A görög és szláv keresztyén lakosságnak a bizánci birodalmi és egyházi hatóságokkal való kapcsolatait a török hódítás elvágta úgy, hogy azok kénytelenek voltak a nyugat-balkáni szlávok, rácok, szerbek védelme alá menekülni. A bizánci menekültek, hogy a helyi hatalmasságok jó indulatát megnyerhessék, bőkezűen bántak úgy az egyházi, mint a birodalmi címek adományozásával. A szláv kolostorok szerzetesei egyre magasabb egyházi méltóságokat nyertek el, ahogyan a régi görög méltóságviselők kihaltak. Végül már a *pátriárka* címet is az ipeki kolostor főnöke viselhette. A birodalmi méltóság címeit is a hegyi pásztor zadrugák főnökei töltötték be, esetleg egyszerre többen is: a helyi krónikákban a későbbi történetkutatás egyre- másra dominusz-küriosz-goszpodár címmel találkozunk, azután despota, király, sőt császár- cár méltóság nevek sem ritkák. Az ősi legmagasabb világi hatalom jelképét, a kétfejű sast is többet használták a valah, a szerb és az albán tartományurak közül. A 19. századi délszláv nemzeti ébredés történetírása ezt az anarhikus méltóságghalmazt komolyan vette, tényként a nemzeti öntudat történelmi alapjaként kezelte. Mi csak mosolygunk a középkori délszláv birodalmak és dinasztiák sokaságán, mindegyikük tündöklésének és hanyatlásának hősi történetén, holott ezekben

gyökereznek azok a délszláv hatalmi álmok, vágyak, törekvések, amelyek a 20. században a Balkán népeit egymás-, és szomszédaik leigázására hajtották.

Murád szultán követjeinek könnyű dolguk volt a Balkán kecskepásztor, juhász és kondás „fejedelmeinek” a meghódításával. A többség még a renegálásra, keresztyén hitének muzulmánra cserélésére is képes volt, ha a szultántól nemcsak magas katonai rangot, hanem kisebb- nagyobb tartományuraságot, jövedelmező birtokokat is kapott. A többiek hűségeskü fejében megtarthatták keresztyénvallásukat és régi birtokaikat. Ilyen előkészítés után 1389-ben indult Murád a *Nemanja Lázár* szerb despota zászlaja alá a Rigómezőn gyülekező, nem hódoló délszlávok ellen. A szerbek oldalán csak a magyar uralom alatti bosnyák bánok segélycsapatai voltak a sok délszláv renegáttal bővült, amúgy is kitűnően szervezett török sereggel szemben. A vitézül harcoló keresztyén seregnek nem sok esélye volt a győzelemre. Győzött is a török sereg, bár Murád szultán is életét vesztette. A keresztyének rigómezei veresége pedig öt évszázadra ozmán török uralom alá juttatta a Balkánt. A csatateren hősi halált halt Lázár fejedelem utódja is hűbéri esküre kényszerült. Hét esztendő múlva, 1496-ban, *Zsigmond magyar király* vezetése alatt a török ellen vonuló keresztyén lovagi sereg Nikápolynál vereséget szenvedett. A szerbek sem ebben, sem a későbbi török ellenes háborúban már nem vettek részt. Sőt, az *Ulászló lengyel- magyar király*, és *Hunyadi János* parancsnoksága alatt, a várnai 1444-es vesztes ütközet után, a hozzá menekülő Hunyadi *Brankovics György*, szerb despota fogságra vetette és csak magas váltságdíj ellenében engedte szabadon. Nem vettek részt a szerbek a keresztyének diadalával végződő 1456-os *Nándorfehérvári* ütközetben sem. Azután pedig megszilárdult a határ a keresztyénség és az iszlám között a Duna vonalán. Hat évtizedig a szultán nem vezetett hadat Magyarország ellen, hanem kiterjesztette uralmát a Közel- Keleten és Észak- Afrikában, valamint felkészült Európa, azaz Magyarország meghódítására.

Az ozmán uralkodó *II. Szulejmán* szultán, korának legműveltebb emberei közé tartozott. Gyönyörű lírai versek költője, bölcséleti és történettudományi művek alkotója, de hírnevét elsősorban *jogtudósi* nagysága – *Szulejmán kanuni* = *törvénytudó, azaz, igazságos Szulejmán* elnevezést kapott a történelemtől – alapozta meg. Hungária meghódításának előkészítésében a régi módszert folytatta: kikémleltette, leíratta, a török döntéshozókkal megismertette a célterület földrajzát, történelmét, néprajzát, társadalmi viszonyait, műveltségének minden ágát, az ország katonai és gazdasági erejének, minden befolyásos személy, minden fontos adatával együtt. Azután küldte ügynökeit az ország nagyokhoz, ismeretséget, kapcsolatot keresve. Akkor már Valahia és Moldávia vajdái a szultán hűbéresei voltak, természetes hát, hogy Erdély vajdája, *Szapolyai János* volt az első személy, akivel kapcsolatot keresett és valószínű, talált is. A Duna menti végvárok, elsősorban Nándorfehérvár- Belgrád parancsnokaival és főtisztjeivel létesített kapcsolatai után az ország minden főméltósága és mindegyiknek felesége is megkapta, nemcsak a szultán, de balkáni hűbéreseinek is tiszteletteljes ajándékait. Magyarország tudósaival, humanistaival, első sorban a híres jogtudós, *Werbőczy Istvánnal* keresett és talált kapcsolatot a török diplomácia. Ravasz ármánykodással, rágalmakkal, a magyar döntéshozók közötti bizalmat rombolta le, úgy, hogy mindenkit – elsősorban a törökre legveszélyesebbeket – török cinkossággal lehessen gyanúsítani. A magyar *nemzeti jellem* erősségét bizonyítja az a szinte hihetetlen tény, hogy – az ozmán hódítás útjába került minden más néppel ellentétben – a török minden csábítsa, ígéretei, minden ajándéka sem volt képes egyetlen magyart sem árulásra, hite hagyásra bírni. A két évszázados hadjáratok során semmikor.

A tényleges katonai hadműveletek, a reguláris török sereg támadása előtt, az ősi turáni stratégia szerint, előbb az utolsónak meghódított nép, illetve annak irreguláris seregei, martalócai támadtak a meghódítandó országra. Szulejmán seregei is az előzőleg hódoltatott népet – elsősorban szerbeket, rácokat – hajtotta maga előtt, a meghódítandó terület pusztítására, népének irtására, elűzésére, kirablására. A támadó ozmán sereg az első, második, harmadik győztes hadjárata után még kivonult az országból, csak a déli melléktartományokat szállta meg, Nándorfehérvár 1521-es elfoglalásával együtt. A negyedik, ötödik hadjárat után – a Mohácsnál végződő volt az ötödik, Buda megszállása, pedig a kilencedik – már katonai megszállás alá vették a meghódított területet a törökök. A hadsereg kiszolgálására, a polgári lakosság adminisztrálására, valamint a társadalmi igények ellátására kényszer szövetségeik, a betelepített szerbek bizonyultak a legalkalmasabbaknak. Ugyanis a sok hadjárat a felvonulási területnek és környékének, végül az egész hódoltsági területnek a pusztulásával járt. A lakosság elmenekült, nemcsak a kiírtatás elől, hanem a rabszolgaság elől is. Akkor ugyanis már elrabolni való anyagi érték nem volt, a rabszolga viszont könnyen szállítható és értékesíthető portéka volt az egész korszakban. Rabul ejteni viszont a Felső Pádisah alattvalóit, a délszlávokat, szerbeket nem volt szabad, csak az ellenséges hatalom népét, a magyarokat. A százötven éves török hódoltság végére nemcsak a régi magyar délvidék, a Duna-Tisza köze, hanem az egész hódoltsági terület lakossága délszláv jellegűvé lett. Nemcsak Pécs, Szeged, Baja, Székesfehérvár, Buda és Szentendre, de Tata, Vác, Hatvan, Eger is a nagy komáromi rác kolónia háttérjévé lett. Az Álszent Lipót császár alatti felszabadító háború kezdetekor az egész magyarországi rácság a keresztyének oldalára állott át. A kétszáz év előtti történelmi tényeket figyelmen kívül hagyva, úgy tettek – és ezt nagy hangon addig ismételték, amíg maguk is elhitték –, hogy az ozmánok ellen kezdettől fogva hőiesen harcoló, soha meg nem alkuvó és nem hódoló egyetlen nép a szerb volt. Most a keletrómai császárral szembeni alattvalói hűségüket Lipót császárra ruházták át a bizánci császárnak az autokefál ortodox egyház feletti felségjogaival együtt, elvárva, hogy a bécsi császár méltóságában megerősíti az ipeki pátriárkát és annak, valamint igaz hitű rác népének Hungáriában megfelelő területet lakóhelyül. Egész seregetesteket állítottak fel a törökök ellen, azzal az egyetlen feltétellel, hogy magyar nemzetiségűekkel nem harcolnak egymás mellett. Álláspontjukat azzal indokolták – és ezt a keresztyén seregek parancsnoka, *Eugen de Savoya* is magáévá tette –, hogy a magyarok vissza akarnak térni állítólagos ősi helyeikre, elűzve onnan a szerbeket, a császár leghűbb és legáldozatosabb harcosait. A karlócai béke után, a Kollonich programnak is megfelelő lévén, a szerbek nemcsak megtartották, de meg is erősítették magyarországi állásaikat. Jött azonban a kuruc háború, azután a szatmári béke, a további törökellenes háborúk és végül *Mária Terézia* katolikus, azaz magyar párti uralma. A szerbek egyházi és polgári jogállását ugyan messzemenően biztosították, de csak a régi területek töredékén kialakított határőrvidéken. A magyarok azonban – amellet, hogy svábokkal, magyarokkal és románokkal telepítették be – állandóan szűkítették a katonai igazgatás alatti területeket, végül, pedig, 1848-ban végleg magyar vármegyévé alakították, azaz meg is szüntették. A szerbek persze éltek alkotmányos jogaikkal, kötelességeikkel és hőiesen harcoltak a császár zászlaja alatt a lázadó magyarokkal szemben, de ezzel is csak egy részét, a Vojvodinát sikerült a magyarok uralmától megmenteni. 1867-ben a hitszegő császár megtagadta több évszázados szerb szövetségeseit és a magyarok uralma alá kényszerítette a szerbeket. Nem maradt más lehetőség a szerbek és a többi osztrák-magyar elnyomás alatti népek számára, mint az orosz és az Antant szövetség. Természetes,

tehát, hogy a győzelmes első világháború után nem elégedhetnek meg a *Vojvodinával* – annak csak nyugati felével, még kevésbé –, jogosan követelik maguknak őseik vérével és verejtékes munkájával megszerzett országrészüket: nyugaton a Balatonig, azután Székesfehérvár, Tata és Komárom feletti szerb fennhatóság, keleten a Déli Kárpátok és a Fehér Körös, Szolnokig a Tisza, azután, pedig a redempciókor szerb nemzetiségű kunságot a szerb Anyaországhoz csatoló határvonal. A *horvát* testvérnemzet – az ősi Jugoszlávia visszaállításában a szerbek társai – jogos igénye csatlakozik ehhez Somogynak, Zalának, és a balatoni hegyvidéknek hatalmuk alá helyezésével.

5. A szlovákok területi igényei

Az avar-szláv bánok, hercegek, főurak Árpád előtti hódolata *Onogurja-Hungária* – mai nyelven szólva – teljes jogú polgárjaivá tették a Kárpát-medence itt talált szláv lakosságát. Persze, sorrendben az onogurok kazár-palócok és székelyek után, de a földnépe magyar anyanyelvűek előtt. Hogy mennyire azonosultak a honfoglalókkal az megállapítható abból is, hogy az onogur vezérek és leszármazottjaik közül nagyon sok a szláv személynévű és – mint fentebb írtuk – még Szent István udvarában is és kormányzatában is nemcsak a méltóság nevek voltak szlávok, hanem maga az általánosan használt, beszélt nyelv is. Már az első évszázadok alatt a szláv nyelv használata visszaszorult a Kárpát-medence észak-nyugati felvidékén élő szláv, a magyarokéhoz hasonló sorsú földnépre. Az avarszláv eredetű urak pedig teljes mértékben elkeveredtek Hungária nemesei között. Az egész szláv lakosság teljes mértékű sorsközösséget vállalt Hungária népeivel, az egész középkoron végig. A török hódoltság idején Hungária felségterülete nagyobb részt a felvidékre szorulván vissza, Hungária államalkotó nemessége, az ország nemzetfenntartói többségükben szláv eredetűek voltak, egyszerűen ők voltak a később magyarnak nevezett hungár öntudat hordozói. A 16-17. században, a reformációban, a vallási viszályokban és szabadságharcokban a Felvidék szláv eredetű lakosai, a mai szlovákok ősei, végig ott voltak a közös haza többi fiai mellett. Így volt ez az 1848-49-es szabadságharcban is. Csak a 19. század legvégén különbözött el a szlávok nemzeti öntudata a magyarokétól: az akkor születő szlovák nemzet fiai egyszerűen megtagadták Hungária minden politikai és művelődési örökségét, de annál inkább igényt tartottak az ország területéből őket megillető részre.

A *szlovákok* területi igényeinek történelmi jogalapja annyira nyilvánvaló – szerintük –, hogy beszélni sem kell róla. A barbár magyarok ősei annak idején kihasználták Moravia pillanatnyi belső zavarait, és hatalmuk alá vetették a Kárpát medence népeit. Ezer esztendeig tartó uralmunk idején minden eszközzel elnyomták és gyötörték szláv alattvalóikat, annak ellenére, hogy azok végig a *Sacra Corona Hungariae* védelmezői és fenntartói voltak, sőt, élen jártak annak idején az ország szabadságharcaiban is. Nyilvánvaló, hogy Trianonban a cseh testvérnemzet és az Amerikába emigrált szlovákok segítségével érvényesíteni akarják önrendelkezési jogaikat, anélkül, hogy más népek – szerbek, románok, németek, zsidók – hasonló jogait sértenék. Országok határai: Dévénnytől Budapestig a Duna, azután a Duna-Tisza közén át olyan határvonal, amely Kisköröst és Szolnokot Csehszlovákiához, Kecskemétet Jugoszláviához kapcsolja, Szolnoktól Záhonyig a Tisza, onnan, pedig a Kárpátokig az Ung.

A románok a hajdani Dacia és a Római Impérium idején és azóta itt laknak őshazájukban, ezer esztendeje a barbár magyarok elviselhetetlen zsarnoksága alatt. Végre eljött ősi szülőföldjük felszabadulásának az ideje, de ezt sajnálatosan éppen az ortodox testvéri szerbek akadályozzák. Még legfontosabb szövetségünket, Franciaországot is rávették arra, hogy azok ne teljesítsék szerződési kötelezettségüket a Tiszától keletre eső egész területnek Romániához csatolására vonatkozóan, és így a románok kénytelenek a vérük hullatásával szerzett területnek, a Bánát legértékesebb részét, valamint Arad és Békés vidékét a Körösig a szerbeknek átengedni. A Tisza csak a Körös torkolatától Záhonyig, onnan, pedig az Ung határolja Romániát nyugat felől. A dicsőséges román hadsereg 1919-ben ugyan a Dunáig szállta meg a legyőzött Magyarországot és a fővárost is felszabadította, de a világpolitikai helyzet nem engedi a román érdekeknek a Tiszától nyugatra fekvő területekre való igényeinek érvényesítését.

6. A bolygó zsidó is hazát keres

Tudom, sokakban megütközést, ellenérzést vált ki a zsidóságról szóló minden beszéd, és még inkább az írás. A gyűlölet századának gazdasági versenye olyan szakadékot ásott a versengő egyének, családok, csoportok, felekezetek, foglalkozások, osztályok, nemzetek közé, annyira szembe állított minden embert minden emberrel, hogy a béke és egymás megértésének még a szándéka is gyanús és minden gyűlölködő, hadakozó oldalt ellenséggé, *védekező agresszivitásba* taszít. Kötelességemnek érzem viszont, hogy – ismereteim és tájékozottságom hiányos volta ellenére – előmozdítsam embertársaimat egymás megértésében, hiszen mindnyájan jót akarunk. Az emberi élet *egész jövője* függ attól, hogy a zsidó és a nem zsidó egymást megértse és halálos ellenség helyett egymást *versenytársnak* tekintse, és együtt keresse az Élet megmaradásához feltétlenül szükséges versenyszabályokat.

Európában a zsidóság nem érkezhett el a szabadságmozgalmak nemzeti megvalósításáig, mint ahogyan azok a népek és társadalmi csoportok, akik – jog nélküli *bevándorlók* lévén – csak a szabadságmozgalmak során jutottak személyi szabadsághoz, amely nélkül nemzetközösségi szerveződésre nem is gondolhattak. A nemzetiségi és vallási üldözéstől, vagy a könnyebb megélhetés érdekében a történelem során többféle népcsoport került szórványként Európába. Ezek közül a legfontosabb a zsidóság. Igen, a *Bolygó zsidó*, hazát, otthon keresve Eurázsia nyugati félszigetére, Európába került, és a szabadságmozgalom megfelelő szakaszában, a keresztyén államokban polgárjog birtokába jutva kereste a helyét egyéni- és családi- vagy felekezeti- és nemzetiségi közösségként. Előre kell bocsátanom, hogy sem a zsidóság valós történelmét, és még kevésbé a zsidó vallást nem ismerem kellőképpen – az az, alig tudok többet róla, mint egy átlagos zsidó értelmiségi –, mert a zsidóság tudományos igényű történelme a mai napig sem íródott meg, a zsidó hitvallás pedig élőszó-tanításként, hagyományként száll nemzedékről nemzedékre, nem publikus, tehát a nagyközönség nem ismerheti meg. Mégis elkerülhetetlen számomra, a zsidó élettörténet tárgyalása, hiszen ez korunk egyik nagy alapvető kérdése. Nem vállalkozhatok arra, hogy a zsidó tudósok helyett rendszerezem a zsidók történelmét, csak arra, amennyit abból mi, erdélyi magyarok megéltünk. A zsidóság történelmének a második világháború előtti részét az 1930-as évek Kelet-Magyarországi magyar-zsidó együttélésben kialakult közvélemény alapján tárgyalom. A bolsevik proletárdiktatúra Közép-Európa feletti uralmának korához és az utána következőkhöz

már csak egyéni, személyes élményeim alapján viszonyulhatok, tehát kevesebb tárgyilagossággal, de több őszinteséggel. A zsidó vallásra vonatkozó nagyon kevés, de annál fontosabb mondanivalóm a következő: A Magát az Ószövetségben Jáhve néven kijelentő Egyetlen Örökkévaló Mindenható Isten valósága Abszolút Tény, ahhoz nem kell és nem szabad semmit hozzátenni. Az emberek részéről való megközelítése, az embereknek Róla alkotott fogalma, tehát az Istenről és az Ő Törvényéről szóló minden tanítás és magyarázat már minden korszak és minden társadalom embere hitének, értelmének a függvénye – lévén a hit az ember, amely – a Lélek indíttatására, Isten felé törekvő ember értelmi és érzelmi viszonyulásának tudati egysége – állandóan fejlődik a történelem, azaz az üdvtörténet során. Az Ábrahám, Izsák, Jákob Istenébe vetett gyermeki hit a Mózes általi kijelentés után már Izráel tizenkét törzsének Istene, akivel a hívők a Tízparancsolat és a kor társadalmi szokásainak megfelelő vallási eljárásokkal – szertartásokkal, ünnepléssel, áldozatokkal, körülmetélkedéssel, étkezési, nemiségi, gyógyászati előírások betartásával – tartják a kapcsolatot. Az ígéret földjének elfoglalása, a jeruzsálemi szentély lévita papsága a próféták, isteni látnokok által kapott kijelentések során a Jáhve kultusz Izráelen belül tovább fejlődött a babiloni fogságig. Babilonban, a világ akkori művelődési központjában – ahonnan annakidején Ábrahám is hozta az egyistenhit eszméjét – egyrészt az izraeliták megismerkedtek a rendszeres hittudománnyal, másrészt a monoteizmus és politeizmus között bizonytalankodó mindenféle más nép is megismerhette és elfogadhatta az Isten egyetlenségének tiszta eszméjét. A fogság után Ezsdrás papnak már félnie kellett attól, hogy Izráel beolvad a vallását elfogadó mindenféle népben, és ezért szűkítette az Isteni Ígéret várományosainak a körét a test szerinti izraelita anyától való szülöttekre, erre a jól meghatározhatók zárt körére. Így valóban megmaradt Izráel faji közössége és az egyistenhit elegyítetlen tisztasága a megváltó Jézus Krisztus eljöveteleig, akinek tanításai szerint az üdvösség ígérete nem az Ábrahám testi ivadékaik – bár azok a judaitákon és izraelitákon kívül már az izmaelitákra, edomitákra és a Közel-Kelet minden szemita népére kiterjedt – hanem Ábrahám hitének minden örökösére. Az egyistenhívők *többsége*, a Názáreti Jézus messiás voltát elfogadó keresztyének, el is széledtek a világ minden népe közé, és a krisztusi megváltás örömhírének elterjesztésével az egyetlen igaz hit követésére térítették a többi népeket is. A Jáhve-kultuszt követők *kisebbsége*, akik elutasították Jézus Krisztus megváltását és csak az izraelita *testi leszármazottakra* tartották érvényesnek az üdvösség ígértét, Jeruzsálem lerombolása után szentély hiányában nem gyakorolhatták tovább áldozatvallásukat, a világban szétszórott izraelita származásúak kicsi közösségeikben tanító és imádkozó vallássá lettek. Tanításuk alapjául azonban nem használhatták a teljes Ószövetségi kijelentést, mert a prófétai könyvek logikai sora a krisztushit követésére vezette volna őket, ezért törvénytánításukat az ezsdási reformtól kezdődően, a próféták mellett a babiloni hittudomány didaktikáját is felhasználták.

A Tórát a Talmud alapján – sokszor a Szentírás betű alakjának fétisizálásáig menő kabalisztika módszereinek felhasználásával – magyarázó, élőszóban fenntartott hitrendszer semmiképpen sem hasonlítható a krisztianizmusához. Először azért, mert a talmudita zsidó vallás megfoghatatlan, elvi, szigorúan *absztrakt* Istenébe vetett hit nem személyes Istenre irányul, sőt, még kevésbé a krisztushit jól meghatározott Mennyei Atyjára, aki úgy szerette földi gyermekeit, hogy egyetlen fiát feláldozta megváltásukért. A második nagy különbség az, hogy a krisztianizmus több tízezer hittudós kétezer év alatti munkájával az emberélet minden

részletére kiterjedő egységes írásos rendszerbe van foglalva, amely így bárki számára hozzáférhető, vitatható, elfogadható, vagy elutasítható és így annak tantételei a hívő ember tudatának meghatározó részévé válik. A zsidó vallás az őseurázsiai monoteizmus családjába tartozik, ahová a keresztyénség előtti európai monoteisztikus vallások is tartoztak. A kínai absztrakt istent elismerő valláshoz hasonlóan, a zsidó vallás nem áll kifejezett ellentétben az ugyancsak logikai spekuláció eredményezte ateizmussal, mint ezt már a római korban az alexandriai tudósok megállapították. A zsidó vallás alapja az Ábrahámtól való testi, materiális leszármazás lévén – Ábrahám ivadékaiei lesz a Föld feletti örökös uralom – elfogadhatóvá teszi a zsidóságot számára a materialista életszemléletet.

A Kimondhatatlan Nevű Isten tisztelete a ceremóniális törvényekből alakult *vallási népszokás* szigorú gyakorlására szorítkozik. Ez a szombat és a tradicionális ünnepek megtartása mellett a nem zsidóktól való szigorú társadalmi elzárkózás, és a minden Közel-keleti nép által gyakorolt körülmetélkedés és kóser étkezés.

Helytállása, beilleszkedése útjában nagy akadályt jelentett a zsidóságot *kalmárnép* volta, mert így csak fejlett őstermelő és iparos társadalomban kereshetett megélhetési lehetőséget magának, ott mutatkozott szükség a megtermelt áru forgalmazására, a kereskedelemre és a pénzgazdálkodásra. A rövid merkantilista átmenet után a gazdaságtörténeti fejlődésben általánossá lett a liberalizmus gazdasági rendszere, a *kapitalizmus*. Ez a materialista világszemléleten, tőkés hitelgazdaság szabadpiaci versenyén felépült rendszer mindenben megfelelt a zsidóságot igényeinek, és természetes, hogy ennek társadalmi rendszerében otthon érezte magát: minden szellemi képességével, minden gazdasági, pénzügyi erejével a kapitalizmus fejlesztéséhez és kivirágztatásához látott, és ennek eredményeképpen a zsidóságot fejlődésének más népeket felülmúló magaslatára emelkedett. A zsidóságot európai elterjedését is a különböző népek gazdasági és társadalmi-jogi fejlettsége határozta meg, és az Amerikába való átvándorlásukban is ez volt a döntő tényező: csak az amerikai pionír földművesek és állattenyésztők után kifejlődött nagy ipari fejlődés adott a zsidó bevándorláshoz indokot. Ezért érkeztek a zsidók mindenfelé a társadalmi fejlődés végén, és lettek nem szívesen látott, de sikeres versenytársai az előttük induló, őslakosnak tekintett népeknek. Sikeres tőkés vállalkozásaik profitját a gazdaságba visszaforgatva, rövidesen a nemzetközi pénzpiacon is meghatározó befolyásra jutottak. A kereskedelem után tevékenységük az ipar minden ágára kiterjedt, ideértve a szórakoztató, kulturális és művészeti ipart is. Profit érdekében ruháztak be a sokszorosító iparba, a sajtóba is. Nyomda, kiadó és laptulajdonosi minőségükben lettek a zsidó vállalkozók a közvélemény formáló média befolyásos tényezői. A zsidóknál a sajtó útján való politikai hatalomszerzés mindig második helyen maradt, az üzleti érdek a profitszerzés mögött.

Magyarországon nemcsak jogegyenlőséget – itt az *izraelita felekezetet* is a keresztyén egyházakhoz hasonlóan, bevett vallásnak nyilvánították – és biztonságot nyertek, hanem a magyar *nép rokonszenvét* is. Ez persze, nem jelentette azt, hogy Magyarországon mindenki boldogsága feltételének tekintette volna a zsidó bevándorlást, de itt semmiféle ellenérzés sem fogadta őket. Nem húzódoztak a szomszédba települő zsidó családtól, és a kereskedelemben, iparban általános konkurencia-harcban sem lépték át a szokásos versenyszabályokat a zsidókkal szemben. Ennek köszönhetően a zsidóságot olyan gazdasági-, pénzügyi-, vagyoni gyarapodásnak indult, hogy csakhamar az ország legbefolyásosabb tényezőjévé lett. A helyzet jellemzésére fel

kell hoznunk a Magyarországra telepedő zsidóknak az egész világon egyedülálló *művelődési* gyors felzárkózását: A *neológ* hitvallású izraelita felekezet Magyarországon létesült, és szervesen kapcsolódott a protestánsokhoz. Az önálló vallási szervezkedés mellett a zsidó nemzeti mozgalom, a *cionizmus* is idevalósi, hiszen kezdeményezője, *Herzl Tivadar* is Pesti születésű. A *magyar nyelv* szépsége, gazdagsága, varázsa hódította meg a zsidó értelmiséget, úgyhogy nemcsak a *hírlapírás és publicisztika*, de a magyar *szépirodalom* minden ága is olyan sok zsidó származású alkotóval gazdagodott, hogy ezek nélkül a magyar irodalom kétségkívül szegényebb maradt volna, úgy mennyiségi, mint minőségi szempontból. A tudományokban és a művészetekben is annyira jeleskedtek Magyarországon a zsidó származásúak, hogy még évszázad múlva is a Föld más tájain is vita folyhat afelől, hogy a magyar szellem hatása serkentette-e alkotásra a zsidókat, vagy a zsidó szellem számára volt kivételesen kedvező a magyar társadalmi talaj.

Amint a fejlődés, előbb szóhoz, majd győzelemre juttatta a kapitalizmus melletti másik materialista gazdasági rendszerét, az európai társadalom vagyoni feszültségeinek feloldására törekvő *ultraliberális szocializmust*, a zsidóság ebben is helyet keresett és talált magának. A történelmi materialista ideológiát rendszerező *dialektikus materializmus*, közismert néven *marxizmus* – helyesebb a marxizmus kifejezést, az ideológia legfőbb diktátor-dogmatikusai nevére, Marx, Engels, Lenin, Sztálin nevére MELSZ, *melszizmusnak* egyszerűsíteni – az emberi cselekedetek egyetlen indítékául a gazdasági érdeket fogadja el, tagadván minden más logikai, etikai, érzelmi indíték mellett az ember természetes társadalmi közösségeinek alapjául szolgáló *vonzalom* befolyását. Ez egyrészt az emberi társadalom természetes közösségeit: család, nemzet, vallás, hivatás és munkaérdekű közösség létét és létjogosultságát tagadja, és csak a gazdasági érdekellentétből következő társadalmi taszításon, a gyűlöleten alapuló *társadalmi osztályt* – amelynek *fogalma* sem határozható meg a klasszikus logika módszereivel, a társadalom életében pedig *gyakorlatilag* nem található – fogadja el politikai rendszere alapjául. Politikai céljai érdekében tagadja a melszizmus, az érdekeltek elfogadásával érvényesülő társadalmi szabály, a jog létezését és a közgazdaságtan tudományos alapjául szolgáló, a kínálat és a kereslet által meghatározott piactörvény létét is, továbbá a társadalomban érvényesülő sok más tényező létét is. Az embernek ember általi kizsákmányolását lehetővé tévő *magántulajdont* felszámoló osztályharcnak két politikai módszerét fogadja el a szocializmus: a demokratikus alkotmányosság, a parlamentarizmus módszereit használó *szociáldemokráciát*, és a radikális, forradalmi kényszereszközökkel céljára törő *kommunizmust*. A szocialista mozgalom mindkét iránya olyan nagymértékben igényelte a sajtópropagandát, hogy a kapitalista vállalkozók szívesen vásároltak maguknak kelendősége miatt gyors és nagy profitot biztosító *szocialista hírlapot* és röplapkiadót. A műveletlen olvasótömeg meglegedett a félművelt hírlapírók közéleti írásaival, ha azok a vagyonos osztály elleni, szívük szerinti osztályharcot propagálták. Rövidesen jellemző lett a szocialista sajtóra a klasszikus társadalomtudomány számára érthetetlen, az értelmi, erkölcsi, művelődési igénytelenség vonásait magán hordozó, az iskolázatlan német kereskedelmi alkalmazottak utcanyelve, a vigécnyelvnek nevezett zsargon, az agitátorok tömegeket manipuláló eszköze. Nemcsak a társadalom természetes közösségeinek hitelét rontották le az osztályharc propagálásával, hanem azon felül a jövőbeli társadalmi megbékélést is kizárták – erkölcstelennek minősítve azt – az osztálygyűlölet érdekében. Annyi új, és a régivel szemben

annyira ellentétes tartalmú, a társadalomtörténetben addig ismeretlen fogalom várt meghatározásra, hogy annak a melszizmus alig művelt ideológusai – közismert, hogy maga a hittudósi hivatásra készülő Marx Károly sem rendelkezett az általános műveltség szintjén történelmi, néprajzi, természettudományi ismeretekkel – még a vigéczsargon többértelmű kifejezéseinek erőltetett általánosításával sem tudtak megfelelni. Például: a társadalmi osztályhoz tartozás ismérvéül használt „a termelőeszközök tulajdonlása” alapján nem lehet megmondani, hogy a milliárdos gyártulajdonos fia miért nem proletár, hiszen sem tőkéje, sem más termelő eszköze nincs, vagy akkor miért proletár az utcalány által eltartott strici? De meghatározhatatlan magának a *munkásnak* a valós fogalma is. Miért kizsákmányoló az egy tanoncot a mesterségre oktató foltozó cipész, és miért tekinti magát proletárnak a francia kommunista párttagok többségét jelentő milliós rentier-tőkés kispolgár? Az a kérdés sem érdektelen, hogy a szocialista osztályharc vezérei rendszerint miért voltak nagy vagyonú emberek? A nehezen megválaszolható kérdések mellett sokkal súlyosabbak a szocialista vigéczsargon használata folytán keletkezett társadalmi ellentétek: a fogalom tartalma sok esetben nemcsak elfogadható, de el is fogadott az egész társadalom részéről, csak a vigécnyelvnek a fogalomra alkalmazott kifejezése elfogadhatatlan. Itt van például a *náció*, a *nemzet* kifejezés. A francia nyelvben a nation, national még a Nagy Forradalom által szentesített klasszikus értelemben, honfiak, hazafiak összességét, a démosz értelemben vett népet – németül volk, völkisch – jelentvén nemcsak pozitív, de eszményi, szent kifejezés is. Németül viszont a nazione, nemzet, a nép, völkisch ellentétét, a szocialista osztályharc ellenfelét jelenti, negatív értelmű, mert a vigécnyelv kialakulásakor a német nemzeti egység primátusát az osztályharcra szembe állította. A vigéczsargonnak ez a jelentéktelen értelmi különbsége katasztrofális társadalmi következményekkel járt később Közép-Európa népeinek életében, mert itt a szocialista ideológia nyelve a jiddis-német anyanyelvű fordítók tolmácsolásában már a nemzet, nemzeti, nacionalis, *nacionalista* nemhogy egészeben immorális és elfogadhatatlan értelmű, de egyenesen büntetőjogilag üldözendő szitokszó lett. Bizony, Közép-Európa százmilliónyi, tizenkét nemzethez tartozó lakosságát a 20. század második felében uralkodó proletárdiktatúra a nacionalizmus vádjával ítélte elviselhetetlen nyomorúságra! Bármennyire is furcsa, de a kapitalista sajtó is szívesen használta a vigécnyelv kifejezéseit, hiszen azok befektetéseik nagyobb üzleti hasznát szolgálták a természetes társadalmi közösségek hitelének rontásával, a társadalmi ellentétek szításával.

A hátrányos közéleti helyzetben lévő európai zsidóság könnyen kapcsolatot talált a vagyoniilag hátrányos helyzetben lévő keresztyénekkel, hiszen a szocializmus szerinti azonos társadalmi osztályhoz tartoztak. Elősegítette a hátrányos helyzetűek osztályának – amelyet az akkori friss publicisztikai divat által *proletariátusnak* nevezett – egységbe szerveződését a 19. század végén a nemzetközi közvéleményben döntő befolyásra jutó ultraliberális szélsőségesen, kizárólagosan materialista ideológia, az osztályellentétben alapuló, *gyűlöletet és osztályharcot hirdető marxizmus*. Két politikai szerveződés indult a marxizmus alapján: Mindkét irányzat agitátorai meghatározó többségben zsidók voltak. Az előbb említett társadalmi-, politikai- és vagyoni jogi okok mellett, a zsidóság azért is könnyebben simult az *ateista marxizmushoz*, mint a keresztyének, mert a talmudita zsidó vallás megfogadhatatlan, elvi, szigorúan *absztrakt Istenébe* vetett hit nem állott olyan ellentétben az ugyancsak logikai spekuláció eredményezte ateizmussal, mint a bibliai *személyes Isten*, vagy éppen a *keresztyének Mennyei Atyja*, aki nem

túrhette, hogy a krisztusi testvériség szeretet törvényét gyűlöletté változtassa a politika értelemzavaró bábelének szofisztikája. Másfél évszázad távlatából visszatekintve, a bolsevik kommunista erőszakuralom megszűnte és a szocializmus egész ideológiájának hitelvesztése után, megállapíthatjuk, hogy a zsidóságnak nem is volt szüksége a nyugati népek társadalmába való beilleszkedéshez semmiféle ultraliberális gyűlölet-ideológiára, semmiféle forradalmi erőszak-politikára, mert a nyugati népek amúgy is, minden kényszer nélkül is befogadták a közéjük települt zsidóságot. Európának a keresztyénség és a nemzetiség hagyományos értékein felépült liberális jogállama már alkotmánya megfogalmazási szakaszában teljes egyéni jogegyenlőséget biztosított, származásától függetlenül, minden alattvalójának. Nemzeti és keresztyén értékekre való utalás, amely a zsidóság számára esetleg akadálnak tűnt, eltűnt a kifejezések korszerű, szabadkőműves értelmezésével: a jogállam minden polgára, állampolgára, az államalkotó *nemzet tagja* lévén, nemzetpolgár. És amelyik ország alkotmányából kimaradt volna, a 19. század végéig az *izraelita vallásnak* a keresztyén egyházakkal azonos jogi státust biztosítottak. Semmi akadály nem volt hát a zsidó nemzetiségűeknek, izraelita vallásúaknak az államalkotó nemzetekbe való beilleszkedésének. Tetszésük szerint vásárolhattak ingatlant, foglalkozhattak bármilyen ipari tevékenységgel, kereskedelemmel, bármilyen közhivatalt betölthettek. A római katolikus egyház soha nem ismerte el ugyan a zsidó vallásnak, izraelita felekezetnek a katolikussal való egyenlőségét. De ha az érdekelt zsidó egyén katolizált, semmi kifogást nem emelt a római egyház sem. Ha pedig valamelyik zsidónak nem volt tetszésére az európai hagyományokon felépült liberális jogállam, azok számára ott volt Amerika, a bevándorlók önkéntes alávetettségén felépült országa, a Szabadság Tamasza és Hazája, ahol a vallás magánügy, nincs nemzetiség, sem semmi más közösségi kötöttség, mert mindenki szabad *kozmopolita*, annyira, hogy saját tradicionális identitását – nevével, személyi ismérveivel és foglalkozásával együtt – akár évenként cserélheti, ahol a *szingellé* magányosodott individuumok életének egyedüli célja a gazdasági haszon, a profit, tehát a *Pénz*. Persze az amerikai szabadság megengedi a legsúlyosabb vallási, nemzetiségi, családi és bármilyen más társadalmi tradíció *önkéntes* vállalását és követését, még a pénz becsületének a tagadását is, csak a szabadság elvi elutasítását tiltja.

Ment is Amerikába a zsidók közül mindenki, aki mehetett, mielőtt az ottani termelőgazdaság az áruforgalomra, kereskedelemre, pénzgazdálkodásra lehetőséget nyitott. Mire az európai liberális jogállam minden utat szabaddá tett a zsidóság érvényesülése előtt, a frankfurti, amszterdami, londoni pénzközpontok mellé és helyett már ott voltak a New York-i és Chicago-i központok. Amit a faji, nemzeti, vallási eredetből a kozmopolitizmus el nem takart volna, azt a hiteltőke, a pénz anonimitása fedte el.

A környező népektől való elzárkózáshoz, elszigetelődéshez, gettóhoz ragaszkodtak az ősi vallási tradíciók hívei, hiszen nyilvánvaló volt, hogy előbb-utóbb a zsidóság beolvad a befogadó népbe, elveszíti zsidó voltát, identitását, még ha a moderné liberalizált zsidó hitvallású *neológ felekezet* meg is maradna. A habotnikok féltett zsidó identitásának nem volt neve, hiszen az európai zsidóságnak nem volt közös anyanyelve – a német jiddis idioma nem számíthatott annak – a nemzet, nemzetiség elnevezés kiváltására új kifejezést kellett hozniuk, és ez lett a *faj*, a *rassz*, a zsidó anyától születettek kategóriája, ahogyan azt két és fél évezreddel korábban Ezsdrás főpap szabályozta volt. Milyen furcsa, hogy éppen a népüket az elkeveredéstől féltő zsidóság vetette fel Európában a rasszizmust, a zsidóság alkalmazta először

Európában a rasszista megkülönböztetést, amelyet később olyan tragikus, végzetes eredménnyel velük szemben alkalmaztak ellenségeik.

A huszadik század fordulóján egész későbbi sorsát meghatározó kérdésekben kellett az európai zsidóságnak döntenie: asszimilálódnak-e, hasonulnak-e a befogadó néphez Európában vagy Amerikában természetes, békés együttéléssel, a közhatalommal szembeni passzivitással, vagy a befogadó nép elégedetlenjeinek forradalmi mozgalmaiban való aktivitással, vagy maguk is olyan európai nemzetté szerveződnek, mint a többiek, és saját *nacionalista mozgalmat* szerveznek. A budapesti születésű *Herzl Tivadar*, bécsi újságíró hívta össze 1897-ben Bázélbe az első *cionista kongresszusra* a 19. században sokfelé szétszórt, zsidó nemzeti állam létrehozását kezdeményezőket. A meginduló mozgalmat nemcsak a keresztyének, hanem az amerikai kozmopolita zsidóság is vagy könnyen, vagy jóindulatú érdektelenséggel fogadta. A zsidóság körében viszont véget nem érő, elkeseredett viták indultak, amelyek a zsidó népet részekre szakították úgy, hogy egységük még egy évszázad múlva sem állott helyre. Az európai nemzetekkel való érzelmi, szellemi, erkölcsi, társadalmi szakítást, és zsidó nemzeti állam létrehozását a zsidóságnak csak törpe kisebbsége pártolta. Ennek a kisebbségnek a többsége sem a Palesztina területén létrehozandó zsidó országot támogatta, hanem valahol Európában, esetleg a legsűrűbb zsidó lakosságú Galíciában és környékén – ezt propagálta a kiváló publicista *Menachem Mendel* is – látta legcélszerűbbnek nemzeti otthonuk megteremtését. Az európai zsidóság túlnyomó többsége pedig egyszerűen elutasította a cionista célokat. A *habotnik*, fanatikus talmuditák vallásukkal össze nem egyeztethető szentségtörésnek minősítették a cionizmust, mert szerintük Izrael Országát majd a Messiás fogja helyreállítani. Kezdetől fogva végig ellenségei voltak a cionizmusnak a *szocialista* mozgalmakban résztvevő *zsidók*. Valószínű, hogy a munkásmozgalmakban és a 20. század forradalmaiban betöltött vezető szerepük kielégítette társadalmi befolyási vágyukat, még ha az a proletariátus világuralma esetén igen nagyratörő is lett volna. *Az európai zsidóság túlnyomó többsége viszont nem akarta feláldozni európaiságát*: évezredekig vágyott a más népekkel való egyenlőségre, vágyott a más népek általi megbecsülésre, tisztességre, és talán emberi vonzalomra, érzelmi kapcsolatra, mint minden nép fia a világon. Mikor az európai liberális jogállam ehhez utat nyitott számukra, – talán elenyésző kisebbségüktől eltekintve – a zsidóság a befogadó néppel való azonosulás mellett döntött. Mint *Herzl Tivadar* unokatestvére, *Heltai Jenő* magyar író mondta volt, nemcsak a magyar nyelv sajátjaként való használatának gyönyörűsége, a magyar nemzetet ért sorscsapásoknak a többiekkel való együtt viselése, a haza szabadságának önfeláldozó védelme, és minden magyarnak az élet minden területén elért minden sikere feletti öröm és büszkeség számomra olyan értékek, amelyek az életnél is többet érnek.

A huszadik század apokaliptikus történelmi eseményeiben a világ zsidósága mindenütt a befogadó nemzet oldalán állott. A világháborút előkészítő nemzeti propagandából a zsidó zszurnaliszták talán még nagyobb részt vállaltak, mint a keresztyének, mintha elfelejtették volna, hogy tevékenységük az ellentábor zsidó publicistáival szembeni állásfoglalást jelenti. A háborúban való tényleges részvétel, a harctereken való hősieis áldozatvállalás tekintetében már a zsidóság visszafogottabb volt, és csak asszimilációja mértékéig vállalta az áldozathozatalt. Már a háború közepén minden nemzeti oldalon álló zszurnaliszta pacifista lett, később pedig csatlakozott a szocialista forradalmi propagandához. A zsidó nacionalizmusnak, a cionizmusnak szószólója sem akadt. A háború végén a diadalmas szabadkőművesség által

összehívott párizsi békekonferencia ugyan kötelességévé tette a Palesztina feletti hatalom mandatóriusát, Nagy-Britanniát, hogy ott *zsidó nemzeti otthont* létesítsen, ennek azonban még a híré is kiszorították a közvéleményből a kommunista forradalmak. A proletárdiktatúra világalmaért harcoló oroszországi, magyarországi és németországi forradalmak valóban zsidó irányítás alatt folytak, olyannyira, hogy az indokoltan töltötte el zsidókkal szembeni ellenszenvvel az egész keresztyénséget. Oroszországba a Vörös Hadsereg ellen harcoló fehérek támogatására az Antant hatalmak intervenciós hadsereget küldtek, Magyarországra a magyarországi kommunista hatalmat irigy szomszédai hadainak támadásával szüntették meg, a németországi kommunista felkeléseket viszont az ottani szociáldemokrácia győzte le. Ahogyan a liberalizmus erkölcsi hitelét semmisítette meg a világszabadság nagy múltú szervezetének, a szabadkőművességnek megosztódása a háború győztesei és legyőzöttei között – a győztesek maszonistái meg sem hallották a legyőzött testvéreik panaszát – a szocialista internacionálét is semmivé tette az a könyörtelenség, amellyel a győztes hatalmak szocialista kormányai bántak a legyőzöttek munkásaival. Bizony, a francia szocialista párti rentierek nemcsak a háború effektív kárait, de még a maguk hadikölcsőneinek többszáz százalékos hasznát is meg akarták fizettetni a németországi szocialista munkássággal. A békeszerző szerepében tetszelgő Amerikai Egyesült Államok – mint évtizedek múlva bebizonyosodott – *a háború* tényleges, egyedüli nyertesei is megkísérelték a maguk profitjának Németországból való kisajtolását, a német haditartozások szanálásának felajánlásával. Amikor pedig ezt Németország elutasította, az erkölcsi felsőbbrendűség méltóságával indokoltnak vette az addigi és a jövőbeli Németország elleni könyörtelen hadviselését. Az amerikai zsidóság mindenben országa politikáját támogatta – nem igaz az antiszemita vád, hogy ők irányították ezt a németellenes politikát – és ez végzetesen szembe állította az amerikai zsidóságot az európaiakkal, a sikeres, gazdag, irigyelt nyugatiakat a szegény, keleti rokonaikkal. Végeredményében: az 1930 körüli világválság végére kudarcot hozott a zsidóság számára a befogadó *európai* nemzetekbe való illeszkedés politikája, és előtérbe került ismét a *be nem illeszkedést propagáló cionizmus*. Ez egyrészt a zsidóságnak a világ minden nemzetével – de első sorban az európaiakkal – való szembe fordulását jelentette, másrészt a zsidó nemzetpolitikának az Európa meghódítására törekvő hatalmakhoz való csatlakozását. Természetes, hogy a zsidóság további történetét ezeknek a hatalmaknak, Szovjet-Oroszországnak és az Amerikai Egyesült Államoknak a története keretében tárgyaljuk.

Budapest hovatarozása kérdésében nem tudtak megegyezni. Mindenki elismerte, hogy a németeknek elévülhetetlen érdemeik vannak a város létrehozásában és felépítésében, de a szerbek ősi jogait sem lehetett tagadni, hiszen a város legrégebbi egyházi méltósága mégiscsak a budai szerb püspök. Mindezek mellett, Pest lakosságának szlovák a többsége és az egész várost szlovák munkások építették fel. A 20. században – az 1919-es kommünben betöltött gyászos szerepük ellenére – semmiképpen sem lehet a zsidó lakosság fontosságát kétségbe vonni, hiszen azok tették Budapestet civilizált világvárossá. A magyarok budapesti jelenléte csak átmeneti és mellékes. A három tényleges igényjogosult, Ausztria, Csehszlovákia, Jugoszlávia megegyezésének a hiányában, Budapestnek nemzetközi, szabad városi státus biztosítandó, ahol zsidó adminisztráció alatt minden szomszéd nép – sőt, még a magyaroké is – érdekei érvényesülhetnek majd.

Bizony még negyven esztendő múlva Trianon, húsz évvel a második világháború után és néhány évvel a mindenki által az egész emberiség szabadságáért harcoló magyar forradalom után, a romániai politikai elitéltek még azon veszekedtek egymással, hogy kinek és kiknek az árulása miatt nem sikerült Magyarországnak a térképről való letörlése. Hogy sikerült a magyaroknak Horthy Miklósról rátalálni, hogy annak a vezetése alatt a Kárpát medence legértékesebb részét a magyarok országa számára megszerezhesse? Kik és hogyan követtek el árulást, hogy a jó ütőkártya, Budapest, kiesett a románok kezéből? Nehogy a tisztelt Olvasó hamis képet alkosson magának a románokról, sietek leírni, hogy ezek a beszélgetések, viták, viszályok nem jellemezték a román politikai elitéltek összességét, csak annak legalsó rétegét az életszemléleti, erkölcsi, *politikai proletariátust*. Ezeket az értelmiség alatti természetes paraszti méltóságra egyáltalán nem nevelt embereket ezrével vetették börtönbe akkoriban román hatóságok egyszerűen társadalmi fegyelmezetlenségük miatt. Ítéletük néhány évre szólván, a komoly politikai elitéltekkel csak a karanténban, vesztégzárban eligazításra várva keveredtek a más társadalmi rétegekből való elitéltekkel. Éppen nevelatlenségük miatt voltak őszinték és ezért lehetett tőlük megtudni, milyen erkölcsi, értelmi, érzelmi szinten és milyen távlati nemzeti célokra nevelték őket. Hogy iskolai tankönyveikben mit találtak, azt mi is olvashattuk: Történelmi vezérek hogyan csábították törbe hízog viselkedésükkel a magyarokat és a törököket, és hogyan mészárolták le azután azokat. Hogy *Vlad Țepeș* miként húzatott karóba több tízezer török foglyot, hogy *Horia, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu* hogy irtották a román nép ellenségeit, láthattuk, a történelemkönyvek utolsó lapján a román vitézség apoteózisának a képét: a magyar fővárost 1919-ben megszálló román hadsereg díszszemléjét a budapesti Hősök Terén, a millenniumi emlékmű előtt. De arra csak karantén rabtársaink vitáiból következtethettünk, hogy félművelt vagy egészen műveletlen sovinszta tanítók élő szóval mit magyarázhattak növendékeiknek. Az előbbieken vázolt nemzetközi politikai rendezés körüli viták gyakran tettelegességgel fenyegettek, de rendszerint megmaradtak a hangos handabandázásnál. Nekünk, magyaroknak hallgatnunk kellett még az egyenesen hozzánk intézett provokáló kijelentéseket is. Ha valaki a magyarokat védelmezni próbálta, azt a bösz dákóromán ivadékok *megverték*. Szomorú tény, hogy a román börtönökben a magyar verések napirenden voltak, persze, csak a garázdaságért elítélt nemzeti erkölcsi proletárokkal kevert cellákban. Közülünk még az sem volt biztonságban, aki hallgatott. Aki, pedig felelt a provokációra azt bántalmazták, úgy, hogy a megtámadottnak nem volt szabad védekeznie. Szegény *Kertész Gábornak*, akit arisztokratikus viselkedése miatt különösen gyűöltek a kisebbségiek, a megbetegedését és végül a halálát is, nem közvetlenül a rabtartó szekusok, hanem az általuk a magyar elitéltekre uszított román politikai foglyok vele szembe tanúsított embertelen viselkedése okozta.

Ilyen körülmények közt, nyíltan, egyetlen román politikai elitélt sem mert a fent vázolt politikai rendezés ellen szót emelni. Még a legnagyobb műveltségű, leghiggadtabb románok is csak négy szemközt, suttogva merték mondani, hogy azért a magyaroknak is kellene valami országot hagyni.

Később, a magas értelmiségi román politikai elitéltekkel komolyan és higgadtan megbeszéltük nemcsak a népeink közötti viszály okait és tényeit, de a börtönben is garázdálkodó népi viszonyulást is, hogy ez valójában a román *nemzeti folklór*, a népi ideológiai örökség ponyvaszintű megnyilvánulása. Nem a román nép politikai akaratát fejezi ki, hanem

annak érzelmi összetevőjét, a *román nép vágyait*. Ez azt jelentette, hogy ezekkel szemben nem léteznek érvek, hiszen az álmok mindig irreálisak. Érzelmileg azonban döntően befolyásolják az ember egyéni és kollektív akarati cselekvését. Ennek eredménye a magyarok szomszéd népeinek elégedetlensége, mert nem azt látják, hogy *mennyi területet szereztek* Magyarországból, hanem azt, hogy *mennyit nem kaptak meg abból, amennyire vágytak*. Rá kellett döbbernünk arra a rémítő tényre, hogy a románok nem is az Erdély *területe feletti*, hanem a *magyarok feletti uralomra* vágnak, hogy a *magyarok megalázásával* megbosszulhassák azoknak, velük szemben tanúsított gőgjét. És mivel a magyarok viselkedését még börtönbeli meggyalázottságukban is a maguk viselkedése felettinek érezték, csak a *magyarság nem létezővé tételében* látták boldogságuk megvalósulásának lehetőségét. Így válik érthetővé az, hogy a magyarok minél megértőbb és minél tiszteletteljesebb magatartást tanúsítanak a románokkal szemben, az mindinkább megalázza a románságot, és csak fokozza magyargyűlöletüket. Számomra, aki életemet a magyar-román megbékélés szolgálatára szenteltem, kétségbe ejtő volt a magyargyűlöletnek ez a lélektani mélysége. Bizony csak a román nemzeti nevelésnek a krisztusi alapokra helyezése hozhat megoldást, és ennek elősegítése minden békességre igyekező ember kötelessége.

Mi, keresztyén erdélyi magyarok csak a proletárdiktatúra börtönében ismerkedhettünk meg a népek közötti gyűlölet tényeivel, bár azok már a 20. század elejétől uralmuk alatt tartották a világot, megindították a totális világháborúkat, a fegyveres harcoknál kegyetlenebb békéket. Ezeknek csak egyik epizódja volt a kisantant, Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia szövetsége, amelyet ilyen fanatikus, sovíniszta társadalmi háttérrel maguk mögött hozott létre *Beneš Eduard*, csehszlovák és *Titulescu Miklós* román külügyminiszter. A kisantant ideológiai alapjául szolgáló elvet *Beneš Doktrínának* nevezi a 20. századi publicisztika, holott az – bármilyen paradoxálisan hangzik is – a 18. századi felvilágosodás liberalizmusára vezethető vissza. A pánszlávizmust és a dákóromán teóriát megfogalmazó szlovák, cseh, szász és román történettudósok anyagát a 19. század uralkodó eszméit tolmácsoló, az oknyomozó történettudomány nagy képviselője, *Ranke Lipót*, kiváló tanítványa, Jorga Miklós fogalmazta meg gyakorlatba ültethető politikai programként. *Beneš* szerint meg kell bocsátani a magyaroknak – elfelejteni nem lehet – a Közép-Európa népei ellen elkövetett bűneiket, ha megfelelő *bűnbánatot* tanúsítanak. A nagylelkű trianoni rendezés a magyarokat is felszabadította az osztrák uralom alól, nekik is juttatott független országot, hogy alkalmuk legyen bebizonyítani, hogy helyük van a civilizált Európában. Jorga levantinusz, laza moralitással – különben vezető szabadkőműves volt, és ő volt a hírhedt II. Károly, román király nevelője – nagy távlatú politikai programot hirdetett: a román nép történelme során a magyarok és az ozmánok uralma alatt élt, sohasem volt saját országa, amelynek hazafiságán román nemzeti öntudat épülhetne fel. Az ozmán főhatalom nemrégiben szűnván meg, olyan negatív emlékeket hagyott az európai közvéleményben, hogy *vitathatóvá tehető*. Ezt a feladatot Jorga Miklós magára is vállalta, és megírta az Ozmán Impérium történetét úgy, hogy az ne sértse, hanem segítse a román nemzeti öntudatot. A magyarokkal azonban nincs mit tenni, egyszerűen *tagadni kell őket egész történelmükkel együtt úgy*, hogy ők nem voltak és nincsenek. Ennek keresztülvitelére és a világ közvéleményében való elterjesztésére, Románia másik két nyugati nemzetiségének, a németeknek és a zsidóknak a szövetségére van szükség. A hivatalos román történetírás, földrajz, néprajz és Románia törvényhozási politikája, valamint az egész román

sajtó és diplomácia összehangolt tevékenységére van szükség. Nagyrománia kisebbségi politikájában nemhogy teljes egyenjogúságot biztosítson német és zsidó állampolgárainak, hanem többletjogokat még a román nemzetiségűekkel szemben is, nehogy azok világpolitikai befolyásukkal a magyar nemzetiségi követelések mellé álljanak, sőt még jóindulatú semlegességet se tanúsítsanak a magyarokkal szemben. Tudjuk, hogy Jorga Miklós a világ közvéleményében valóban a szabadelvűség hőse és mártírként maradt meg. Politikája a szászok irányában sikeres is volt, a zsidók tekintetében, azonban már a románok ortodox fanatizmusából eredő antiszemitizmusa miatt, csak részben és csak ideiglenesen ment át társadalmi gyakorlatba. Így is elegendő volt arra, hogy a nagy világpolitikai befolyással rendelkező amerikai zsidóságot a magyarok ellen hangolja és Beneš Eduard doktrínáját a második világháború utáni politikai rendezésben sikerre támogassa.

Visszatérve eredeti feladatunkhoz, az erdélyi kérdés megoldásának és ehhez kapcsolódóan a közép-európai valóságos béke lehetőségeire, azt a sajnálatos tényt kell megállapítanunk, hogy ennek útjában a legnagyobb akadályt a csonkamagyarság, a Beneš doktrínának a magyar társadalomban való elfogadottsága jelenti. Ne döbbenjen meg a tisztelt Olvasó, hogy léteztek olyan magyarok, akik elfogadták azt a Beneš doktrínát, amely a magyar származású, magyar anyanyelvű, magyar nemzetiségű egyéneket egyenként és összességükben *alsóbbrendűeknek* nyilvánít, akiket ennél fogva *nem illetnek meg az alapvető emberi szabadságjogok, tehát az egyéni és kollektív egyenjogúság sem*. A második világháború után maga Beneš Eduard csempészte be a nemzetközi jogalkotásba az európai társadalomtörténettel és a sok évezredes általános jogelvekkel ellentétes *kollektív bűnösség*, a bűnös nemzet fogalmát és alkalmazta elvben is, és gyakorlatban is a németekre és a magyarokra. A győztes antifasiszta hatalmak a háború utáni politikai rendezésben már alkalmazták is Magyarországgal szemben – Németországgal nem kötöttek békeszerződést, azzal szemben elvben nem, de gyakorlatban annál inkább alkalmazhatták – élve és visszaélve megszállói hatalmukkal: a parlamenti választásokon induló *jelöltek névsorát* a megszálló Vörös Hadsereg marsallja állította össze és olyan helyi kormányt állítottak Magyarország élére, amelyik a ma élő és *eljövendő* magyar nemzedékek bűnös voltát elismeri az elmúlt korokban élt őseiknek állítólagos büntetetei miatt, ezekért bűnbánatot tart és vezekel úgy a sajtóban, mint az iskolai oktatásban és nevelésben, valamint minden belpolitikai és külpolitikai aktusában. A trianoni határokon kívüli magyarokkal szemben a maguk államhatalmai gyakorlati alkalmazásba is tették a *kollektív büntetést*: Jugoszláviában sok tízezer magyar nemzetiségű ember lemészárlásával és még többnek elűzésével, Csehszlovákiában a magyarok általános jogfosztásával a Beneš dekrétumok által, a Szovjetunióban a malinki robot és a munkahelyek több ezer kilométer távolságra való kijelölésével, Romániában, pedig minden magyarellenés kényszerhatalmi és társadalmi eszköz – az alapvető emberi jogoknak magyaroktól való megvonása úgy, hogy *panaszjoga* azóta sincsen, szovjetbeli és belföldi kényszerszermunka, leplezett tömeggyilkosságok, egyoldalú telepítéspolitikai, diszkriminatív gazdasági és művelődési jogalkalmazás stb. – olyan mértékű alkalmazásával, amennyit a nemzetközi figyelem elterelésével megtehetett. Az 1990-ig tartó szovjet katonai megszállás gondoskodott a magyarság bűnösnek való kezeléséről. Az 1990-es fordulat után, pedig olyan nemzedék kezébe került Magyarországon nemcsak az államhatalom, hanem a teljes gazdasági és művelődési társadalmi befolyás is, amelyik már szigorúan ortodox csonkamagyar szellemben nevelkedett, azaz *tudatalattijába beépült a*

kisebrendűség komplexusa. A „csonkamagyar” kifejezés Magyarország területi feldarabolásából, megcsonkításából ered. Vitatható is a kifejezés ilyen értelmű használata. Azonban a „bűnös nemzet” minősítésnek a magyarságra való elfogadása, már valóságos *lelki csonkulást* jelent, amely ugyanúgy képtelenné teszi az egész embert a cselekvésre, mint a testi csonkítás, a kasztrálás teszi képtelenné azokat, akiken ezt alkalmazták. Bizony, mi a 20. század három magyar nemzedéke abban a szörnyű állapotban vagyunk, hogy nemcsak közéleti, politikai, gazdasági vezetőink-, de nevelő és hitéleti testületeink is *csonkaelkűek*, *csonkaelméjűek* és *csonkaszelleműek* a magyarság történelmi, jelenkori és eljövendő értékei tekintetében. Persze, az összmagyarság többsége egyáltalán nem csonka semmiféle tekintetben, de ezek ki vannak zárva minden társadalmi és politikai befolyás lehetőségeiből és a csonkamagyar mindenféle hatalmas, legfőbb kötelességének az *egészséges magyarok* elnémítását tartja, annak ellenére, hogy azok a nemzet túlnyomó többségét alkotják. Hatalmuk és befolyásuk azonban múltóban van: a határon túliak között csak az elenyésző számú kollaboráns bizonyult és bizonyul csonkaerkölcsűnek, az Anyaországban is – mint a 2004. decemberi népszavazás bizonyította – kevéssel bár, de többségben vannak a *minden magyarral közösséget vallók és vállalók*.

Az *erdélyi kérdésnek* és Középeurópa népeinek együttélési problémájának megoldásával addig foglalkozni sem lehet, amíg a magyarság politikai képviseletét csonkamagyarok látják el, hiszen így, nincsen, aki a kérdést egyáltalán felvesse és még kevésbé olyan közhatalmi szerv, amely a nemzetiségi kérdés különböző vonatkozásait és távlatait felmérje. Az 1990-es fordulat utáni magyar hatalombirtokosok csak a második világháború utáni „békekötésen” elhírhedett *fakutya-külpolitikára* – így nevezte ezt *Balogh Artúr*, a nemzetiségi jog tudósa – képesek, mint ezt a józanész és a tényleges nemzetközi politikai helyzet lehetőségeinek ellenére megkötött *alapszerződések* bizonyítják. Reméljük, a csonkamagyarok az ember földi életének mulandósága folytán, nem is a távoli jövőben, *kikopnak* majd a magyarság képviseletéből, úgy az Anyaországban, mint annak határain kívül. Helyüket az ép emberi és nemzeti lélekkel, szellemmel, erkölccsel bíró új nemzedék foglalja majd el, akik nemcsak az emberélet jövője kérdéseinek felvetésére lesznek majd képesek és hajlandók, de azok megoldására is.

Kolozsvár, 2005. november 6.

SZILÁGYSÁG LABANC URALOM ALATT

Részlet Bay Bálint Szilágysági népesedéstörténeti adalékok¹ című írásából

Szilágyság a tiszántúli *Peremvidék* középső részének a neve. A tájnév a „szilágyság = szil ágyság = szilfás völgy” szóból ered úgy, mint a Közép-Szamos kis mellékfolyójának, a Szilágysági pataknek a neve és Szilágysági vármegye elnevezése. A földrajzban a Szilágyság szűkebb

¹ A teljes tanulmány elérhető az [Imitatio Christi Quolloquium tanulmányok](#) menüjéből.

értelemben a millenniumi Szilágy vármegyének a Meszestől és Közép-Szamosztól nyugatra fekvő tája, tágabb értelemben a Tiszántúlnak a Berettyó és a Szamos közötti vidéke, de még tágabb értelemben – ez a legésszerűbb – a Tiszántúlnak a felső Tisza és a Fehér-Körös közötti területe. A történelemben használatos *Sylvania* = Erdőség, Erdővidék az erdőelvét, Erdélyt, *Transsylvania*t Magyarországtól elválasztó terület, helyesebben: a Magyarországot Erdéllyel összekötő terület neve.

A történelmi *Partium* – magyarul: Részek, Külső-Erdély – a latin *Partium Regni Hungariae* = Magyarországnak az Erdélyi Fejedelemség uralma alatti Részének a neve. Területe a két magyar uralkodó tényleges politikai hatalmának mindenkor nagyságától függött: kezdetben Kelet-Magyarország egészére kiterjedt, később a Felső Tisza vidék egészére, a 18. században pedig csak Közép-Szolnok, Kraszna és Zaránd vármegyék területére. A 20. században, amikor Magyarországnak román uralom alá került egész keleti része „Erdély” elnevezést kapott, *Partium* a Romániához csatolt területnek a Sziget-hegységtől nyugatra fekvő egész területnek lett az elnevezése.

Labanc, török nyelven: „*yabanci*” = *idegen*, azaz nem magyar, magyarellenes, nem honfi, nem hazafi, nem hazai, külföldi. Általánosan használt jelzője Magyarországon a Mohács utáni Habsburg-Lothringen uralomnak és annak mindenféle kiszolgálójára, politikai pártra, sőt országrésznek is: szokás volt a „Királyi Magyarország” helyett „*Labancia*” néven említeni az ország nyugati részét és „*Magyaria*” névvel illetni Erdélyországot. A *labanc* jelző *határozottan negatív jelentéstartalma* a magyar történelemben találja magyarázatát. Ellentétes értelmű jelző a „magyar”, nem pedig a „kuruc”, törökül: felszabadító, szabadságharcos, mert az csak az 1672 és 1711 közötti idegenellenes mozgalom résztvevőjét jelenti.

A hagyományos történetírás a közhatalom birtokosainak viselt dolgait tárgyalja. A mi feladatunk a *néptörténelem*, a nép mindennapi életének a leírása – a nép a közhatalom alávetettjeinek az elnevezése lévén – munkánkat a hatalomtörténet adatainak alapjára építhetjük, hatalmas egyének, személyek, családok, kis embercsoportok cselekményeire, hiszen azok befolyásolták a nép mindennapi életét. A *labanc uralom* ismételtetéséhez tehát vissza kell mennünk annak közhatalmi történelmi kezdeteihez.

Hungariam esse dividendam! = Magyarországot meg kell osztani! – fogalmazta meg magyar politikája programját a Habsburg család kétségkívül legértékesebb tagja *I. Maximilián* – uralkodott 1493 és 1519 között – a 16. századi Habsburg Világbirodalom – Nyugaton „*Ausztria dinasztia*” a Habsburg család neve – összenősülője, összenősítettője, apjának, a gyáva III. Frigyes császárnak, Mátyás magyar királlyal szembeni *háborús sikertelensége tanulságaként*. A klasszikus *divide et impera!*, azaz oszd meg és uralkodj! stratégiának és az öreg Cato *Cartaginem esse delendam!*, azaz Kártágót le kell rombolni szentenciájának pragmatikus vegyítése nemcsak Maximilián humanista műveltségét, hanem politikai bölcsességét is bizonyítja: Saját házasságával Burgundia, Lotaringia, Flandria, Belgium, Hollandia megszerzése és fiának, Fülöpnek a házasságával Aragonia, Kasztília, Amerika és az Indiák a család hatalma alá hajtása megtörténhetett, *de mindennek a megtartása lehetetlen*, ha Európa akkori legerősebb katonai hatalma, Hungária bármikor elfoglalhatja Ausztriát, a dinasztia ősi örökségét. Egészen meghódítani Hungáriát nemcsak nem lehet, de nem is szabad, hiszen a büszke magyar urakon még a dicsőséges Luxemburg Zsigmond is csak megalkuvással

volt képes uralkodni. *Megosztani azonban lehet és kell: a magyar nemzetet társadalmi és területi alapon egyaránt. Társadalmilag pártokra kell bontani, a pártok közötti ellentétet pedig – nehogy egymással megegyezhessenek – állandóan és következetesen ápolni kell. Úgy a belső pártosításhoz, mint a külső hódításhoz pedig olyan alkalmas szövetségeseket kell keresni, akiket a magyarok megosztására hajlamossá lehet tenni.* A megosztási politikát a világ hatalmasai rendszeresen gyakorolták – a történelem kezdete óta *Erisznek*, a viszály démonának, istennői rangja volt a görög mitológiában. Machiavelli írásában csak felelevenítődik – nem volt hát új találmány -. De gyermekei, unokái és minden leszármazottja *házasságának, családi életének* a hatalmi érdekek való alávetése és a mindenkori családfő parancsuralma alá helyezése már a reneszánsz erkölcsű Maximiliánnak, az állítólagos Házi Törvény állítólagos kibocsátójának a találmánya volt. Fia halálával Maximiliánra maradt a három unoka, *Károly, Ferdinánd és Mária* gyámsága, neveltetése, rajtuk kezdte hát Házi törvényének gyakorlatba ültetését: Károly a tengeren túli hódításban versenytárs *Portugáliával* kötött házasságot. Ferdinánd és Mária házasságát pedig magyar politikájának oltárán áldozta fel a céltudatos császár: kisgyermek korú unokái nevében kettős házassági szerződést kötött Jagelló II. Ulászló magyar és cseh királlyal: Ferdinánd nőül veszi Jagelló Annát, Mária pedig feleségül megy Jagelló Lajos trónörököshöz úgy, hogy a gyermektelenül maradó házaspár trónját a másik pár fogja örökölni. Ez nemcsak azt jelentette, hogy a kiváló szellemi képességekkel megáldott *Habsburg Mária* – aki Maximilián programjának tényleges megvalósítója lett – *nem szülhet gyermeket, hanem azt is, hogy gyengélkedő gyermek férje életben tartása „nem érdeke” a Habsburg családnak.* A két királyné-jelölt kislányt, Annát és Máriát eme tervnek megfelelően nevelték és ők ennek a tervnek megfelelően éltek házasságukat. Máris százszázalékosan teljesítette feladatát: Lajos el is veszett Mohácsnál és *a magyar nemzet négyszáz esztendőre egymással ki nem egyeztethető két pártra – Habsburg-aulikus és nemzeti alkotmányos pártra – szakadt.* Károly is sikerre vitte a magyar terv ráeső részét és Ferdinándot is erre szorította: Diplomáciája tovább haladt Maximilián pártosító útján: sikeresen bomlasztva a magyar nemzeti egységet legyengítette Hungária katonai, társadalmi erejét, és másrészt Szulejmán török szultánnal fenntartotta a Magyarország felosztására vonatkozó szövetséges társi viszonyát. *Maximilián politikai programját Károly be is tetőzte azzal, hogy a Sacco di Roma alkalmával, 1527-ben véget vetett a pápa-császár több évszázados háborúskodásának és a Szentszéket mindkét fél számára hasznos szövetségesévé tette a lázongó ispán hűbérurak és a német vallási reformáció ellen.* A burgund-ibér dinasztikus házasság Európát túlnövő, világtörténelmi fontosságúnak bizonyult azzal, hogy a vallási reformációt az északi germán organikus evolutív iránya mellé, a déli latin radikális revolutív két szélsőséges iránya is kifejlődhetett: *a merev ortodox katolikus szélsőséges klerikális jezsuitizmus és a minden dogmatikus kötöttséget elutasító, antitrinitárius unitarizmus.* A hatalompolitikai, felekezeti verseny az unitárius irányzatot később annyira visszaszorította vallási területen, hogy az a gondolatszabadság zászlóvivőjeként, az általános szellemtörténetben működhetett tovább. A jezsuita radikalizmus előbb a krisztusi tanításoknak társadalmi gyakorlatba ültetésében élenjáró, protestánsnak nevezett evangéliumi kereszténység követőit exkommunikáltatta a katolikus Egyházból, hogy azután a mai napig a katolikus hívők szent kötelességévé tegye a protestánsok elleni harcot. Másrészt viszont a lelkész nevelés monopóliumát megszerezve, a jezsuiták úgy átszervezték, megújították a katolikus klérust, hogy annak feje, a pápa tényleges világhatalmi befolyás birtokába jutott. Ennek köszönhetően lett katolikus kereszténnyé az emberiség többsége. A jól szervezett klérus missziói munkája a

katolikus egyháznak olyan mennyiségi gyarapodását eredményezte, hogy mögötte messze elmaradt a hitéleti minőségi fejlődés úgy, hogy éppen a klérus nem képes a hívő tömegek vallási igényeinek a kielégítésére. Másrészt a Jézus Társaságának nevezett egyházvédelmi szellemi jezsuita hadsereg olyan magas tekintélyre tett szert a katolikus Egyházon belül, hogy olyan messze eltávolodott a hívő néptömegtől, hogy azzal csak a papság útján közvetve érintkezhet. Nyilvánvaló, hogy így lehetetlen lévén a jezsuitáknak a társadalom tényleges állapotáról való tájékozottsága, a katolikus papságnak rájuk bízott nevelése is három-négy nemzedékkel lemarad a világi értelmiség szellemi fejlettségétől. A katolikus klérus a lelkes kar szellemi elmaradottsága – lévén a katolikus Egyház a kereszténység egyetlen aktív hierarchikus szervezete – egyik fő oka nemcsak a krisztushívők, hanem az egész emberiség jelenlegi erkölcsi válságának.

A Habsburg-dinasztia nem meghódítani, hanem megosztani akarta a magyarságot, azt maga a Történelem bizonyítja: Az 1526 és 1711 közötti, *Török Hódoltságnak* nevezett korban a két országrész közötti állandó háborúskodás több szakaszában is lehetőség adódott a Habsburg-dinasztiának Magyarország egész területének elfoglalására, de nem tette. 1551-ben, 1601-ben a keleti országrész önként adta magát a dinasztia uralma alá, de az pár évi rabló uralom után önként távozott. Mielőtt pedig az 1699-es karlócai béke után a török hódító végleg elvonult, megszűnván ezzel az ország területi megosztásának az alapja, a dinasztia másik szövetségese, a jezsuita parancsnokság alatt működő katolikus Egyház ajánlkozott segítségül a magyarság megosztására és a *katolikus-protestáns vallásfelekezeti ellentét* lett a pártos megosztás alapjává. A jezsuita neveltségű *bigott II. Ferdinánd császár* – „a cél szentesíti az eszközt” és „ha a pogányok elleni harc megengedett, az eretnekek elleni egyenesen kötelező” jelszóval – háborút indított saját evangélikus alattvalói ellen zsoldos martalócokat küldött legmagasabb műveltségű, legszorgalmasabb népe lelkiismereti szabadságának megtörésére. Harminc éves pusztító háborúval sikerült Németország déli felét katolikus fejedelmek uralma alá kényszeríteni. A németországi siker után, a túlnyomó evangéliumi keresztény többségű Magyarországra került a sor jezsuita leleménnyel a törökökkel elpusztíttatta az Erdélyi Fejedelemség legerősebb katonai bázisát, a reformáció legfontosabb országos központját, Nagyváradot, miközben az Erdélyre szabadított török-tatár sereg rabolta ki az országot és hurcolta rabszolgavásárra annak lakosságát. A Kollonich Lipót esztergomi érseknek tulajdonított program: „*Magyarországot rabbá, koldussá, katolikussá és végül németté kell tenni!*” értelmében, az ország védelmére kész főúri rendet számolta fel. A már előzőleg katolikus vallásra térített magyar főméltóságokat hamis vádak alapján elítéltette és kivégeztette, vagy minden bírói eljárás nélkül halálba küldte. Az után a magyar értelmiségre került a sor: a katolikus vallásra áttérni nem akaró protestáns lelkeseket és tanítókat zsoldos martalócaival elfogadta és a Pozsonyban felállított törvényszék elé hurcoltatta. Aki nem volt hajlandó sem katolizálni sem külföldi száműzetésben részt venni, azokat a törvényszék gályarabságra ítélte és külföldi hajótulajdonosoknak eladatta. Ezzel párhuzamosan a vagyonosabb magyar nemeseket és polgárokat fogták el, zsarolták el a vagyonát, ölték meg vagy külföldre, bujdosásra, menekülésre kényszerítették. Erre indult 1676-ban Magyarország felszabadítására a kuruc szabadságharc. A törökök elleni keresztény háború alatt 1683 és 1699 között szünetelt ugyan a kuruc felkelés, de az után kiújult és csak az 1711-es szatmári békével fejeződött be. Ekkor állandósult Magyarországon a találón labancnak, idegennek nevezett uralom, mert

idegen volt és maradt annak minden kitervezője és végrehajtója a Habsburg dinasztia tagjain és a névtelenség álarca mögé rejtőző tanácsosain át minden kiszolgáló tisztviselője, ügynöke, katonája, és rendőre. Hogy végül a német főhatalmi igénnyel szembeni magyar nemzeti ellenállásban állandósuljon. Magyarország megosztása helyett már Magyarországnak az egységes német Ausztria uralma alá kényszerítése lett a dinasztia kitűzött célja. A *Kollonich-program szerint Magyarországot rabbá, koldussá, katolikussá és végül németté kell tenni!*

Szilágyság vészorszaka

A 16. század világtörténelmi ajándéka, a lelkiismereti és gondolati szabadság közerkölcsi szempontból neveletlen nemzedék kezébe került és az visszaélt vele. Így és ezért hozott a 17. század pusztító történelmi vihart Európára. A vihar a reformáció és ellenreformáció közötti ellentétekből, a polgári ekléziánizmus és az abszolút monarchiával szövetkezett klerikalizmus, azaz ennek a vezérkara, a jezsuita rend társadalmi hatalmi versenyének a következménye volt. Nyugat-Európában, Itáliában, Hispániában, Galliában, Britanniában, Skandináviában – ha erőszakos eszközökkel is –, de nagyobb megrázkódtatások nélkül történt. A Germán Impériumban azonban, ahol mindkét irányzatnak a súlypontja volt, harmincéves pusztító háború nyitott utat a haladásnak. Közép-Európa keleti szélén, ahol a Keletet Nyugattól elválasztó ezeréves Antonius határvonalat az ozmán előnyomulás Pannónia közepére nyomta vissza, világhatalmi csatatér alakult ki, ahol az engesztelhetetlen gyűlölet féktelen rombolása és pusztítása általánosult. Isten akaratából ennek az addigi európai történelemben nem tapasztalt vésznek legnagyobb csapását éppen Szilágyságnak és Érmelléknek, Ákos környékének kellett elszenvednie.

A harmincéves háborút lezáró, vesztfáliai békével a Közép-Európa feletti tényleges politikai hatalom a jezsuita rend kezébe került. Ezt a hatalmukat akarták most minden erejükkel a tényleges társadalmi életbe beépíteni. Terveik első részét már megvalósították Lengyelország hatalmi tényezőként való kiiktatásával, itt csak ezt kellett fenntartani. Germánia déli fele, Csehország, Ausztria és Nyugat-Hungária, a Habsburg császár birodalma lett a legfontosabb jezsuita missziósterület, itt kellett kiépíteni az egységes katolikus abszolút monarchiát, hatalmuknak örök időkre szóló fundamentumát. A számukra megbízhatatlannak látszó Ferdinánd trónörökös helyett – aki szíves volt időközben előzékenyen elhalálozni – III. Ferdinánd császár halála után annak öccsét, az engedelmes eszközzé nevelt, Álszent Lipót főherceget ültették a császári trónra. Több évszázados távlatú terveik útjában egyetlen akadály, a polikonfesszionális vallásszabadság fellegvára a nagy regionális tekintélyű Erdélyországnak nevezett Kelet-Magyarország volt. A tervük megvalósítását már itt is előkészítették egy nemzedékkel előbb, amikor a Bethlen Gábort felváltó Rákóczi György fejedelem családjába, a trónörökös feleségeként beépítették Báthory Zsófiát. Terveik útjában egyetlen személy, Lorántffy Zsuzsanna, a fejedelem felesége állott. Ez az Isten áldotta asszony volt Bethlen Gábor gazdaságpolitikájának a folytatója. Nemcsak a család és az udvar, de az egész ország háztartását is irányította, még a hadsereg és a közhivatalok pénzügyeit is. Elsőrendű kötelességének a nevelésügyet tartotta, iskolákat alapított és tartott fenn, támogatta a református egyházi és tudományos tevékenységet. Nemcsak levelezési és diplomáciai kapcsolatai terjedtek ki Európa egész protestáns felére, de erkölcsi tekintélye is. Ezt az asszonyt szilárd hite, puritán keresztyén

erkölce miatt hiába ostromolták a jezsuiták. Férjének antijezsuita viszonyulását sikerült közömbösíteniük, talán még gyermekeik nevelése tekintetében is sikerült külön véleményt formáltatni a házastársak között. Férje haláláig azonban az erdélyi udvarban csak titkos párthívek lehettek a jezsuitáknak – mint később kiderült az ifjabb György és a felesége körül. I. Rákóczi György a vesztfáliai béke évében, 1648-ban hunyt el. Zsuzsánna asszony nem érezte jól magát idősebb fia, II. György fejedelem udvarában, és ezért saját családi örökségében, Sárospatakon rendezte be özvegyi udvarát.

Két fia nőtt fel, mindkettő kiváló képességű, fejedelmi neveltségű fiatalember. György, aki a fejedelemséget örökölte, talán mintha büszkébb és erélyesebb lett volna Zsigmondnál, aki inkább szelídebb és megnyerőbb volt. Kettejük között házasságukkal még jobban kihangsúlyozódott a különbség: György felesége a Báthory család legutolsó sarja, Zsófia lett, aki családi hagyományával a lengyelek, és általában a katolikusok felé nyit kapcsolatot. A Zsigmond felesége Palatinatusi Henrietta lett, Frigyes választott cseh király leánya. Ez a rokonszenves hölgy szegényebb volt ugyan Zsófiánál, de királyleány lévén sokat segíthetett férjének Magyarország koronájának elnyerésében. Azaz, segíthetett volna, mert ez a jól sikerült emberpár, kiknek házassága az európai protestantizmus nagy sikere és reménysége lehetett volna, három hónap alatt halott volt. Egyszerűen megbetegedtek és meghaltak mind a ketten. Hogy haláluk elősegítése kinek állott annyira érdekében? Találgatások azóta is folynak, de csak találgatások.

II. Rákóczi György fejedelmi udvarában Zsuzsánna asszony elköltöztetésével megszűnt annak kiegyensúlyozó, mérséklő, józan, puritán hatása, és mindenben az európai nagypolitika egyik műhelyévé változott. Moldávia és Havaselve – Ogli Mihály óta: Valahia – az európai keresztyén jog szerint Magyarország hűbéres tartományai voltak. Ezen nem változtatott az, hogy ez országok uralkodói a szultán hűbéres szolgálói voltak ténylegesen. Székük elfoglalásakor rendszerint hűbéri fogadalmukat jelentették az erdélyi fejedelemnek, aki a Szent Korona jogait itt képviselte. Ezen kívül, Moldávia hűbére a lengyel király is igényt tartott, és rendszeresen ki is kényszerítette a hűbéresküt a moldáviai vajdákból, akik talán még a krími tatár kánnak is hódoltak és adóztak. A krími kán alattvalói voltak a kozákok is (olyanszerű keresztyén menekült nép, mint nálunk a hajdúk, de pravoszlávok), onnan kerültek a lengyel király uralma alá, amint a kán hatalma lehanyatlott. A lengyel-jezsuita kormányzattal szembeni indokolt elégedetlenségüket az akkori ravasz moldáviai vajda, az albán származású Lupu Vazul is szította, remélvén, hogy a kikiáltandó kozák királyság trónjára őt hívják meg. A kozákoknak tetszett is a független állam gondolata, nem is ellenezték, hogy ahhoz az összes délkeleti lengyel tartományok, köztük Moldávia is tartozzék, de királynak jobban szerették volna a kiváló és bölcs uralkodó hírében álló erdélyi királyt, Rákóczi Györgyöt. A kozákok megkeresését nem utasította el Rákóczi, de a válaszadást addig mind halogatta, hogy közben meghalt. Fiára, II. Györgyre maradt tehát Kozákország felajánlott királyi széke. A létesítendő ország a lengyel-litván korona pravoszláv alattvalóit foglalta volna magába. A lakosság többsége rutén volt – másként vörös-orosz, kisorosz, ruszin, rusnyák, podolák, ukrán, hajdemák, és kozák: a velük szomszédos magyar nép egyszerűen oroszoknak nevezte őket –, akik a Rákócziakat mindig fajtájukbelinek tartották. A lengyelországi jezsuita uralom felelevenítette a 15. században annyira maradt egyházi uniós törekvést, és a pravoszláv hitű rutének számára a római pápa egyházfőségét elfogadó, görög rítusú egyházszervezetet hozott létre. A mozgalomnak

határozott sikere volt a rutén társadalomban: a pravoszláv klérus jogállása megerősödött a Lengyelországban uralkodó római egyház keretében, és végezte tovább görög liturgiáját. Az uniót elfogadó rutén pravoszlávok pedig rendjük szerint – nemesek, polgárok, jobbágyok – teljes jogú alattvalói lettek a lengyel koronának. A mozgalom legerősebb támasza a Kárpátok két oldalán, Magyarország és Lengyelország területére kiterjedő Rákóczi uradalom volt. II. György ugyanis nemcsak, hogy nem akadályozta, de támogatta is ezt a számára politikailag hasznosnak látszó mozgalmat, és szívesen vette feleségének, Báthory Zsófiának abban vállalt tevékeny szerepét.

Ilyen körülmények között érkezett a fiatal, becsvágyó erdélyi fejedelemhez a svéd király követsége, felajánlván neki a lengyel koronát, ingyen, felesége jogán, hiszen az Báthory leány volt. Az ifjabb Rákóczi György örömmel fogadta a svéd felkérést, mert már 1648-ban, mihelyt a fejedelmi széket elfoglalta volt, komolyan kezdett foglalkozni a lengyel trón megszerzésével. Nemcsak azért, mert Lengyelország akkori állapotában minden szomszéd hódításvágyát ébren tartotta, hanem – és elsősorban azért –, mert a lengyel nemesség jelentős része tényleg Rákóczit akarta királyául, akit a rutének született, természetes uruknak tekintettek. Melyik reálpolitikus utasított volna el egy ilyen, soha meg nem ismétlődő alkalmat? Mondják, ez a megfontolatlanul tartott ifjabb Rákóczi György minden döntését annak a figyelembevételével hozta, hogy „hát Báthory István, vagy Bethlen Gábor mit tenne helyében?” És még van egy jelentős tényező, amelyről – kényes volta miatt vonakodva bár – de szólnunk kell: II. Rákóczi György közismert messianizmusa, amelyet anyjától, az isteni eleve elrendelést alázatosan elfogadó Lorántffy Zsuzsánnától örökölt. Ugyanez anyai ősapjának, a keresztyén politikai republikánus humanista, Werbőczy Istvánnak Erdélyországban megvalósult politikai rendszerének kiterjedését is szolgálta. Hogy neki, Isten kiválasztottjaként kötelessége a lengyel korona megszerzése, hatalmának gyarapítása, hogy mindenki tiszta hitének a szabadságát az erdélyi példa szerint biztosítsa, hogy sanyargatott magyar nemzetén segíthessen, és minden befolyása alatti népnek hazához jutását előmozdítsa. És mindezt – micsoda naivitás! – a jezsuiták barátjaként és szövetségeseiként. Környezetében nem arról folyt a vita, hogy menjene vagy ne, induljon-e vagy ne, hanem arról, hogy mikor és hogyan? György fejedelem követői sorra járták az európai protestáns uralkodókat, hogy egységes fellépésre bírja őket, de sikertelenül. Hollandia és Dánia féltékenyek voltak Svédországra, Franciaország sem nézte jó szemmel a svéd túlhatalmat, Angolország magával volt elfoglalva, Brandenburg kötelezettség nélkül akart foglalatni, X. Károly Gusztáv svéd király pedig – bár hívta Rákóczit –, egyedül magának akarta Lengyelországot. Nem tárgyalt senkivel, semmiféle szövetségről, hanem pompás hadseregével támadást indított az ország elfoglalására. A jezsuita király képtelen volt ellenállni a svéd hadaknak, még valamire való sereget sem tudott ellene felvonultatni. Végül is a svéd királynak a lengyel nemzeti öntudatot sértő döllye jött a jezsuiták segítségére. A lengyel nemesség egy emberként szembefordult Károllyal. Ha most alkalmas vezérük lett volna a lengyeleknek, illetve, ha hajlandók lettek volna maguk közül bárkinek is engedelmeskedni, Lengyelország nem került volna a hanyatlás útjára – de a jezsuitákon kívül nem volt a közérdeknek más szószólója. Ezek aztán nagy kapkodva, fűt-fát ígérve mindenkit segítségül hívtak, a császári nagybácsit, a krími tatárokat, a kozákokat, és – talán elsősorban – kérték Rákóczi segítségét, kínálva a lengyel koronát neki is, kisfiának is, csak szabadítsa meg a svédektől az országot. De hát mehetett-e Rákóczi a jezsuiták gyenge pártjának hívására? Hiszen

ő éppen a jezsuitáktól akarta megszabadítani a világot. Ekkor jött a X. Károly ajánlata: osszák meg egymás között a Szarmata Birodalmat! Legyen a Rákóczi Györgyé Kis- és Nagy-Lengyelország és Galícia, a többi a Károlyé. Induljon azonnal, mert Krakkó még az övék, ott meg is koronáztathatja magát. És II. Rákóczi György 1657 januárjában elindult a Rákóczi-ház és Erdély minden erejével Lengyelországba. Bevonult Krakkóba, de pártja nem merte megkoronázni, mert a közvélemény már idegen hódítónak, és nem felszabadítónak nézte. Átvonult seregével Varsóba, az új fővárosba is. Éppen csak találkozott a svéd kollegával, de az gyorsan visszavonult. Rákóczi mellett csak valami rabló kozákok maradtak. A lengyelek viszont megtámaszkodtak a jezsuiták vezérlete alatt, és végre erős sereget állítottak csatasorba. Nyilvánvalóvá lett, hogy a jezsuitákkal való szövetség nem a Rákóczi oldalán volt összeegyeztethetetlenül ellentmondásos, hanem a másik oldalon. A jezsuiták részéről Rákóczi behívása csak fondorlatos kelepce volt. Rákóczi csapdába került, és a visszavonuláson kívül más szabadulási lehetősége nem maradt. A lengyel üldöző seregek a visszavonuló erdélyieket a lengyelek segítségére éppen érkező, nagy tatár hadsereg karjaiba hajtották. A fejedelemnek sikerült hazamenekülnie, de hadai vezérestül tatár fogságba estek.

Rettenetes szégyen volt Erdélyország hadseregének tartár fogsága, de sokkal súlyosabb veszteséget jelentettek a lengyelországi hadjárat politikai, katonai és gazdasági következményei: ami erkölcsi, szellemi, politikai, gazdasági tőkét gyűjtöttek fel fél évszázad alatt kiváló uralkodók alatt az erdélyiek, most mind elveszett. Az államot, a nemzeti közösséget ért veszteségről szól Erdély későbbi történelme. A magánveszteségek, a bosszúhadjáratok pusztításai és rablásai is sajnálatos előképei voltak a következő korszaknak. Ami akkor a legfájóbb volt, az a fogságba kerültek váltságdíja volt, amellyel az ország minden készpénze odalett. A nem fizetés szóba sem jöhetett, hiszen a ki nem váltott foglyot egyszerűen Eurázsia rabszolga piacain értékesítették. A tatár hadvezetőség alapos nyomozás után állapította meg mindenkinek a váltságdíját, úgy, hogy az csak a legnagyobb áldozattal, birtokeladással és a család elszegényedésével legyen kifizethető. A fővezér, Kemény János és a leggazdagabb főúr, Apafi Mihály családi gazdaságának egyensúlyát is felbillentette a váltságdíj előteremtése. Az ákosi nemesség is lelkesen indultak a dicsőséget ígérő hadjáratra, fogságba is estek. Két ákosi fogoly kiváltásról írnak a korabeliek: A *Dobai György* váltságdíját összeadta az akkor nagyszámú család és rokonság. *Ákosi Pap Istvánnak*, a Zsigmond fiának váltságdíjáért viszont testvéreinek a családi birtokot kellett eladniuk. A hazatért fogoly azután későbbi örökségét engedte át testvéreinek részbeni kárpótlásul, maga pedig a semmivel maradt. Így veszett el Ákos hajdani unitárius reformátorának, *Ákosi Vid Istvánnak* – a fáma szerint – ebül gyűlt vagyona. Sajnos, az ákosiak esete nem kivételes, hanem nagyon is általános volt akkor.

Már a kortársírók is, de azóta is mindenki elítéli Rákóczit lengyel hadjárata miatt, hogy vállalkozása nem volt kellően előkészítve, hogy még a szultán engedélyét sem kérte ki, hogy még azt sem vette tekintetbe, hogy időközben Törökországban a háremi majommá korcsult padisah hatalmát nem korrupt nagyvezér gyakorolja, mint eddig, hanem olyan kiváló, erélyes politikus, mint Köprülü Mohamed, aki rá is szabadította a tatár kánt. A történetírói közvéleménnyel szemben *Benedek Fidél Simon*, a Szent Ferenc rendjének erdélyi tartományfőnöke szerint – és én az ő véleményét teszem magamévá –, Rákóczi valóban megfontolt reálpolitikusként járt el. Számolt a törökkel is. Kérte is a szultán engedélyét Lengyelország megtámadásához, de nem várta meg megérkezését. Nem sok reménye lehetett

az engedélyhez sem, sőt azt is tudta, hogy ha megkapná is, azt bármikor visszavonhatják. De ha már egyszer Lengyelország az övé, sem a szultán, sem semmiféle kiváló nagyvezér nem tehet egyebet, mint jó képet vág hozzá, hiszen Lengyelországgal nem tanácsos ujjat húzni.

Tekintetbe vett hát Rákóczi minden tényezőt, csak eggyel nem számolt: a jezsuitákkal, illetve a jezsuiták *álnokságával*. Közismert, hogy a 16. század folyamán a magyarság túlnyomó többsége elfogadta a reformációt. Mire a jezsuiták vezette ellenreformáció felfejlődhetett volna, már a papi hatalom szervezete is úgy megszűnt Magyarországon – a pápizmusnak a Habsburg családi hatalmon kívül még fogódzója sem maradt. Ezt használták fel a jezsuiták, és éppen ebből látszik, mennyire nem ismerték, nem értették mi is az a reformáció, mi is az a nép nyelven szóló, evangélium szerint reformált vallás, amely kiküszöböl mindenféle közbenjárót Isten és földi gyermekei között? Azt gondolták, hogy valami társadalmi presztízs-kérdéssel állnak szemben, nem pedig az öntudatra ébredt ember lelkiismeretével. Egyszerűen nem hitték, hogy az ember hiszi is azt, amit vall! Ez bizony enyhe kérdőjelt tesz a jezsuiták saját hite mellé! Még a Bocskai, Bethlen, Rákóczi mozgalmak, az egész magyarság fegyveres felkelése sem ingatta meg tévhitüket, hiszen egész Dél-Európában, Csehországban, Lengyelországban sikerrel járt a rekatolizáció, miért volna Magyarország kivétel? Ha az eddigi eszközök nem hoztak eredményt, nem kell visszariadni a legerélyesebb, legszokatlanabb eszközök alkalmazásától sem, ha azok célravezetőek, hangoztatták Pázmány tanítványai, akiknek fanatizmusát már nem mérsékelte mesterük bölcsessége. Ezekkel nem számolt Rákóczi, de persze, hogy számolnia kellett volna.

Míg Rákóczi azt hitte, hogy a békeszerződések kötik a császárt és birodalmát, a jezsuiták úgy értelmezték a vesztfáliai békét, hogy szabad kezet kaptak Magyarországon is. Csak ez az Erdély ne volna! Ha sikerül Erdély fenyegetésétől megszabadulni, magukra maradnak a magyar főurak, akik egyetlen akadályai annak az abszolút monarchiának, amely egyedül képes Magyarországot rekatolizálni. Vesznie kell tehát Erdélynek, utána a protestáns nemességnek, azután a katolikus főuraknak! A veszteség nem számít, mert minddel csak az eretnekek gyengülnek. Hát ezzel nem számolt ifjabb Rákóczi György. De vajon számíthatott-e épeszű ember ilyesmire? Nem számíthatott, de mégis számítania kellett volna!

Amint Rákóczi elindult Lengyelországba, a Habsburg követek megjelentek a Velencével nehéz háborút vívó Ozmán Birodalom nagyvezérének, és „intézkedésre” kérték: engedetlensége miatt mozdítsa el Rákóczit Erdély trónjáról, büntesse meg ezt a békét minduntalan megbontó, semmi kis országot, tegyen olyan fejedelmet oda, aki majd hűséges szolgája lesz a Felséges Padisahnak. Ha a szükséges akciók során Várad török kézre kerülne tartományával együtt, az nem érintené a császár érdekeit. Sőt, bár a békeszerződés tiltja, de ha padisah birodalmát sértő néhány magyar végvárat török támadás érne, a császár azt nem tekintené békeszegésnek. Viszont, ha a szultán nem fegyelmezné meg hűbéresét, az igenis békebontás lenne, és a császár kénytelen lenne maga intézkedni Erdély ellen, de Velencével szövetségben. A történetírók általában azt mondják, hogy nem kellett erre a bőszi Köprülit biztatni, és a császár követi csak kérték Rákóczi visszarendelését, de egyebet nem. Hogy később is, a töröknek evés közben jött meg az étvágya, azért vezetett Erdély ellen négy rabló hadjáratot, a tatár és román irtóztató pusztításról nem is beszélve – ezt, sajnos, sem a későbbi fejlemények, sem a józanész nem igazolják. Mert a Velence elleni háború éppen elég volt Törökországnak, nemhogy Erdélyre fecsérelje haderejét. Rákóczit elintézik a tatárok. Nem fogja a császár birodalmával határos

minden pasáját Erdélybe küldeni, ha csak a legkisebb gyanúja is fennállhat annak, hogy a német támadást indíthat ellene. De ha éppen nem-támadás esetére fenyegetik háborúval, hát akkor támad. De a szeme mindig Bécsen van, és egyet sem lép újabb biztatás nélkül.

És az Ozmán Birodalom megmozdult Rákóczi és a teljesen védtelen Erdély ellen. Újabb és újabb török, tatár és román seregek jöttek, és mind újabb fejedelmek, ki a törökök, kik a keresztyének pártján. Mert Rákóczi és utána Kemény János a német-római császár védelme alá helyezték magukat és Erdélyt. Erre szállta meg Szabolcs és Szatmár vármegyét, valamint Szatmár várát – később Kővárat, Szamosújvárt és Kolozsvárt is – Montecuccoli vezérlete alatt a császár hadserege, de Váradra, a váradi őrség és polgárság, az erdélyi urak, Magyarország akkori minden főméltósága minden kérése, könyörgése ellenére, nem küldtek erősítést. Végül a török volt szíves elfoglalni a hajdani Magyarország legerősebb várát, ha már éppen annyira nem kell a keresztyéneknek. Utolsó pillanatban még a Rákóczi családi katonaságot is visszarendelte belőle az özvegy Báthory Zsófia! De a törökök kénytelenek voltak a háborút tovább folytatni, mert az erdélyiek nem voltak hajlandók a szultán jelöltjeit, Barsait, majd annak halála után Apafi Mihályt fejedelmül elfogadni. Jobban tetszett nekik Kemény János, aki a császári sereg védelme alatt jött, és megígérte, hogy kiveri a pogányokat. Sajnos, nem tehetett eleget ígéretének, mert a császári seregek minden indok és magyarázat nélkül segélyadás helyett kivonultak Szatmárra. Az újabb török-tatár támadás során aztán meghalt Kemény, Erdély maradék hadserege elveszett, és tatár rabságba vitetett a csíki székelyek közül, aki még elvihető volt – mint Benedek Fidél fájdalommal írja.

A jezsuita-terv első szakasza tehát fényes sikerrel zárult: nem állott már Erdély a császár abszolutista politikájának útjában. Ami maradt a nagy fejedelmek hagyatékából, az már ország sem volt. A nép egyik része otthon pusztult el az ellenség fegyverétől, másik része rabszolgaként szerte Euráziában. Minden lábas jószág és minden mozdítható a rablók zsákmánya lett. Ami nem volt elvihető felégetődött. Gyulafehérvár, a főváros is annyira, hogy soha újjá sem épült. Még az ország területének is legjobb részét, a Körösök vidékét, magának foglalta a török. Mindenütt gyász és siralom, korom és hamu, éhség és minden panasz várta az új, török-csinálta fejedelmet, *Apafi Mihályt*. És ez, az azóta sem eléggé becsült, uralomra nem vágyó, tudományokat kedvelő, szelíd ember nem tért ki roppant kötelességei elől: mentse meg legalább az ország maradékát, tegye alkalmassá arra, hogy – ha nemzeti otthonná nem is –, de legalább nemzeti menedéke lehessen a magyarságnak. Hogy valahol átvészeldesse a zord időket a magyar nemzeti szellem, az évezredes politikai örökség, benne Erdély Hét Szabadságra épült alkotmánya, és egyáltalán a magyar lélek és a magyar név. Ha valaki, akkor Apafi tényleg megtette, ami emberileg megtehető volt. Nem gögös, imponáló kiállással, hanem szerényen, tettetett alázattal. Hányszor szerelte le a török számonkérést, például azzal, hogy személyesen ő a hibás, mert részegen nem tudta, mit cselekszik? Mutassanak még egy uralkodót, aki népe békességéért és javáért ilyesmire képes!

Sajnos, Szilágyság nem élvezhette a bölcs fejedelem védelmét, mert itt Várad elestével, 1660-ban megkezdődött a *vészorszak*. A váradi pasa Kraszna és Közép-Szolnok vármegyét is Várad tartományához számította, és könyörtelenül adóztatta, sarcoltatta. Ha a fejedelem tiltakozott, az csak tovább súlyosbította a nép szörnyű helyzetét, mert a váradi pasa elismerte e vidék erdélyi fennhatóságát, azaz, hogy az nem tartozik a Fényes Kapu Birodalmához, népe nem a Felső Padisah alattvalója – azokat ugyanis nem volt szabad rabszolgává tenni –, és

ezerszámmra fűzte rabszíjra és vitte rabszolgavásárra a szilágyságiakat. A szomszéd Szatmárban unatkozó német császári katonaság gyakran sietett a szilágysági nép „segítségére”, ahányszor csak étvágya támadt egy kis falusi eszem-iszomra, duhajkodásra, egy kis tartalék-élelem gyűjtésére. Csak megjelent egy-egy még ki nem rabolt faluban „keresvén a pogány törököt”, és hősi fáradozásáért illő ellátást igényelt. Ha nem kapott, vitt kétszer annyit és pocsékolt tízannyit. Ha a falu ellenállt, felgyújtották. Mivel a törökök is éppen így jártak el, lassan minden szilágysági falut felégették, sokat többször is, hiszen harminc esztendeig tartott ez az állapot. A váradi pasa is, a szatmári kapitány is elismerte, hogy küldött csapatokat, de a Szilágyságot sokkal több csapat járta. Mindegyik azzal jött, hogy ők tényleg hivatalosak, az előzőek valami rablók lehettek. Sajnálják, de ami adót azoknak fizettek, az nem érvényes. Vagy fizetnek még egyszer, vagy rabolnak embert, jószágot, és felgyújtják a falut. Mi maradt itt a törvényes uralkodónak, az erdélyi fejedelemnek? Az élet- és vagyonbiztonság fenntartásának *kötelessége*, de minden eszköz – főként pénzügyi – híján. Szegény, kis létszámú, gyengén felszerelt kővári, somlyai és szilágycsehi várkatonák! Ha azonnal indultak volna is valamely sarcoló csapat jöttének hírére, biztos, hogy későn érkeztek, legfeljebb az esetleges halotti toron, temetésen, siratáson, romeltakarításon vehettek részt. De már sietni is kellett másfelé, újabb rablók hírére.

Következett a jezsuiták magyarországi programjának második pontja, a *vallásüldözés*. Bebizonyosodott, hogy jól választottak akkor, amikor céljaik megvalósításának eszközeként a Habsburg Ház kényszerhatalmának gyakorlására neveltjüket, *Álszent Lipót* főherceget ültették a császári trónra. A világ közvéleménye akkor is, azóta is mind az *Aula*, a császári udvar megfoghatatlan, nem létező jogi személyének akaratát látja a politikai intézkedésekben. Azt mindenki tudta és tudja, hogy nem az evangéliumi hit szolgáit fogságra vető és megkínzó láncketékek – így mondták magyarul a Landknecht = császári zsoldos – a felelősek, sem parancsnokaik, a zsoldos kapitányok. Már Szelepcsényi érsek felelőssé tehető volna, ha nem állna a jezsuita római generális parancsnoksága alatt. Így jutunk el a mitikus udvari hatóságokhoz. A történetírók több-kevesebb beleérzéssel írják, hogy sírt az álszent császár, amikor a vallásüldözés rémtetteinek végrehajtásáról szóló rendeletét aláírta, és hogyan vonta ki magát minden erkölcsi felelősség alól gyóntatója, akinek a biztatására aláírta a rendeletet. Hogy a rendelet megfogalmazói kik voltak? Valami névtelen udvari tisztviselők. Később derengett fel az, hogy a középeurópai jezsuita ellenreformáció minden terve és ténye előre jól megfontolt szándékkal történt, úgy, ahogyan ez később a *Kollonich-tervben* megfogalmazódott: az országot először rabbá, azután koldussá kell tenni, hogy végül katolikussá és németté tehető legyen. Valójában, ez volt a 17. század fennen hangoztatott katolikus abszolút monarhia politikai programja, de azóta is ez minden népellenes – új kifejezéssel: antidemokratikus – kényszerhatalmi törekvés célkitűzése: első lépés a katonai megszállás, a lakosság teljes politikai jogfosztása, azután minden vagyonának elvétele, és ezek után következhet eszményi céljainak hitelrontása, hogy végül a hódító hűséges alattvalójává legyen. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen terv elkészítéséhez és megvalósításához elengedhetetlen a higgadt, következetes, körültekintő kollektív agy – akkor ez nem a császári udvar, hanem a jezsuita parancsnokság volt – de gyakorlatba tételére társadalomba jól beágyazott, tekintélyes tényezőkre, egyénre, családra, csoportra van szükség.

A jezsuita ellenreformáció tervének kivitelezésében a legnagyobb segítség a vallásszabadság addigi legerősebb védelmezője, a *Rákóczi-ház* volt. Beérte ugyanis az ifjabb Rákóczi György

és Báthory Zsófia házasságával annak idején elültetett gyümölcsfa. Zsófia 15 évesen lett Rákóczi György felesége. A férj családja kívánságára, titkos jezsuita tanácsadói jóváhagyásával a helvét hitvallású rítust követte, azaz annak követését tette – nem nyelte le az úrvacsorában kapott kenyeret, hanem titokban kiköpte azt – férje haláláig. Utána a pápa hűségére tért kiskorú fiával együtt, egész hátralevő életére vezeklést fogadván előbbi eretnekségeért jezsuita gyóntatója utasításai szerint, és annak ellenőrzése alatt. Tehát nem saját bigottságát, hanem gyóntatóit terheli Isten és emberek előtt a felelősség ennek a szegény, labilis jellemű, lelki beteg nőnek a tetteiért. Megözvegyülve 1660-ban a Rákóczi domínium – kb. Hollandiányi nagyságú magyar és Lengyelországra kiterjedő volt a *Munkács és Makovica Hercegség* – tényleges ura lett, és minden hatalmát a jezsuiták rendelkezésére bocsátotta. Fia, I. Rákóczi Ferenc címzetes fejedelem nagykorúsága, sőt házasságkötése után sem vehette át a családi birodalom irányítását anyja jezsuitáitól. Rangja elkerülhetetlenné tette az országos politikában való részvételt, a többi országnaggyal kötött Wesselényi féle megegyezést. Anyja, illetve a jezsuiták nem avatkoztak be csak akkor, amikor ennek az ideje eljött. És akkor – világtörténelmi ritkaságú rémtett – Báthory Zsófia feljelentette saját fiát, hogy a császárnak ürügyet szolgáltatson a magyar főnemesség megsemmisítésére. Persze, a jezsuiták ezt is a maguk térnyerésére fordították, mert a fiatal Rákóczinak, a vérpadot elkerülendő, óriási váltságdíjat kellett fizetnie, és azt anyjától, Zsófia asszonytól kellett kölcsönöznie, amelynek fejében anyjának adta át az összes birtokai feletti rendelkezési jogot. Késői nemzedékünkben, a *cui bono, cui prodest* elv alapján felmerül a gyanú, hogy volt-e egyáltalán Wesselényi-féle összeesküvés? Vagy csak a katolikus abszolút monarchia híveinek a mahinációja volt. Minden esetre – I. Rákóczi Ferenc rövidesen elhalálozván –, Báthory Zsófia 1680-ban bekövetkezett haláláig zavartalanul gyakorolta hatalmát úgy, ahogyan ezt jezsuita gyóntatója parancsolta, úgy, hogy cselekedetei alapján a nép méltán nevezte az *Apokalipszis Nőstény Fenevadjának* – az Érmelléken röviden: *Sátánszukának* – nem találván a világirodalomban ennél súlyosabb jelzőt.

Az evangéliumi vallás megsemmisítésének programja a prédikátorok, tanítók elűzésével, perbefogásával, kínzásával, gályarabságra ítélésével kezdődött, mert ezek elhallgattatása nélkül nem léphettek tovább. Még a török hódoltság alattiakat is véstörvényszék elé idézték. Élen járt ebben az embertelen akcióban is, mint minden református gyülekezet, iskola és magánember üldözésében a bigott katolikus Báthory Zsófia, aki szabályos hajtóvadászatot rendezett a Rákóczi katonákkal a menekülő, védtelen emberek ellen. Vérebként nyomozott és nyomoztatott a jezsuiták ellenségei után, és mindenkit feljelentett az üldöző hatóságoknál. Hajdan a Rákóczi birtokokon virágzott a reformáció a legszebben. Most, az üldözés tengődésre kárhoztatta nemcsak a protestantizmust, hanem az azt valló magyar népet is. Mert a Nőstény nem tűrt református jobbágyot! Vagy katolizál, vagy megy, amerre lát! Jön helyette majd görög-katolikus rutén. És a császári katonasággal elfoglaltatta, és a jezsuita rendnek adományozta a sárospataki kollégiumot, világgá üzve tanítóit és diákjait. És nem volt senki, aki szót emelt volna a jogtiprás ellen. Ebben is teljesült a jezsuiták előirányzata.

A Habsburg uralom alatti magyarság, a Linzi békével beállott belső nyugalomban a teljes hanyatlás és züllés jeleit mutató Törökország felé fordította a tekintetét: nem jött-e el még a felszabadítás ideje? A török-velencei háború kezdete után pedig – kitűnően, hogy az ozmán katonai erő már egyáltalán nem félelmetes – ostrom alá vették a bécsi haditanácsot, hogy kezdjen háborút a szultán ellen. Magyarország legelső főméltóságai, a legnagyobb főúri

családok tagjai: Zrínyiek, Frangepánok, Nádasdiak, Wesselényiek, Thököliek, Rákócziak, mind a török elleni fellépést szorgalmazták, félretéve még protestánsüldözés miatti panaszukat is. Zrínyi Miklós, az ország főkapitánya saját családi seregével több győzelmes csatát is vívott a törökkel, bizonyítva, mennyire a múlté már az ozmán haderő félelmetessége. Persze, nem érték el semmit a bécsi jezsuitáknál, ha hős Zrínyi hirtelen halála nem a sok kellemetlenkedés viszonzása volt. Az új, erélyes nagyvezér, Köprülü Mohamed – mint Rákóczival kapcsolatosan láttuk –, nem volt bolond a bécsi udvar perverz magyar politikáját kihasználatlanul hagyni, és hadat indított „Bécs ellen”. Elérkeztek Szentgotthárdig, ahol a császári seregek fényes győzelmet arattak felettük. Ezután kötötték azt a vasvári békét, amely olyan volt, mintha a szultán serege győzött volna. Most már kinyílt a magyarországi urak szeme is. Meglátták, hogy a bécsi udvar nem a muzulmánt, hanem a reformátust, nem a törököt, hanem a magyart tartja ellenségének. Hogy elsőrendű célja a Magyarország különállását és nemzeti szabadságjogait a Vérszerződés óta biztosító alkotmány megsemmisítése, és elsősorban ez alkotmányhoz egzisztenciálisan ragaszkodó magyar főúri családok hatalmának megtörése. Ez az, amit mi fentebb – az egyszerűség kedvéért – „jezsuita-programnak” neveztünk: a Habsburgok uralma alatti összes országokból egyetlen, egységes, német, abszolút monarchiát kovácsolni (ha kell, pöröllyel is). Hiszen Spanyol- és Franciaországban már meg is van. Hogy ott, egyetlen nemzetnek egy államhatalom alatt élni, egyenesen kívánatos volt az alattvalóknak, nem, mint a Habsburgok tízféle nemzetének, népének. Az angol király ilyen kísérletének kudarcából észrevették a lényegét, hogy protestáns nép nem tűri senki emberfia autokráciáját. Katolizálni kell tehát Magyarországot, hogy abszolút Monarchiát lehessen csinálni a császár számára, és abszolút monarchiát kell csinálni, hogy katolizálni lehessen Magyarországot. A feladat nagyon nagy és nehéz, megoldására külső hatalom fenyegetése alatt nem lehet vállalkozni. Kössünk hát békét az Ozmán Birodalommal, és azt a békét minden, de minden áron tartsuk fenn.

Magyarország főméltóságai Wesselényi Ferenc nádor vezetése alatt megvizsgálták a helyzetet, szomorúan megállapították, hogy az ország függetlensége érdekében nekik kell sorompóba lépniük, mert a király ezt a kötelességét elmulasztja. Sőt! Nincs mit tenni, kénytelenek Erdély és a szultán segítségét kérni. Apafi nem segíthetett, de közbenjárt a szultánnál Wesselényiék érdekében. De – mint tudjuk – elkéstek: a bécsi jezsuiták már lekenyerezték az ozmán főméltóságokat. A magyarok tehát csak magukra voltak utalva. Zrínyi Péter horvát bán és veje, Rákóczi Ferenc lettek volna a mozgalom vezérei, de képtelenek voltak határozott fellépésre. Nem úgy a mindenről részletesen tájékozott bécsi udvar: megvárta, míg a Nőstény hivatalos feljelentést tett az „összeesküvők” ellen, aztán letartóztattak mindenkit. Előbb a főurakat – mind katolikusok voltak! – azután a kisebbeket, de gazdagabbakat, tekintélyesebbeket, végül minden olyan protestánst, akit honfitársai számontartottak. Az intézkedések foganatosítását egész Európa emberi szemétjéből válogatott császári ún. katonákra bízta, és ezek ügybuzgalmát azzal is növelték, hogy nem kívántak tőlük elszámolást sem a lefogottak, megkínzottak, kivégzettek számáról, sem azok személyéről, esetleges vétkeiről, sem az elkobzott értékekről. E célra felállított „törvényszékek” hozták százsázmra a legsúlyosabb ítéleteket, nem egy-két hónapig, hanem hosszú éveken át. Hogy az alkotmány biztosítja az ellenállás jogát is, meg hogy egyáltalán mit mondanak a törvények, semmit sem számított, hiszen éppen Magyarország alaptörvényei ellen folyt ez a hadjárat. Senki nem volt

biztonságban a császár pribékjeivel szemben. Egyetlen módja maradt annak, hogy legalább a pusztá életét megmenthesse valaki: a menekülés, a bujdosás.

Így kezdődött a magyar történelemben dicsőnek nevezett *kuruckor*, a bujdosók szabadságharcának a kora. Nem nagy távlatú politikai stratégia, hanem az egyéni és nemzeti életben maradásnak a kényszere indította ezt a mozgalmat, amely felbecsülhetetlen áldozatok és hihetetlen nagy anyagi és szellemi károsodás árán, több évtized kínja és szenvedése után is csak a pusztá tovább éles lehetőségét eredményezte, dicsősége nem katonai és politikai diadalokban áll, hanem a *nemzeti becsület* olyan helyreállításában, amely biztos támaszt adott a magyarságnak a következő évszázadok nehézségeinek legyőzésére. Egyelőre csak a menekülés volt: az erdőkbe, nádasokba, török területre, Erdélybe. Százak és ezrek kényszerültek odahagyni mindenüket, családjukat, szülőföldjüket. Legszívesebben Erdélybe jöttek, de a bécsiek – a jezsuiták a muzulmánok szövetségesei lévén – a szultán által megtiltatták az erdélyi fejedelemnek, hogy bujdosókat fogadhasson be, így már inkább Biharba mentek, a váradi pasa védelme alá. Újabb bécsi intervencióra a váradi pasa is megkapta felülről a tilalmat. Csak Erdély maradt, most már az eddig Kárpátalja erdőségeiben bujdosók számára is, mert ott a Nöstény vesztegében vadásztatott rájuk a császáriaknál. Apafi megoldotta a kérdést, és megoldása mellett sikerült is kitartania: akinek Erdély területén birtoka van, az nem menekült, hanem idevalósi. A többi, pedig menjen a Szilágyságba, mert az nem Erdély. És nem szűnt meg számukra a szultán segítségét kérni, legalább annyira, hogy ne tiltsa meg a bujdosók támogatását, ha azok fegyvert fognának jogaikért. A törökök persze, rokonszenveztek a bujdosók ügyével, de kötötte cselekvésüket a bécsi jezsuiták befolyása.

Minden magyarországi üldözött számára csak egyetlen menekülési hely maradt, a Szilágyság. Erre menekült mindenki, akit vagyona, nemzetisége, vallása miatt üldöztek. Erre kergették a hitükhöz ragaszkodó papokat, tanítókat, és híveket a Nöstény pribékjei és a rabló császári zsoldosok. Mindenki számára Közép-Szolnok vármegye jelentette a menekülést és annak első határszéli mezővárosa, Ákos. A Csenger felől érkező menekülő, a géresi erdőből kilépve messziről meglátta az ákosi templom kettős tornyát, és ez a reménység szimbóluma lett a számára. Tudták ezt az üldözők is, és már 1662-ben leégették a tetejét. Hogy a hívek újrafedték, újra leégették, és azután éppen ez lett a sorsszerű szimbólum: Nyugat-Európa első virágzási korának nagyszerű műemlékének csupasz, kormos falai, tető nélkül – vagy ami még rosszabb, szalmafedéllel – meredeznek az ég felé. Véletlenül megmaradt ajtaján még kivehető a régi felírás kezdete: *Pax omnium – mindenki békéje...* – ahogyan még *Marosi István a Descriptio Sylvaniae* szerzője a felszabadító háború kezdetén olvashatta – kísérteties bizonysgául annak, milyen mély lehet az élet békéjéből is gúnyt űző emberi gonoszság! Az ákosi templom azonban így, megcsúfoltan is az élet reményét jelentette. Csak a pusztá életét. Az ákosiak, magyar nemes közösség lévén, otthonunkba, védett helyükbe fogadták bujdosó testvéreinket, de ennek az otthonnak nincs a hó, eső és vihar ellen védő fedele, a személyi védelmet is bármikor lehetetlenné teszik a császári zsoldosok, a szomszéd Béteken lévő Rákóczi-katonák és mindenféle zsidóbanda. Mégis, akkor ez az egyetlen hely volt Magyarországon, ahol a magyart nem tekintették idegennek.

Nagyon kicsi képzelőerő kell annak megállapításához, hogy mit jelentett Szilágyság nyomorult állapotában a kuruc bujdosók bejövetele. Az elsőket, szabadsághősöket megillető tisztelettel, rokoni szeretettel fogadták a szilágyságiak, és anyagi képességeiket meghaladó

móddal vendégelték. Egy nap, két nap, egy hét, két hét, egy hónap, egy emberöltővel korábban ítéletnapig is tarthatott volna a vendégeskedés, lett volna miből. De most, e vidéket több mint egy évtizede rabló, pusztító, égető váradi török és szatmári német katonaság és mindkét féle szabadrablók prédálása után, bizony, a helyi lakosságnak is nehezen volt betevő falatja, és örvendett, ha valamilyen fedél volt a feje felett. És mind újabb bujdosók jöttek. Nem tudták már szeretettel fogadni őket Szilágyságban. És mert azok – mit tehettek volna a szerencsétlen, éhező, fázó menekültek? – követelődtek, már közömbösen sem voltak képesek fogadni, hanem csak sehogy. És a bujdosók száma már tízezer fölé emelkedett, még mindig jöttek. És már nem egy-két hónap vagy egy-két év telt el, és még mindig nem indult a felszabadító háború, hogy elmennének már! Bizony, a török és német „adószedők” mellé most felsorakoztak a kurucok is. A valóságosak is, és a magukat kurucoknak mondó rabló zsványok is. És ez most már „jogossá” tette a németek sarcolását is, Szilágyságra minden emberi képzeletet felülmúló nyomorúság szakadt. Messze Isztambulban meghalt Köprüli nagyvezér, és utóda, Kara Musztafa – okosabb akarván lenni elődjénél – változtatott a török politikán, és megengedte a kurucok fegyveres fellépését. Most már mehettek volna, de nem volt ki vezesse őket. Először Apafi fejedelem minisztere, Teleki Mihály, maga is alföldi menekült próbálkozott a hadvezetéssel, de legyőzetett. Utána Wesselényi Pál lett a kurucok vezére, de neki féltékenységből nem engedelmeskedtek a bujdosók. Végül Thököly Imrében megtalálták a kurucok méltó vezérüket. Ez a minden erőnyel megáldott fiatalember szintén menekült volt, Árva várának elűzött ura, Zrínyi Ilonának férje, egy-kettőre elosztatta a bujdosók ingerült egyenetlenségét, megszervezte, és győzelemre vezette a kurucok seregét. Rövidesen az egész Felvidék a felszabadító hadak uralma alá került, és Thököly Imre „Magyarország fejedelmévé” választott – igaz, a török szultán hűbéreseként.

Ezek után következett a Bécs elleni újabb török támadás, és annak visszaverése, amely Magyarországnak az ozmán uralom alóli felszabadító háborúját vonta maga után. A török katonák és martalócok elmentek, de helyettük itt voltak egész Európa söpredékéből verbuvált, mindenre képes császári zsoldosok, akik egyedül is képesek voltak tovább folytatni az azelőtti sokféle martalóc rablásait és pusztításait. A főparancsnokság nem tudta megfékezni a zsoldosok romboló és pusztító szenvedélyét, kapzsi harácsolását, de nem is akarta. *Lipót* császár Óálszentsége tartotta magát a jezsuita *Kollonich-programhoz: Magyarországot rabbá, koldussá, katolikussá és németté kell tenni*, hogy az Egyesített Monarchiába olvasztható legyen. A rabbá tétel megtörtént azzal, hogy az egész Magyarországot „a keresztyén felszabadító háború” hadszínterévé nyilvánították – ez valóban tény is volt –, ahol a hadműveletek befejezéséig katonai kormányzat, igazgatás és törvénykezés érvényesül, tehát nem az ország alkotmányos jogrendje. A második programpontot is végrehajtották: az ingó javaiból a zsoldosok már kifosztották az országot és minden házat, viskót, kunyhót felégettek, ami éghető volt a felszabadított területen. Az ingatlanok tekintetében az ősnemesi allodiális és feudális birtokok ügyeinek a tisztázására Óálszentsége felállította a *Neoaquistica Commissio-t*. Ez a bizottság úgy találta méltányosnak, hogy a birtokaikat visszanyerők, birtoknagyságuk arányában térítsék meg a császárnak az ország felszabadításáért viselt költségeit, amellet, hogy csak az írásos dokumentumokkal igazolt javakat szolgáltatva vissza azelőtti birtokosának. A többi, mint a királyra visszaszállott adománybirtokot újraadományozta, vagy értékesítette. A nemesek koldussá tétele eredményes volt, egyrészt, mert a legősibb birtokokról nem volt írott

dokumentum, másrészt, mert senkinek sem volt pénze a hadiköltségek megtérítésére. A városi polgárságra, pedig már könnyű volt annyi adót kivetni, amennyit a bécsi kamara szeszélye kívánt. Nem a jogaitól és vagyonától való megfosztás volt a legfájdalmasabb – ezt jó lesz a mostani materialistáknak is számontartani –, hanem a jezsuiták fondorlatos protestánsüldözése, amely még Erdélyt sem kímélte. Erdély bölcse fejedelme, *Apafi Mihály* 1690-ben, amikor a felszabadító háború országa határaitra ért, készségesen fogadta el a Szent Koronát képviselő király-császár fennhatóságát, a Hét Szabadságot biztosító erdélyi alkotmány tiszteletben tartásának feltételével. Erre a császár a *Diploma Leopoldinum* kibocsátásával fogadalmat is tett. A Diploma rendelkezéseit azonban a jezsuiták értelmezték, és ennek következtében – hogy, hogy nem – előbb a tárgyalásokat vezető új kancellár *Bethlen Miklós* vettetett börtönbe, majd az apja fejedelmi székét öröklő ifjabb Apafi Mihály került haláláig hatósági felügyelet alá Bécsben, hogy azután az erdélyi fejedelmi vagyon egészét a jezsuiták rendelkezésére bocsássa az *Erdély Nagyfejedelme* címet felvett császár. Magyarországon az *artikuláris helyek* szabad vallásgyakorlatát elrendelő 1645-ös Linzi béke megkötése után, a jezsuiták felszólították a protestáns gyülekezeteket szerzett jogaik igazolására, protestáns működésük kezdetének bizonyítására. Egy emberöltő múlva 1672-ben, pedig elővették a listát és az összes középkori templomot elvették a protestáns gyülekezetektől – ez a jezsuiták szerint nem volt a törvények által tiltott templomfoglalás –, hiszen azok eredeti katolikus javak, mert a reformáció előtt épültek. Hogy az erdélyi vallási törvények szerint a helység temploma a hívek helyi gyülekezetének tulajdonát képezik, az nem számít, hiszen – Erdélyország megszűnővén – nincs hatalom eme szabály érvényesítésére. Ahol nem lehetett betiltani, megengedték reformált prédikátorok működését, azokat híveik fizethették is, de a katolikus plébánosnak járó dézsmát, keresztlésért és esketésért járó stóla díjat a protestánsoknak is meg kellett fizetniük. Régi iskolákat továbbra is fenntarthaták a protestáns gyülekezetek, ha ugyanannyit fizettek a nem létező katolikus iskola fenntartására. Ahol pedig a jezsuiták parancsait a császári darabontok képesek voltak végrehajtani, a plébánosnak járó dézsmát több évtizedre visszamenően beszédtek a protestáns hívektől. Ez elsősorban a fizetőképes városi polgárságot sújtotta. A Kollonich-program negyedik pontja, a *németesítés* is beindult. Bár az ország hivatalos nyelve – Erdély kivételével – a latin maradt, a kamara főhatósága alá tartozó szabad városi polgárok terheinek megkönnyítésére a városok kormányzati nyelve – előbb részben, végül egészben – a német lett.

Közép-Szolnok vármegye Erdélyország fennhatósága alatti „Magyarországi Részeinek” – Partium – tartozéka volt. Az előbbieken láttuk, mit jelentett ez a Várad Veszte utáni török hódoltsági korban, azután, hogyan súlyosbodott a Szilágyság és Érmellék nyomorúsága a kuruc korban, és hogy ez nem enyhült, hanem tovább romlott a keresztyén felszabadítás után. A háborút lezáró karlócai béke csak legalizálta és állandósította a lakosság mérhetetlen nyomorúságát, mert a Kollonich-program megvalósítása most már gátlás nélkül folyhatott. Az adóbeszedés címén folyó rablás ellen elsőnek a Tokaj-hegyaljai jobbágyok lázadtak fel, de a császári zsoldosok levertek, és kegyetlenül megtorolták a felkelést. A magyar nemesség jogfosztása, vagyonának elkobzása tovább folyt – ez felszaporította a bujdosók számát, és újragerjedt a törökellenes háború kezdete óta szünetelő kuruc felszabadító mozgalom. A „kuruc”, *koruci*, *kuruci* törökül szabadító, bujdosó. Ellentéte, a „*labanc*”, *yabanci* törökül idegent jelent. A császári jogfosztás sora végül a fiatal Rákóczi Ferencre került, őt is

letartóztatták, halálra ítélték, hogy Hollandiányi nagyságú fejedelmi örökségét elkobozhassák. De sikerült a börtönből megszöknie és Lengyelországba menekülnie – ott keresték fel 1703-ban a kismes- és jobbágy-bujdosók, és hívták haza, hogy legyen vezére szabadságharcuknak. Most már magas politikai szinten, nemzetközi kapcsolatokkal, nagy seregeket mozgatva indult újra a háború. Nyolc esztendő alatt sok szép haditettel, sok élet és vagyon feláldozásával folyt a háború, de döntő sikert nem hozott. A nép, urak és parasztok, gazdagok és szegények, csak a háborúval járó szenvedésben és nyomorúságban részesültek. A császári hatóságoknak az adó, élelem- és takarmány-beszolgáltatás, a mozgó katonai csapatok beszállásolása és minden más teher nem volt olyan változatos, mint a török hódoltság idején, de behajtása kíméletlenebb és könyörtlenebb volt. A török-labanc-kuruc-martalóc világban még valahogy lehetett ügyeskedni a sokféle sarcolással szemben, de most a jól szervezett császári igényekkel taktikázni sem lehetett, nemhogy ezeknek ellenállni. Élni azonban kellett, és ennek csak egyetlen lehetősége volt, a *megalkuvás*. Megalkuvás a szó eredeti értelmében: alku kellett kötni *egyenlőtlen* feltételekkel. Úgy, hogy a kényszerhatalom birtokosa kénytelen legyen a semmiféle védekező lehetőséggel nem rendelkező féllel szemben betartani az alku feltételeit. Embertelenül nehéz feladat volt, hiszen, ha készségesen teljesítetted a török, a császári, a kuruc, a labanc-követeléseket – az egyetlen törvényes adóztató az erdélyi fejedelem igényeinek kielégítése mindig csak a végére maradt –, néhány hét vagy hónap múlva ismét megjelentek ugyanazokkal a követelésekkel ugyanazok. Ha késve, vagy egyáltalán nem teljesítetted, akkor jobb volt idejében elmenekülni az egész falunak, minden embernek és állatnak, mert a követelő főhatalom mindenkit megölt, rabságra vitt vagy elpusztított. Arra hivatkozni, hogy nincs miből fizetni, az volt a legrosszabb, mert akkor a szóvivőt a helyszínen fogták el és vitték el túsul. A boldogabb korszakok embere egyáltalán nem is érti, miért nem lett öngyilkos mindenki? Miért nem menekült el mindenki? Miért kellett még termelni, dolgozni, kínlódní? És főként, miért kellett gyermekeket nevelni? Azért, mert az Élet szent okokból élni akar!

A Szilágyságnak és Érmelléknek, Ákos környékének az Úristen becsületes, tisztakezü, rátermett, kiváló tehetségű *alkuszt* rendelt *Dobai Dániel* személyében. A Szapolyai korban a vidéken nagy szeretet játszó Dobai Székely Tamásnak ez az ükunokája ügyvédként és vagyonkezelőként kényszerült rá a legkülönbözőbb adószedőkkel és sarcolókkal való tárgyalásra. Már ifjúkorában részt vett a tatár fogságba került nagybátyja váltságdíjának az összeszedésében, később joggyakornokként is állandóan foglalkoznia kellett ilyen ügyekkel. Első házassága idején – akkor a hadszínterektől távolabbi Menyőben lakott – inkább a fejedelemnek járó adó beszédében buzgólkodott. Nem valószínű, hogy ő találta volna ki, de ő terjesztette el és általánosította azt a módszert, hogy az adót gabonában, takarmányban és más természetbeniekben fizesse a nép. Az idegen sarcolókkal meg tudta értetni, hogy hagyják felégetetlenül a vetéseket, és akkor ők is részesedhetnek majd belőle. Így mindenki jól járt – már amennyiben jól lehet járni az adófizetéssel. Török és német nyelvtudása, Várad és Szatmár felé való személyes kapcsolatai mind keresettebbé tették szolgálatait. Ennek és vármegyei tisztségének jobb ellátása érdekében költözött vissza szülővárosába Ákosra, második feleségének, az Ákos nemzetségből való Bályoki Szénás Zsófiának a birtokára, az itteni nagytekintélyű és nagyszámú nemesi közösség védelmére. Munkája, jó ellátása érdekében szoros kapcsolatot kellett tartania – apósa, Szénási Gáspár mellett – vármegyei legfőbb támogatóival, Érszentkirályi Szikszai György szolgabíróval és Kövér Ruben esküdttel, Berei

Bíró Istvánnal, a somlyai uradalom tisztjével, Szomódi Görze Istvánnal, a tasnádi uradalom részéről, és Daróczi Miklóssal, a bélteki Drágfi-Rákóczi uradalom igazgatójával. Bíró Istvánnak nagy befolyása volt magára Báthory Zsófiára is – ez nagyon sokat jelentett, hiszen ez a nőszemély patronálta a vallásüldözéseket –, Szomódi a törökökkel és a kuruc szabadcsapatokkal tartott jó kapcsolatot, Daróczi pedig a szatmári kapitánnyal és a labancokkal. Hírhedt volt ez a Daróczi, nemcsak Zsófia asszony bélteki pribék csapatának vezéréként, de népnýúzó uradalmi adószedőként is. Erről szól a fennmaradt gyermek-mondóka: „Diksi, duksi, Daróczi, feneketlen Rákóczi.” Szomód, Görze Istvánnal úgy összebarátkozott, hogy elősegítette a család Ákosra telepedését.

Nem könnyültek meg Dobai Dánielnek a feladatai 1690 után sem, amikor már Erdély is császári szuverenitás alá került. Az országos politikának most sem került a közelébe sem, de ha ott lett volna, akkor sem tehetett volna semmit, mert Álszent Lipót még azt a Bethlen Miklóst is börtönbe vettette, akit maga nevezett ki kancellárrá. A magyarországi labanc kormány a magyar nemességnek még az ősi birtokaihoz való jogát is kétségbe vonta, nemhogy politikai kiváltságait tiszteletben tartotta volna. De, aki a Vészkorszak addigi szakaszát végig élte éppen a vitatott hovatarozású Szilágyságban, annak látnia kellett, hogy a császár katolikus abszolút monarchiájával szemben nincs érvényesülő hatalom: mindenkinek követnie kell, bármilyen megaláztatás árán is *Wesselényi István* példáját, aki gyakorlatilag *Rabutin* herceg, erdélyi katonai parancsnok fogságában élt Szebenben. Ellenállni lehetetlen lévén, csak alkudni lehetett. Erre, mint láttuk Dobai Dániel volt a legalkalmasabb, tehát ő alkudozott a császári hatóságokkal Közép-Szolnok és Kraszna vármegye és a népe érdekeiben. Persze, az adóról, a császári zsoldossereg ellátásáról, a katonai beszállásolásokról. A főispánok, alispánok semmit sem voltak képesek intézni, ezt mutatja sűrű változásuk. A vármegyei közgyűlések mind csak az előző pusztítások miatti általános nyomorúságot sorolták, és hogy képtelenség megfizetni a követelt adót és szolgáltatást. Előbb csak Közép-Szolnok közgyűlését tartották Dániel ákosi birtokán – még szálláshely is nehezen volt az elpusztított vidéken –, azután Kraszna is csatlakozott és együttes lett a közgyűlés a hasonló panaszok összeírására. Utána, pedig indulhatott Dániel Szatmárra, Kassára, vagy Bécsbe, hogy a követeléseket úgy mérsékelje, hogy abból még az erdélyi guberniumnak is jusson valami. Mint közvetítő és jogász nem lehetett az egymással szembenálló vagy hadat viselő pártok egyikének sem a tagja, a császár túlhatalma sem tett lehetővé semmiféle ellenzéki állásfoglalást. Pártatlanságát meg kellett őriznie a második Rákóczi Ferenc szabadságharca alatt is, bármilyen nehéz is volt ez lelkiismereti és erkölcsi tekintetben. Nem tudta azonban megakadályozni, hogy fia, Gábor, a többi ákosi fiatal nemessel együtt ne csatlakozzék 1705-ben itt áthaladó kuruc hadsereghez.

1705-ben meghalt Álszent Lipót császár. Trónját idősebbik fia *József* foglalta el – az Érmelléken *Ebura József* néven emlegették –, aki tagadhatatlanul jóindulatú ember volt ugyan, de bős hadvezérei konoksága miatt nem volt képes véget vetni a spanyol trónért folyó Habsburg–Bourbon-háborúnak. Bár személyes jó viszony fűzte Rákóczihoz – a kurucok a franciák szövetségesei révén – kénytelen volt hát folytatni ellenük a háborút Magyarországon, mindaddig, ameddig a spanyol örökösödési háború érdekei ezt megkövetelték. A Bourbon-párti spanyol hadsereg kiverte az országból Habsburg Károly seregét úgy, hogy a helyzet megmentésére József császár haderejét az Itáliába áttevődött francia hadszíntérre kellett átirányítania, a kiváló, törökverő, de magyargyűlölő Savoya Eugén – érmelléki neve: a Fataró

Eugén – parancsnoksága alatt, a magyarországi hadjárat vezényletét, pedig *Pálffy János* nagytekinélyű, törökverő tábornokra bízta. Pálffy császárhű labanc volt ugyan, *de magyar*, aki az ország és a nemzet érdekét párt-ellentétek fölé helyezte, és a kurucokban nem ellenséget, hanem ellenfelet látott. Ezért kinevezése után nem igyekezett kihasználni a labancok hadi fölényét, hanem azonnal kapcsolatot keresett Rákóczival és környezetével, hogy végre béke és nyugalom lehessen az országban. Sietnie kellett Pálffynak a békéltetéssel, mert a Bourbon-párt kiverte Spanyolországból Károlyt a Habsburg legitim trónkövetelőt. Félő volt, hogy a Spanyolországból kiszorult, különben ép és erős Habsburg hadsereg a magyargyűlölő Fataró Eugén herceg parancsnoksága alatt megjelenik a magyar hadszíntéren, és egyszerűen megsemmisíti a magyar ellenállókat. A Habsburg udvari párt háttérbe szorult, ellenfeleivel, a Wittelsbach-pártiakkal szemben, akik Ebura József császár rövidesen bekövetkezett halála után, helyére a távollevő Károly helyett József leányának férjét, Miksa Emánuel bajor választófejedelemet, Rákóczi szövetségesét készültek a császári trónra emelni. Ez pedig nemcsak a Habsburg-dinasztia hatalmának, de az Egyesített Monarchiának is végét jelentette volna. Sürgősen véget vetettek az alkudozásoknak, Pálffy és a kurucok vezérei Károlyi és társai sebtében aláírták a békeokmányt és azt szentesítették is azonnal Eleonóra özvegy császárnéval. Igaz, hogy a kurucokkal való megbékélés elsősorban a Habsburg-dinasztia érdeke volt. Magyarország az Egyesített Monarchia része maradt, de államjogi függetlenségét biztosító alkotmánya megmenekült a megsemmisítetéstől. Végre 1711-ben Szatmáron megkötötték a békét: a kuruc sereg harminckilenc évi küzdelem után letette a fegyvert, itt, az ákosi templom csonka tornyáról is látszó *Majtényi síkon*.

A történetírók sokáig vitatták a Szatmári Béke magyar szempontból való elfogadásának helyességét. Maga Rákóczi Ferenc sem volt hajlandó elfogadni, mert az nem tartalmazta az alkotmány tiszteletben tartásának garanciáját, Erdélyország függetlenségét, csak a nemesség rendi kiváltságait és az előző békekötések szerinti vallásszabadságot. Választási lehetőség azonban nem volt: vagy ennyi, vagy semmi. Károlyi Sándor és Pálffy Miklós – a közvetítő kiváló diplomata, Rádai Pál, Rákóczi kancellárja tanácsára – a *valamit* választották, nem a *semmit*. A rendi jogviszonyokat nem ismerő későbbi publicisták felelőtlenül vádolják hazaárulással a Szatmári Béke létrehozóit, hogy csak a nemesség avicítási, ösiségi jogaihoz ragaszkodtak, nem törődtek az egész nemzet érdekeivel. A nemesi birtokok ösiségi joga ugyanis a jobbágybirtokok ősi sérthetlenségét is garantálta: a jobbágyok birtokhasználati jogát nem lehetett elvenni a törvényes örökösöktől, akkor sem, ha a földesúr kicserélődött. Közjogi vonatkozásban pedig – ezt is elfelejtette az utókor –, hogy akkor a *nemesi kiváltságok jelentették az ország függetlenségét* és alkotmánya fennmaradását. Ez a *nemesi vármegye* autonómiájának a garantált tiszteletben tartását jelentette – mai kifejezéssel –, valójában a vármegye magyar nemzeti *rezervátum* lett. Önkormányzata kiterjedt az országgyűlési követek küldésére, a teljes helyi közigazgatás és bíraskodás egész területére. A legfelső közhatalom, a király-császár kezében, azaz a központi udvari hatóságok kezében maradt. Magyarország és Horvátország belügyi kormányzatának ellátására Budán helytartó tanácsot létesítettek, Erdély számára pedig guberniumot, kormányshéket. A külügy és a hadügy nemcsak az Egyesített Monarchia, hanem az Itáliával és Belgiummal kiegészült Germán Impérium ügyeivel együtt intéződött. Legfájdalmasabb volt Magyarország pénzügyi függetlenségének elvesztése, mert a pénzügyek az összes adó, vám és bányaugyek mind a bécsi Kamara ügykörébe kerültek, a

szabad királyi városok kormányzatával együtt. A vármegyék vethettek ugyan adót a jobbágytelkekre és a mezővárosokra, de ennek mértéke csak minimális lehetett. Ha valamelyik mezőváros vagy más település nagyobb adójövedelemmel kecsegtetett, kivétetett a vármegye fennhatósága alól, *szabad királyi várossá nyilvánított*, és minden jövedelme azután a császári Kamarát illette. Az utókor azután csodálkozhatott azon, miért nem fejlődtek a magyar városok? Legsúlyosabb jogi vonzata azonban a Szatmári Békének az volt, hogy rendelkezéseit a jezsuiták értelmezték. Ez pedig nemcsak a vallásszabadság bizonytalanságát jelentette, de a Kollonich-program minden tervének következetes érvényesítését is: Magyarországot rabbá, koldussá, katolikussá, németté kell tenni!

A békekötés véget vetett ugyan a háborúnak, a háborús pusztításnak, de az újjáépítést csak megengedte, annak nem volt képes lehetőségeket biztosítani. A 200 éves török háborúk az egész ország lakosságát ötödére csökkentették más országokkal való összehasonlításban. Szilágyság lakossága, pedig a Várad elestétől a Szatmári Békéig tartó vészorszak alatt csaknem egészében kiveszett. Az emberveszteség kicsi része volt a természetes és háborús elhalálozás, a nagyobb rész az elvándorlás volt, a legfőbb emberveszteséget viszont a gyermekek *meg nem születése* okozta.

Közép-Szolnok és Kraszna vármegyék összlakossága 1650-ben 100440 lélek, az 1715-ös összeíráskor pedig 21752 lélek volt. Ezek nemzetiségi megoszlása 1650-ben = magyar 81000, román 19440. 1715-ben pedig magyar 16718, román 5034. A 21752 lélek veszteségből magyar 16718, román 5034. *Ákos község* lélekszáma 1650-ben 950, 1715-ben pedig 330, mind magyar. A veszteség tehát 620 magyar lélek. Ákos 1715-beli lakosságára vonatkozóan tudnunk kell, hogy a 330-as szám csak a község *állandó lakosságát jelzi* – túlnyomó többségük nemes, az adófizető jobbágyok száma összesen 8. Az ideiglenes, átmeneti lakosság száma pedig éppen Ákos esetében – néha többszörösen is – rendszerint meghaladta az állandó lakosokét. Ákos ugyanis nemcsak megye és országhatár szélén volt, hanem Közép-Szolnok érmelléki járásának szolgabírói székhelye is, ahol minden kivándorló és hazavándorló nemes hivatalból megfordult. Az átvándorlás pedig nagyon nagy mértékű volt: először az ozmán hódoltság elől menekülők, majd a császári üldözöttek, a bujdosó kurucok jöttek, mentek tovább, szétszéledtek az egész megyében és egész Erdélyben. Később pedig az azelőtt Erdélybe menekültek tértek haza Magyarországra, és velük együtt a török alól felszabadult területeken megtelepedni szándékozó erdélyiek. A nagy jövés-járást jelzik a vidéken megjelenő új családnevek: Belső-Erdélyből Bölöni, Székely, Szász, Kászoni, Fogarasi, Kövendi, és hasonlóak, nyugat felől pedig a Szenci, Szikszai, Érsekújvári, Pécsi, Somogyi, Sárosi, Kun, Miskolci, Pataki, Sarkadi, valamint a Horváth, Tóth, Német családnevek.

Ne csodálkozzunk a Szilágyság nagy lakosságcseréjén, mert az nemcsak nagyobb méretű, de súlyosabb következményekkel fenyegetőbb is volt az Alföldön. A 16. század elején az ozmán hódoltság előtt a lakosság tetemes része – különösen a nemesek és tehetős polgárok – keresztyén területre menekültek. Az ott maradtak számát a háborús pusztítások, és a rabszolgaságba vitel tovább gyérítette. A magyarok üres helyére, pedig a Balkánról jöttek rácok és más délszlávok. A városokba elsősorban a kereskedő és az iparos polgárok telepedtek, de vidékre is jöttek a szpáhi birtokokra földművelőnek, rájának. A török uralom megszűnte után a délszlávok nem távoztak, sőt újabbak jöttek, többek között negyvenezer rác család, szervezeten, az ipeki pravoszláv pátriárka vezetése alatt. Olyannyira délszláv lakosságú volt

Közép-Magyarország, hogy az egész előbbi török hódoltsági területet a rácok magukénak tekintették Komáromig, Egerig, Aradig. A hajdani magyar területre, Karlócára telepedett pravoszláv érsekség alá előbb a budai szerb püspökséget, majd még másik ötöt létesítettek az országban. Közismert, hogy a Rákóczi szabadságharc alatt a rácok végig hősiiesen harcoltak a *kurucok ellen*, Szavoya Fataró Eugén leghűségesebb katonái a rác önkéntesekből alakított ezredek voltak. A rácok hajlandók voltak saját költségükön harcolni, azzal az egyetlen feltétellel, hogy *magyar nélküli* csapattestekben szolgálnak. Szavoya Fataró Eugén közismert magyargyűlölete talán innen nyeri magyarázatát, és a rácoknak a magyar vármegyék szervezése elleni állandósuló fegyveres felkelése is ebből ered. A kései olvasó megértheti miért jelentettek magyar országépítést a nemességnek a szatmári békében biztosított kiváltságai és vele szemben a vármegyeszervezéssel szembeni rác ellenállás. Azt is kevesen tudják, hogy a Trianonban Magyarország teljes felosztására törekvő szomszéd népek között a szerbek még mindig igényelték maguknak a régi török hódoltsági országrészt. Ezért voltak elégedetlenek, amikor a 18. században a Délvidéki határőrvidékre szorították vissza őket, és erre hivatkozva üzték el, vagy gyilkolták le a 20. században, a Jugoszláviának juttatott terület magyarságát.

Erdélyben, Keletmagyarországon, tehát a Szilágyságban is a középkor óta éltek *románok*, számuk azonban a balkáni török előnyomulás következtében állandóan gyarapodott bár, de a vészkorszak előtt nem volt tetemes. Azután viszont a 18. század folyamán számuk annyira felszaporodott, hogy a 19. századra meghaladta a magyarokét. 1650-ben az egész Szilágyságban 81000 magyarral szemben élt 19440 román, abból 1715-re 16718 magyarral szemben 5034 maradt. 1750-ben 34764 magyarral szemben 33057, 1800-ban 45321 magyarral szemben 51939 román találtatott. Ákoson 1650-ben a 950 magyarral szemben, valamint 1715-ben a 330 magyarral szemben, továbbá 1750-ben 700 magyarral szemben egyetlen román sincs. 1800-ban 970 magyarral szemben már van 180 görög-katolikus román. Ákos birtokos nemesek községe volt – összesen nyolc adófizető jobbágy volt a faluban –, és a nemesek birtokai kiterjedtek a szomszéd *Újnemet* határára is. A nemzetiségi viszonyokra realisabb képet kapunk, ha Ákos adatai mellé odatesszük az újnemetieket is. Újnemeten 1650-ben 500 magyar élt, román nem volt. 1715-ben a 78 magyarral szemben már van 66 román, 1750-ben pedig 327 magyar és 323 román, 1800-ban viszont 120 magyar mellett már 680 román él. Bár a románok arányszáma a hegyvidékekről leköltöző szolgák, cselédek és uradalmi béresek megtelepedése folytán tovább növekedett, a magyar többség még a 20. század végéig is megmaradt, nemcsak Ákos, hanem a két falu összesítésének vonatkozásában is. Tudni kell, hogy – a magyarsághoz kezdettől fogva ellenségesen viszonyuló szerbekkel szemben – a románok, különösen a szilágysági és érmelléki románok az első világháború végéig soha nem fordultak a magyarok ellen. Határozottan *oláh* nemzetiségűeknek mondták magukat – ez volt akkor népük neve – bár többségük anyanyelve magyar volt, a szabolcsi magyar görög-katolikusság hatása alatt.

Kaplyon nembéli Károlyi Sándor, Rákóczi Ferenc mozgalmának alvezére *nem színből, hanem szívből* híve volt a Szatmári békében létrejött Habsburg-magyar kiegyezésnek. Hogy a kuruc szabadság elárulásával vádolták az Érmelléken, azzal nem törődött, sőt – ha lúd, legyen kövér – katolizált is és a jezsuita Kollonich-program megvalósításán fáradozott. Mint ilyen esetekben azóta is szokás, viselkedését a nemzet érdekeivel igazolta: magyar embernek is kell lennie a döntéshozatalnál, bármennyire is undorodik a jezsuitáktól. A Budán felállított, Magyarországot kormányzó Helytartótanács elnökeként sokat tehetett és tett is nemcsak

családja, de az ország érdekében is. A történetírás felmentette, sőt megdicsérte országépítő munkásságát. A tiszaháti magyarok szemében azonban áruló volt és az is maradt. Különös, hogy inkább hitelhagyása, mint politikai páfordulása miatt ítélik el, úgy, hogy még a katolikusok is szükségesnek tartják a mentegetőzést és magyarázkodást az ő esetében. Rákóczi Ferenc nem tett hűségesküt, birtokait hát elkobozták, és a császár hűségére térőknek adományozták, nagy részét – közte a Szatmár vármegyei régi Drágfi- és Báthory-birtokokat, az Ákos melletti bélteki uradalommal együtt – Károlyi Sándornak. Az előbbieken láttuk mennyire lepusztult állapotban volt ez a vidék mindenféle szempontból. Károlyi a legnagyobb eréllyel, tervszerű körültekintéssel látott birtokai felemeléséhez. Először jobbágyokat kellett szereznie, hogy legyen, ki megművelje földjeit. A legjobb helyekre svábokat telepített, a másod- harmadrendűekre románokat. A magyar ősiségi törvény nem engedte a jobbágyoknak telküktől való megfosztását. A jezsuita jogtudósok viszont úgy értelmezték a törvényt, hogy az megengedi a jobbágytelkeknek a földesúr tetszése szerinti *áthelyezését*. Erre hivatkozva Károlyi a magyar jobbágyokat egyszerűen kitelepítette Béltekről, Erdődről és más központi helyről, mert azokat ellenségének tekintette. Ez az érzület kölcsönös is volt, mert a szatmári, érmelléki magyar kálvinista nép szemében mindig is áruló ellenség volt és maradt. Jó gazda volt Károlyi, megbecsülte a Rákócziaktól örökölt, Béltek környéki szőlőültetvényeket. Jól tudta, hogy a szőlőművelés legnagyobb mesterei a bélteki és erdődi magyar jobbágyok ezért bár kitelepítette őket Dobrára és Géresre, de jobbágyi robotmunkájukkal műveltette meg szőlőjét, amíg majd a betelepített svábok meg nem tanulják. Persze Károlyi az ország más részein lakott, Nagykárolyban is ritkán tartózkodott, nemhogy Bélteken. Itt buzgó vagy túlbuzgó intézői hajtották végre a rendeleteit, illetve hajtották végre ispánaikkal és hajdúikkal. A szőlőművelést művészi szinten ismerő dobrai jobbágyok csak ezekkel érintkeztek, ezeket átkozhatták, ha nem félték a botozástól. Nyilvánvaló, hogy a sváb telepeseket a környék magyarsága ellenségének tekintette, hiszen valóban azok is voltak. A magyarok felháborodását tovább fokozta a sváb telepések számára 1812-ben alapított szatmári katolikus püspökség. A szatmári „sváb püspök” lett a Felső Tisza-vidék legnagyobb földesura. A 19. század közepén uralkodó Hám János püspök még mindig a Kollonich-programot akarta érvényesíteni, és fékezte a reformkor szabadelvű mozgalmát. Tízezres lélekszámú magyar református jobbágya jellemezte a püspöki uradalom Tímár nevű igazgatójának eljárását: *Tímár kicserzi a bőrünket Hámnak*. Ugyanez a Hám János nemcsak rosszra használta roppant jövedelmét, hiszen a katolikus intézmények is hasznosak általában a társadalomnak, ha nem is irányulnak nemzeti célokra. Ő alapította és látta el gazdag birtokokkal az Irgalmas Nővérek világszerte népszerű apáca rendjét szatmári anyaházzal épített óriási apácázárdát és jezsuita konviktust, és létesített itt irgalmas rendi kórházat, valamint ferencrendi zárdát. Azonban, ha más felekezetűek lévén nehezen és késve is, de a 20. századra a szatmári svábság magyarrá asszimilálódott. A két világháború közötti román uralom mindenben kedvezett a németiségnek, hogy a magyarságnak annál inkább árthasson. A szatmári svábok azonban kitartottak a magyarság mellett, bizony nagyon sok esetben még jobban, mint az ősmagyar származásúak. Mi, akik a 20. században születtünk, már úgy tekintünk a szatmári svábokra, mint más nem magyar eredetű, de magyar öntudatú népcsoportra, mint a kunokra, vagy éppen a székelyekre.

Az 1710-es években a vészkorszak háborús emberveszteségét még súlyosbította a nagy kolerajárvány is, főképpen a népmozgalom akadályozásával. Ezért lehetett olyan nehezen

megkezdeni és azután is rendszeresen folytatni a vidék *újjaépítését*, a pusztítás nyomainak eltüntetését. Ez lett volna a legsürgősebb feladat, mert az egész vidéken egyetlen ép ház vagy egyéb épület sem maradt: ha Ákoson a templomnak is fedél nélkül kellett állnia hetven esztendeig, hogy épülhettek volna rendszeresen fel a lakóházak, istállók, ólak, aklok, színek? Persze, minden tűzvész után gyorsan készült egy-egy paticsfalu, szalmafedeles viskó-kunyhó a családok számára – ezt osztották meg annakidején a bujdosókkal, sőt néha bizony kényesebb háziállataikkal is. Később, ha paticsból is, vagy sárból is, de már házak épültek, persze, nem nemesekhez illő kúriák, hanem parasztnak valók. Kezdetben ezek is ideiglenes jellegűek voltak, csak az 1730-as években, amint a társadalom újjá szerveződése megtörtént és a gazdasági élet lendületet vehetett, kezdtek épülni rendszerint szerény igényű, de maradandó lakóépületek.

A gazdálkodásnak, a termelésnek és fogyasztásnak az akkori rendi jogegyenlőtlenség keretei között kellett történnie. A fő foglalkozás a földművelés és állattenyésztés volt. A föld tulajdonjoga viszont a nemeseké volt, akik vagy közvetlen, saját kezelésben, vagy jobbágygazdák közvetettségével gazdálkodtak. A föld jobbágyokkal való műveltetésére csak a nagy birtokoknak volt lehetősége, ott a birtokos megelégedhetett a termésnek a jobbágyok által fizetett tizedrészével. A kisebb birtokú nemesek ezt nem engedhették meg maguknak, tehát inkább maguk kezelték, vezették gazdaságukat, vagy intéző, gazdatiszt, számvevő közbejöttével – nagyobb birtokok esetében, és ahol a birtokos nem lakott helyben, vagy beteg volt – vagy pedig ispánok, béresgazdák ellenőrzése alatt dolgozó cselédekkel, kocsisokkal, béresekkal, lovászokkal, gulyásokkal, juhászokkal, kondásokkal. A még kisebb birtokokat – ilyen volt az ákosiak többsége – maguk a nemesek művelték szolgák segítségével, úgy, ahogyan a jobbágygazdák is dolgoztak. A szolgák helybeli teleknélküli jobbágyfiak, zsellérek mellett szegény birtokokat vesztett nemesek voltak. Ákoson a jó termőföldek lehetővé tették a búza, árpa, köles, kukorica és más takarmánynövények termelését, amelyhez megfelelő rétek és legelők járultak és viszonylagosan magas szintű állattenyésztés – elsősorban nemesekhez illő lótenyésztés és a tej, igát, húst adó, közhasznú szarvasmarha – folyhatott. Mint az állattenyésztés, üzleti érdek feletti, művészi ágazata a *lótenyésztés*, úgy a növénytermelés minden gazda által áhított legfelső minőségi ágazata a *szőlőművelés* volt és maradt. Mint az Érmellék dombos helyein mindenütt, úgy az Ákos környéki dombokon, Dobra, Béltek, Újnemet határában is jó minőségű szőlőt lehetett termelni. A szőlőművelés azonban különleges szakértelmet és szakképzettséget igényelt, amely évezredek óta apáról fiúra öröklődött a szőlővidékeken. Az ákosi nemes urak állandó versenyben voltak egymással, ki tudja a legjobb vinceréteket szegődtetni szőlője telepítésére és gondozására. A lapos helyeken nem volt szokás szőlőt termelni, ott a belterjes gazdálkodás a *dohánytermelés* volt. Ez nem fokozta a gazda büszkeségét, rengeteg kézi munkát igényelt és ezért művelését szolgarendű *részes* dohányosokra bízta. Bár messze erdélyi vidékeken, mindenütt az ákosi dohánynak volt a legjobb híre, a legnagyobb mértékű dohánytermelés a szomszédos Mihályfalván és a közeli magyar falvakban folyt. A fiziokrata gazdálkodásban az *ipar* természetszerűleg a mezőgazdasági termékek feldolgozásából, és a lakosság kézműipari cikkekkel való ellátásából áll. A kenyérliszt *őrlése*, a takarmány *darálása*, a köles *hántolása* és nem utolsósorban a növényi olajos magvak feldolgozása, az *olajütés* – egyszóval a malomipar számára Ákos ideális hely volt. A falu mellett folyó, Krasznának nevezett *Nagyér* esése itt nagyobb volt, mint másfelé és ezért itt sok vízimalom – néha nyolc-tíz – is működött a faluban, az egész környék

gabonájának a feldolgozására. Az ákosi malmosok, molnárok mindig a társadalom felső rétegéhez tartoztak.

A méhes kultúra

A társadalmi rend és a gazdálkodás megszervezése épületek emelése, tehát az egész *civilizációs tevékenység* előtt azonban előbb az építés lelki, szellemi és anyagi feltételeinek kellett megszületnie, hogy legyen a *lelki*, kultusz tevékenységből *szellemi*, kulturális érték, hogy legyen mit civilizációvá szekularizálni, *testi*, társadalmi és anyagi valóságba önteni.

A liberális történetírás a 18. századot a tespedtség és pangás korszakának nevezi, főként az 1772 – a jezsuita rend megszüntetésének éve, amelytől a *felvilágosodás* korát szokás számítani – előtti időszakot. Nincs a világtörténelemben ehhez fogható más *igaztalan*, *téves* minősítés, mert valóban ez a kor, éppen Magyarországon a leglendületesebb fejlődés és építés kora volt. Persze a politika, a kényszerhatalmi szervezet működése nemzetietlen és maradi volt, hiszen labanc-jezsuita szellem jellemezte. Ez azonban csak az Udvar befolyási körében, a legfelső közhatalmi szervekben érvényesült. Nagyon megnehezítette ez a helyi, vármegyei, önkormányzati szervek egészséges működését, de nem tette lehetetlenné. A földig rombolt országban természetesen, az első feladat a *gazdaság újjászervezése* volt, hogy legyen ki, miből, mire építsen. Az Alföld egyszerűen üres volt, nemhogy épület, de ember sem volt rajta. Az ország többi részének is nagyon gyér volt a lakossága – a Mátyás-korinak kb. ötödrésze –, hogy nem volt, aki a lerombolt országot felépítse. Elsősorban a munkáskéz hiányzott, mert munkaszervező-vállalkozó került volna bőven, hiszen a magyar lakosság negyedrésze birtokjogú nemes volt. A nemeseket azonban a politikai hatalom Neoaquistica Commissio-ja gátolta a vállalkozásban, de ezt a nehézséget is felülmúlta az általános szegénység és nyomorúság.

A nemesi vármegyék újjászervezése

A törökök elől menekült nemesség szabad földön állította fel vármegyei szervezetét és a béke beálltával visszatért a vármegye területére. Illetve, a birtokaikat visszanyerő nemesek önmagukban vitték vissza a magyar közhatalmat jelentő vármegyét. Székhelye előbb költözött a mindenkori alispán udvarházába, birtokára, később állandósult székvárosba. A birtokaikat visszanyerő nemesurak mellett jöttek a többiek, kisebb birtokú megyei nemesek, akik a helyszínen igazolták birtokjogukat, éppen a vármegye segítségével. Még több nemes jött abban a reményben, hogy majd visszakaphatja családjá hajdan volt, vagy nem is volt birtokait. Akinek pedig pénze volt, vásárolhatott. A háború elől annak idején városba menekültek és ott iparral vagyonhoz jutott nemesi származásúak visszamentek birtokosnak. Amennyi Szabó, Varga, Kovács, Tímár, Molnár, Szűcs, és más foglalkozás-nevű birtokos család élt az Alföldön, mind akkor és így került oda. A nemesek volt jobbágysai visszakapták telekbirtokaikat, ha volt igájuk és felszerelésük a megművelésére. A volt jobbágysok mellett pedig, akárhány újat szívesen fogadtak a birtokosok, hiszen a föld semmit sem ért művelő nélkül.

A fiziokrácia erkölcsi fölénye

Ezt a társadalmi réteget a török és a kuruc háborúk termelték ki, mert az uralkodók pénzhiányában nemeslevéllel fizették a zsoldot. A háborúk végeztével hazaszállingózó vitézek – ilyenekkel volt tele Ákos is, éhező, rongyos, földönfutókkal, akiknek legvérmesebb vágya az volt, hogy valahol *jobbágytelekhez jussanak*. A jobbágyot ugyanis nem lehetett megfosztani ősi örökölt telkétől – egy jobbágytelek vármegyénként különböző, 25 és negyven hold szántó és

annak tartozékaiból állott –, tehát hivatalból *nagygazda* volt minden jobbágy, aki földesurának a későbbi közteherviselési adónál kevesebb tizeddel tartozott. Aki tehette, ment jobbágyinak az Alföldre, ahol bárki kaphatott földet, akinek volt ökre és felszerelése annak megművelésére. Bizony, sok városi polgár – első sorban a városokba menekült kisnemesek fiai – is mindenét pénzzé tette, hogy rajta gazdasági felszerelést vásároljon, hogy egy- vagy többtelkes jobbágygazda lehessen. Aki nemesembernek nem volt egy 25-40 holdas jobbágybirtok megműveléséhez szükséges igája és felszerelése, nemesi jogával élve néhány holdas birtokot szerzett, hogy a *maga gazdája* lehessen. A természettől elszakadt, a városi beton és aszfalt, a por, szenny és zaj, a gépek halálos fenyegettetése között, azaz az *indusztrializmus* fogságában élő ember nem ismeri, milyen *élelményt* adhat a természet. Aki szabadnapján, kiránduláson gyalogol erdőn-mezőn, élő természetet, fűvet, fát, állatot lát, csörgőpatakra talál, virágot, gombát, vadgyümölcsöt szedhet, annak sejtelve támad, milyen lehetett a vidéki élet. Azok a városi cipészek, borbélyok, hivatalnokok, szatócsok, munkások, tanárok és minden négy fal közötti életre kényszerült ember, aki horgászként csípeti magát a szúnyogokkal a folyóparton, vagy vasárnapi vadászként szép pénzt fizet azért, hogy vad után csatangolva a napot lopja semmiért, az már látja, mit vesztett az ember az ösfoglalkozások odahagyásával. A *boldog szabadság élménye* azonban csak azé, aki a saját búzatáblája szélén megállva végig tekinthet kalászbá szökött vetésén, kertjében az első érett gyümölcsöt, fűrt szőlőt odaadhatja gyermekének, aki az általa nevelt csikót vakarhatja, ápolhatja, aki elmondhatja, hogy a *maga kenyérét eszi* – olyan szűköset vagy bőségeset, amilyen termett. Bizony, minden *parasztnak becsmérelt* földművelő szuverén uralkodónak érzi magát, akár kicsi, akár nagy birtokán. Az emberi társadalom természetes fejlődésének eredménye, az emberi kapcsolatok társadalmi energiája, a *hatalom* nem juttatott minden életgazdaságban munkálkodó embernek földbirtokot, de mindenkinek részt juttatott az *élettermelés* élményéből. Az ősi földnépét egyetlen hódító honfoglaló sem űzte el, hiszen mindnek legfontosabb érdeke a földművelők zavartalan munkájának biztosítása volt. A jobbágygazda nemcsak termésének, de élettermelési sikerének is nagy részét magának tarthatta meg, csak tizedét adta a földesúrnak. Később részes munkásként is élvezhette munkája sikerének a gyönyörét. A *szolgai állapot* sem olyan volt a vérségi, az aul rendszertől el nem szakadt agrártársadalomban, mint a proletár és *singelképző* indusztrializmusban, mert ott a szolga is, a bér munkás is része volt előbb a családnak, a háznépnek, később a faluközösségnek és naponta tapasztalhatta, hogy a termés *inkább* az ő keze munkájának, mint az anyagi természetnek az eredménye. Nemcsak a juhász és más pásztor méltán büszke a maga nyájára – a szép csikó és a nemes szőlő, pedig éppen a tényleges tenyésztő dicsősége, nem a tulajdonosé. A 20. század embere is megértheti hát, hogy a fiziokrácia, a vissza az agráriumhoz, a mezőgazdasághoz, *vissza a természethez* valójában a magasabb rendű emberi élet melletti döntést jelenti, a gazdasági érdek ellenében.

A nincstelen nemesek nehéz helyzete

A kisnemeseket nem szívesen fogadták jobbágyul a birtokosok, mert öntudatosabbak, rátartibbak voltak a többiekénél. Ezért volt mindennapos jelenség, hogy egy nemes, ha napszámos vagy szolgai munkával szerzett keresetéből saját birtokra nem futotta, de sikerült gazdasági felszerelést vásárolnia, letagadta nemességét, hogy jobbágytelekhez jusson. Az ügyesebbek és szerencsésebbek pedig többtelkes jobbágygazda leányát vették feleségül, hogy örökség útján jussanak jobbágytelekhez. A liberális történetírás azt is elhallgatja, hogy egész Európában a magyarországi jobbágyi állapot volt a nép legvérmesebb vágya. A Germán

Birodalomból még a módosabb parasztok is mindenüket eladták, és ezrével jöttek jobbágnak Magyarországra. Erdélyből is mentek volna az Alföldre, de földesuraik nem engedték, azoknak szöknüük kellett. Jöttek hát tömegesen a románok, előbb pásztornak, majd szolgának, béresnek, végül földműves jobbágnak. A 18. század második felére már minden föld jobbágyhoz jutott, a földesurak is inkább az uradalmi gazdálkodásra tértek át a jobbágyi helyett, megkezdődött a földnélküli jobbágyok, a zsellérek számának a növekedése. A jobbágytelket ugyanis csak fél teleknyire lehetett elosztani, ha valamelyik jobbágnak több gyermeke volt, a kettő felettiek nem örököltek semmit. A földesúr ezeknek ház helyett kiskertet, épületfát, nádat adott, hogy házat építhessenek, cserében ezek a zsellérek gyalog robottal adóztak a földesúrnak. A szabad napjaikon pedig napszámosként, szolgaként dolgoztak az uradalomban, vagy a jobbágygazdánál. A nemesek itt is rosszabbul jártak, mert azok nem kaptak házhelyet, sem semmit a földesúrtól, napszámosként, részes-munkásként, szolgaként kellett kenyerüket megkeresniük, ha apjuk udvarában lakást építhettek maguknak, hogy egyáltalán a faluban maradhassanak. Különböznélhettek világgá, hiszen szabadok voltak. Nem volt ritka az sem, hogy nemesember állott jobbágygazda szolgálatába, sokszor – háza nem lévén –, béresként, hogy családja számára lakáshoz juthasson.

Nem pangás, hanem jövőalapozás

A „pangás” korában tehát Magyarországon mindenki minden erejét összeszedve dolgozott. Ha másképpen nem, kézi erővel művelték meg a földet, hogy bevethessék, hogy kenyerük legyen, és ami sokszor fontosabb volt, takarmány legyen állatok nevelésére és tartására. Az után jött a rendes talajművelés, újabb állatok nevelése, hogy azok értékesítéséből pénzt szerezve építkezessenek. Nagy keletje volt az építőmunkásoknak, ácsoknak kőműveseknek. Különösen a vagyontalan falusi nemesek szerveződtek építőmunkás csapatokba és jártak el messze-földre dolgozni. Nyilvánvaló, aki tehette, *iparos polgárrá* képezte át magát és városba költözött. A társadalmi felemelkedésnek a gazdasági útja ilyen nehézkes volt. Könnyebb volt a társadalmi érvényesülés, *tanulás* és az *iskolázás* útján, hogy tanító, írnok vagy ritka jó esetben pap lehessen. Egyedül a tanulás terén voltak előnyeik a nemesi származásúaknak, mert azok, ha nem kaptak egyházi szolgálatot, nem kényszerültek alantas uradalmi szolgálatra, mert számukra ott volt a vármegyei önkormányzati tisztviselői élethivatás, mert ezekre csak nemesi származásúakat lehetett választani. A nemesi öntudat pedig az írás-olvasás-számolás elsajátítása utáni továbbtanulásra is serkentette a nemeseket, hogy ezzel is kifejezzék a tanulatlan parasztokkal szembeni fölényüket. A polgári foglalkozásuk számára is ajánlatos volt a minden protestáns gyülekezetben működő népiskola elvégzése mellett, tán még középfokon is továbbtanulni, hiszen ettől függött társadalmi érvényesülése. Kellő számú *latin iskola* működött az országban, hogy az ország hivatalos latin nyelvét minden nemes ifjú elsajátíthassa. A 18. századi „pangás kora”, tehát valójában a *tanulás kora*, az irodalmi és tudományos műveltség megalapozásának a kora volt Magyarországon. Igaz – és ez némi alapot ad a felvilágosultak lenéző ítéletének –, a szellemi műveltség egészében *vallásos* és *vidéki* volt. De volt: könnyen utána számolhat bárki, hogy minden faluban, minden héten legalább egy *prédikáció* elhangzott, tehát egy több-kevesebb gonddal megszerkesztett retorikai írásmű született. Az ambiciózusabb prédikátorok – legalább az összes 1%-a – verset, zsoltárt, dicséretet is költött. Bármilyen szerényen is számoljuk, csak a 4000 református prédikátor 100 év alatt, 5000 héten húsz millió prédikációt mondott, amelynek, ha csak egy ezreléke volt értékes, akkor is húszezer az értékes irodalmi művek száma. Ezek mellett ott vannak azok a vallásos

költemények, amelyek más népek irodalmában az első helyet foglalják el, nem becsmérlik őket *pangásnak*, azok, akik nem is ismerik. A vallásosság mellett, a 18. századi magyar szellemi műveltség *vidéki* is volt, azaz rurális, rusztikus, falusi. Bizony, akkor, amikor Nyugateurópa lakossága a *polgárosodás* és a *városiasodás* legnagyobb lendületében élt, Magyarországon még a középkorban kialakult polgárság is odahagyta a várost, hogy falun megtelepedve földműveléshez lásson, hogy – *merkantil* tevékenységre lehetősége nem lévén – a *fiziokrácia*, természetgazdaság útján emelje fel, gazdagítsa anyagilag az országot és népét. Nyilvánvaló, hogy rurális körülmények között a népes fogyasztó közönség, a *publikum* jelenlétét igénylő, urbánus kulturális tevékenység nem is indulhatott, nem is fejlődhetett. Ezért késett Magyarországon másfél évszázadot, a dráma, a színművészet és legfőképpen a zeneművészet fejlődése. De végig élt a korszak alatt a nem látványos, de melengető *méhes kultúrának* nevezett mennyiségileg kevés, de minőségileg annál magasabb szellemi műveltség. A zsúpfedeles parókiákban, tanítólakásokban, kisenemesi kúriákban, de igényes földműves házakban is téli estéken, pislogó mécses mellett, nyaranta a tornácon, vagy a méhesben állandóan ott volt, és olvasták a Bibliát. Minden házban ott volt a legszebb magyar versgyűjtemény, a Zsoltáros Könyv, a kalendáriumok mellett vallásos kiadványok – ezek között a mai napig legnépszerűbb, *Érszentkirályi Szikszai György* Keresztyén tanításai –, a nemeseknél pedig a státusszimbólumnak számító, klasszikus auktorok és a Corpus Juris Hungarici latin eredetiben. A leányok és az ifjak pedig másolták, kézírással terjesztették, könyv nélkül megtanulták a hozzá férhető szép verseket, virágénekeket. Sok széplelkű ömlengést, de még több értékes költeményt, köztük Csáti Demeter, Balassi Bálint, Rimay János és ismeretlen szerzők műveit. Ezzel kapcsolatosan tagadhatatlanul dicséretes ugyan, azoknak a művelődéstörténészeknek a nemzeti buzgalma, akik a 19. századi reformkori fellendülés előtt magyar szellemi alkotó nagyságokat keresnek, de hiábavaló, mert ilyen alkotók nem voltak, ha voltak, nem voltak versenyképesek a nyugatiakkal. Voltak viszont kiváló vallásos költőink, íróink, jogtudósaink, ha nem is ismeri és becsüli is őket, a magát felvilágosultnak tartó utókor. A magyar műveltség 19. századi diadalmas fellendülése a 18. századi méhes kultúra talajában gyökerező *evolútív felvilágosodásnak* volt az eredménye.

A közélet iránti elkötelezettség

A kezdet nagyon nehéz volt, hiszen a családközösségen kívül semmi társadalmi szervezet nem volt, a nemes-községekben nem lévén jobbágy faluközösség, sem eklézsia. Volt azonban nagyhangú jövőépítő szándék, amely elszánt, kemény munkával a gazdaság elemi alapjait lerakta, a földművelést, állattenyésztést elindította, valamilyen fedelet is szerkesztett a család feje fölé. Az 1720-as évek kezdetén az ákosiak már a magasabb igényű társadalmi becsvágyuk kielégítésére a *lótenyésztés* és *szőlőművelés*, nemes emberhez illő tevékenységéhez láttak. Távlati terveik nem voltak, azok helyett – mindez a háborúk utáni összevisszaságban, tájékozatlanságban lenni szokott – a valós életlehetőségektől eltávolodva, csodaváró, ábrándos légvárakat építettek komoly tervek helyett. Nem mondtak le – hiszen nemesek voltak – az országos, nemzeti szabadságérdekek tárgyalásáról, vitatásáról, de ez a külső szemlélőben sokszor a nevetséggel határos, komolytalannak, mesésen groteszknek tűnt ott, a kúriának csúfolt szalmafedele, szabadkéményes viskókban. Nem volt azonban mégsem gúnyolnivalóan nevetséges, hanem az emberi élet mélyéből fakadó valóság, mint minden népmese.

Az ákosiak életszemléletének jellemzésére leírjuk, hogyan viszonyultak az 1720-as években a világpolitikai eseményekhez. A Szatmári Békét a szívük mélyén mind örömmel fogadták, hiszen a kétszáz éves háború után mindenki békére vágyott. Bár soha ki nem mondták, de rosszalották Rákóczi Ferenc makacsságát, hogy inkább száműzetésbe ment hűségeskü letétele helyett, mert ezzel az általános társadalmi megbékélés ügyét veszélyeztette. Hangosan viszont mindenki gazemberezte, és árulónak minősítette Károlyi Sándort. Minden beszélgetésben többen is előhozták Károlyi széltére hangoztatott mentségét, hogy mindent csak az ország, a nemzet érdekében cselekedett. A kuruc kapitulációt ez indokolná is valahogy, de Károlyi katolizálása, hitehagyása, a család ősi hagyományainak megtagadása már *nemesi becsületének* az elvesztését jelenti, amit semmivel sem lehet indokolni. Volt ugyan egy nagy nemzeti érdek – III. Károly király trónörökössé nyilvánított lányának a házassága – amire Károlyi hivatkozhatott, de ezt az ákosiak nem fogadták el. Az örökös nőnek az ifjú Apafi Mihály, erdélyi fejedelemhez kellett volna feleségül mennie, de őt a császári család alkalmatlannak találta. Rákóczi Ferenc két fia, György és József valamelyike mindenki számára a legjobb megoldás lett volna, ezt azonban apjuk megátalkodott hűtlensége kizárta. Mit tehetett más Károlyi, mint saját fiát jelölte a trónörökös nő férjéül? Ez rendben is lett volna, hiszen ez valóban elsőrendű nemzeti érdek – mondták az ákosiak – de miért kellett hitét, becsületét feláldoznia egy *eb ura-császár* leánya kedvéért? Itt vagyok én, állott elő Kávási Csontos János, én is a Kaplyon nemzetségből való vagyok, Bendegúz ivadéka – nincs nagy birtokom, csak a két szép csikóm, nem is bánám, ha fiam az ország érdekében feleségül venné *Fingos Trézsi főhercegnőt*, de megkövetelném, hogy térjen át az igaz református vallásra. Ha én, vagy a fiam hagynák el hitünket, a császárságnál nagyobb értékünket, magyar nemesi becsületünket veszténénk el – ebben egyetértett minden ákosi. Nemcsak a labanc, de minden jól nevelt ember fülét sérti a *Vitam et sanguinem pro rege nostro*-val össze nem egyeztethető vulgáris kifejezés, amellyel az akkori Európa legnagyobb uralkodónőjét – aki Szent István koronáját is viselte, a kuruc köznyelv később is, egy soha senki által el nem fogadható, vulgáris jelzővel –, Lapatroty Őfelsége címmel illette, ami azonban híven tükrözi az akkori társadalomtörténeti valóságot. A rongyos nemeseknek ez az ésszerűtlen, megmagyarázhatatlan viselkedése lehet nevetséges az idegenek szemében, de szentségesen komoly azoknak az embereknek a részéről, akik évezreden át élt ősik hagyományai alapján akartak évezredes jövőt építeni. Ezért családjuk vagyonát, saját maguk életét és vérért *valóban* feláldozták, és valóban minden földi értéküket el is vesztették. Eszményük a haza, a szabadság, amiért az áldozatot hozták, szertefoszlott a Majtényi síkon, a négy évtizedes véres, verejtékes küzdelem egyetlen eredménye a *szégyenletes Semmi*. Igen, megszégyenültek az ősi erények és hozzá még minden alternatíva nélkül. Hol tévedtek? Mit kellett volna másképpen tenniük, hogy a szégyenletes Semminél, valamivel többjük maradjon? Az Iskariotás Júdás Messiásában való csalódása miatt lett árulóvá – mondják a szakértők, a kurucoknak viszont Majtény után sem nyílt lehetőségük.

A nemesi becsület helyreállása

Az élet ment tovább. Az akkori magyar nemzet lélekszáma alig haladta meg a milliót, az ország lakosságának talán harmadát tette ki, jogfosztott rab, vagyontalan koldus volt. A nemesség következő nemzedéke viszont már fegyvert fogott, a hozzá segítségért forduló királynő védelmére dicsőséges csatákkal. Feledtette a Majtényi gyalázatot, lassan újjáépült a nemzet testileg és lelkileg, úgy, hogy másfél évszázad múlva, '48-ban a világ minden népének

példát mutatott önfeláldozásban ez a lesajnált magyar nemesség, amikor a nemesi kiváltságokat nemcsak megszüntették, azokat minden nemzetpolgárra kiterjesztették, hanem még fegyvert is fogtak *mások szabadsága* érdekében. És megszületett a nyugati civilizáció felső szintjén a magyar liberális jogállam, a társadalom *intézményes* építője.

A közéleti evolúció nehézségei

A Szatmári Béke után kezdődő országépítés a körülmények-engedte lehetőségek között, a legnagyobb lendülettel folyt, úgy anyagi, társadalmi, testi, mint szellemi és lelki – ezek sorrendjét talán jó volna megfordítani – vonatkozásban, de csak a magánélet területén. A közélet megszervezése csak a vármegyei autonóm közigazgatás területére szorítkozott, a Kollonich-program az ország egész kormányzatát, gazdasági és pénzügyi életét az idegen érdekeket szolgáló bécsi udvari hatóságok alá rendelte, a józan ésszel meg nem magyarázható jezsuitizmus pedig, még a katolikus egyházszerkezet kiépülését is akadályozta. Ezek folytán a *középitkezések* megindulása évtizedeket késett, vagy a 19. századra halasztódott. A 20. század embere csodálkozva látja, hogy – egész Nyugateurópától eltérően még a háborúban megrongálódott középületek helyreállítása sem történt meg a 18. században, sőt, a *templomoké sem*. A Budavári királyi palotát a törökök távozása után egyszerűen legyalulták, hogy törmelékei fölé másat építhessenek. Ugyanez történt Esztergomban a Szent István Főtemplomával és az Árpád-kori királyi palotával, valamint a legszebb középkori magyar város, Nagyvárad épületeivel. Ami pedig Székesfehérváron történt döbbenetes, mert a Kollonich-program magyargyűlöletét a katolizálás érdekei fölé helyezi, amikor a magyar királyok temetkezéséül szolgáló koronázó templomot, katolikus volta ellenére lerombolták, hogy a középkori magyar történelemnek emléke se maradjon. A Székesfehérvárra kinevezett új katolikus püspök – miközben Szent István király kultuszát propagálta – a templomát legyalultatta, hogy fölé püspöki palotáját és udvarát felépíthesse úgy, hogy a szent király sírja fölé éppen a püspök lóistállójának a trágyadombja került.

A templom helyreállítása

Az *ákosi templom* helyreállítása ilyen körülmények között sokáig váratott magára. Közép-Szolnok vármegye partiumi terület lévén, hol a budai Helytartótanács, hol a kolozsvári Kormánysház fennhatósága alá tartozott. A budai jezsuiták, pedig még a protestáns eklézsiák újjászervezését is akadályozták, nemhogy templomépítésüket jó szemmel nézték volna. Ákoson pedig, ahol a hívek nagy többsége rátarti nemes – köztük néhány magát a szuverén uralkodóval egyenrangúnak tartó – ősi birtokos volt, még rendesen működő, kálvinista presbitériumot sem lehetett szervezni a Szatmári Béke előtt, bár papja már volt 1701-től kezdve, Körtvélyesi János személyében. A vészidő alatt, a kuruc korban a régi lakosság előbb elmenekült, majd egy részük visszajött, újak jöttek és mentek, nehezen lehetett volna a mozgó lakosságból élő gyülekezetet szervezni. Végül állandósult a lakosság, rendeződtek a birtokviszonyok, művelés alá vették a földeket, felépültek előbb az ideiglenes, azután a végleges lakóházak és megújították a szőlőtelepítvények. Csak templom nem épült: valami új, olcsó templomot – amilyen más faluban épült – nem építettek, hiszen itt voltak a réginek a romjai. Annak a megújítása viszont olyan nehéznek látszott, hogy a hívek nem vállalhatták. Akaratuk ellenére, a jezsuiták indították meg az ákosi templom helyreállítását: 1725-en utasították a somlyai plébánost, hogy tevékenységét Közép-Szolnok vármegyére is kiterjesztve, szatmári császári darabontok segítségével gyűjtse össze és szállíttassa a váradi püspöki kincstárba a szilágysági

reformárus gyülekezetek nemes fém klenódiumait. Ez annyira felbőszítette a református híveket, hogy versengésüket félretették és összefogtak az egyházuk segítségére. Ákoson is úgy nekilendült a hitbuzgalom, hogy komoly anyagi áldozatot vállalva megszervezték, megtervezték és kiviteleztek – a mester, vagy mesterek nevét nem ismerjük – a templom helyreállítását. Az 1731-es vallásszabadságot sértő császári rendelet is csak tovább erősítette elhatározásukat, hiszen azt is meg kellett mutatniuk, hogy nekik, ösnemeseknek nem parancsol holmi jött-ment Spanyol Károly. A tevékenység élén a legnagyobb adakozó, *Bőnyei Török János* és felesége *Ákosi Papp Kata* állottak – síremlékük ott van a templom bejárata előtt –, és ott voltak mellettük a régi családok, az Ákos nemzetségből való *Bályoki Szénási* és *Szunyoghi Szúnyog* az Ákosokhoz nőágon csatlakozó *Sulyok*, *Dobai*, *Veres* családok, az újonnan ide települt *Szekeresi Nagy*, *Sarkadi*, *Szomódi*, *Bölöni* és más családok az egész vidéken szétterjedt rokonságukkal együtt – persze, *Enyedi András*, akkori ákosi pap közreműködésével. 1732-ben, hetven esztendő után végre kiegészültek a romlott falak és följük mennyezete, fedélszéke és zsindelyfedele lett az ákosi templomnak. Illő berendezésére azonban nem maradt anyagi erő. Az ideiglenes berendezést csak negyven év múlva követte a végleges.

Török János és Papp Kata

A templomot megújító házaspárról többet is kell írnom. Ákosi Papp Kata annak az Ákosi Papp Vid Istvánnak az ivadéka, aki a 16. században előbb unitáriussá, azután szombatossá tette a községet, végül az egyház birtokait eltulajdonítva, sajátjaként hagyta fiaira. Az ő ükunokája lehetett az a Papp István, a Zsigmond fia, akinek a tatár rabságból való kiváltásáért testvérei kénytelenek voltak egész apai örökségüket – a hajdan jogtalanul eltulajdonítottat – eladni. A Papp családnak csak az anyai, a sándorházi örökségből való birtoka maradt. Ennek a maradéknak a jövedelméből áldozott később Papp Kata tetemes összeget a templom javítására. Török János származásáról furcsa anekdota szól. Nagyanyja, *Ákosi Veres Zsuzsánna*, *Bőnyei Török Mihály*, girolti birtokos, malomtulajdonoshoz ment feleségül. A férj magtalan volt, de mindenképpen gyermeket akart. A felesége egy szintén Török Mihály nevű, gulyásbojtárból lett molnárlegény segítségével szült örökösöket a családnak. A férj azután meghalt és az özvegy törvényesen is a molnárlegény felesége lett. Ez kiváló molnárnak és nagyszerű gazdának bizonyult, nagy vagyont szerzett – többek között Ákoson is vagy két vízimalmot – és öreg korára felesége örökségébe Ákoson telepedett meg. A malmok továbbra is jól jövedelmeztek, a földek, szőlők is jól termettek, az unokák is kiváló embereknek bizonyultak. Közülük való volt a templomépítő: *Török János*.

A Szunyogh család

Az ákosi templom bejárata előtti síremléknek az egész magyar művelődéstörténetben is fontossága van: mint az Ákos nembéli Szunyogi Szunyogh család mellékelt leszármazási táblája mutatja, Török János és Papp Kata ükunokája volt a magyar reformkor kiválósága, *Kölcsey Ferenc*, a himnusz költője. Török János testvére, Török István ükunokájának unokája volt vidékünk legnagyobb szülötte, *Ady Endre* és Török János unokatestvérének, Szunyogh Zsuzsánnának ükunokája volt a nyelvújító irodalmár, *Kazinczy Ferenc*. Arról nincs tudomásunk, hogy Kazinczy járt-e Ákoson. Azt azonban tudjuk, hogy Kölcsey Ferenc Wesselényi Miklóstól Nagykárolyba, Csekére és Szatmárra vezető útjában gyakran megszállott ákosi rokonainál és megilletődve beszélt a templomról. Ady Endre is gyakran mulatott ákosi

rokonainál, barátainál, a templombelső fényességét is megdicsérte, a hívekkel azonban elégedetlen volt, mert nem énekelték szépen a Zsoltárokat.

Jól tudjuk, hogy az emberiség szellemi alkotásai – bár létre jöttüket egyes személyek nevéhez szokta kapcsolni a művelődéstörténet – nem egyéni, hanem társadalmi közösségi művek, hiszen kezdeményezőjük, kigondolójuk, megfogalmazójuk, tervezőjük, kivitelezőjük más és más egyén vagy embercsoport volt és a megalkotott művek sem haszonélvezője sem egyetlen személy vagy család, hanem olyan szűkebb vagy tágabb közösség, kisebb-nagyobb társaság, gyülekezet, egész nép vagy nemzet, akiknek szükségleteik kielégítésére az alkotott mű szolgál, akiknek vágyait, érzelmeit kifejezi, céljait megvalósítja. Ez nemcsak a műszaki, tudományos és művészeti alkotásokra érvényes, hanem az ember viselkedését meghatározó társadalmi, politikai szervezetek létrehozására is. A művelődéstörténeti alkotásokat csak az a közösség értékelheti, minősítheti, amelynek a szolgálatára létrehozták. Helytelen tehát a magyar nemzeti történetírás részéről ördöginek minősíteni a Magyarország megrontására irányuló, Maximiliánnak tulajdonított tervet, *Maximilián és a Hungaria-tervet kivitelező unokája, Mária, valamint minden ivadéka, örököse, az 1918-ban trónjától megfosztott Utolsó Károllyal bezárólag nem magyarok, hanem németek voltak, akik tiszta szívvel híven szolgálták a német nemzeti érdekeket.*

...

Hasonlóképpen, nem a magyar, hanem a saját érdekeik szempontjából kell megítélnünk a Habsburg-politika szövetségeseinek, a Szentszéknek és a háromszáz évvel ezelőtt megszűnt, hajdanvolt Török Hódoltság kérdéseit is.